

PER 144-131 _____

Pa

Mementote patrum vestrorum.

LEVENSBERICHT

VAN

Pater BARTHOLOMAEUS VAN BERKEL S. J.

1728-1809

DOOR

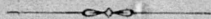
Mr. H. A. A. VAN BERCKEL.

toegelicht en aangevuld, in druk uitgegeven ten behoeve
van de familie

DOOR

den oudsten zoon des Schrijvers.

ex libris
P. M. Looygaans

201/190

toe de A. J. in Wit Rusland door Keizerin Catharina II
onden bleef, — zie Stadvis Dl. 77 blr. 319 enz. Verge.
Dl. 71 over de Paccanarieten, bij ~~Dl. 304~~ over hunne
ol (Nr. 304 enz.) te A'dam.

stel der A. J. is 1814 Dl. 78 blr. 194 enz.
Dl. 79 (1913) blr. 1 enz.

naam „Jerniet“ Stadvis Dl. 79 (1913) blr. 443.

Pater C. Sloots O.F.M.

Biest 43
WEERT

Per 14
131

Mementote patrum vestrorum.

LEVENSBERICHT

VAN

Pater BARTHOLOMAEUS VAN BERKEL S. J.

1728-1809

DOOR

Mr. H. A. A. VAN BERCKEL.

toegelicht en aangevuld, in druk uitgegeven ten behoeve
van de familie

DOOR

den oudsten zoon des Schrijvers.

Gedrukt bij GEBR. J. & H. VAN LANGENHUYSEN, 's Gravenhage.

INLEIDING.

«Mementote patrum vestrorum.»

Deze woorden schreef mijn vader boven een onvoltooid stuk, dat ik onder zijn nagelaten papieren vond.

Dit geschrift vangt aan als volgt :

«Zooals het geheugen eene van die voortreffelijke eigenschappen is, waardoor de mensch uitmunt boven de dieren, zoo is er niets meer overeenkomstig met de menschelijke natuur, dan de zucht om te weten hoe wij bestaan, en van wie wij zijn afgekomen. Die natuurtrek moge bij den een wat meer bij den anderen wat minder dringend wezen, bij dezen zich op vroegeren bij genen op lateren leeftijd doen gevoelen, allen ondervinden wij hem; allen zijn wij, of wij het willen of niet, familiezuchtig. Dezelfde geheime sympathie, die ons zou willen doen doordringen in de geheimen die de toekomst voor ons nageslacht bewaart, dringt ons ook om, waar wij dit maar kunnen, den sluijer van het verledene op te ligten en kennis te maken met onze vaders. Wij die vleesch zijn van hun vleesch en gebeente van hun gebeente, is het niet of zij in zekeren zin in ons voortleven, evenals wij de kiem zijn van onze nakomelingschap? Moge zij talrijk zijn, gezegend met al datgene, wat hier op aarde tot het geluk gerekend wordt, maar bovenal den Heer niet vergeten van wien alleen alle goede gaven voor tijd en eeuwigheid voortkomen. Zoo groeije en bloeije de familie VAN BERCKEL in lengte van dagen, en heb ik iets bijgebracht om de herinnering van het voorgeslacht voor den roest der vergetelheid te bewaren, ik meen daarvoor op de erkentelijkheid van die na mij komen van mijn eigen stam, en van verwante stammen, te mogen rekenen.»

Het is natuurlijk dat ik deze woorden van mijn in 1866 overleden vader met aandoening las. Deze werd echter nog

versterkt door de bijzondere omstandigheden waaronder ik kennis maakte met het vóór meer dan dertig jaren door hem geschrevene.

Hoewel ik er mij niet van bewust was, dat mijn vader aan zijne nakomelingen, dus in de eerste plaats aan zijn oudsten zoon, door zijn «mementote patrum vestrorum» 't gebod had nagelaten om het voorgeslacht in eerbiedige herinnering te houden, zoo was mijne kennisneming van zijn handschrift juist een gevolg van mijn streven om te doen, wat mij nu bleek dat hij van mij verlangd heeft. *Memineram patrum meorum!*

Immers, ik was de nagelaten papieren van mijn vader gaan doorzoeken met het doel om gegevens te vinden betreffende zijn oudoom, pater BARTHOLOMAEUS VAN BERKEL S. J., van wien ik een levensbericht wilde schrijven en ten behoeve van de familieleden doen drukken.

Tot dit plan was ik gekomen door de overweging dat, nu de steeds talrijker wordende familie zich meer en meer verspreidt, terwijl de stamhoofden, aan wie de historie van ons geslacht bekend was, ons door den dood ontruikt werden, die geschiedenis, tot dusver bij traditie overgebracht, indien ze niet reeds thans algemeen bekend gemaakt wordt, dreigt verloren te gaan of vermengd te worden met verdichtsels en onnauwkeurigheden.

Dat de familie in de laatste decennia ingrijpende wijzigingen heeft ondergaan was mij, meer dan anderen, opgevallen omdat ik na een verblijf in *Indië* gedurende eene kwarteeuw in 't vaderland terugkeerende, eene jongere generatie had teruggevonden, terwijl zij die hier te lande, één voor één de ouderen hebben zien sterven, de jongeren geboren worden, niet zóó zeer hebben opgemerkt dat de som van al die kleine geleidelijke veranderingen langzamerhand een groot totaal is geworden. Toen ik naar *Indië* vertrok, leefde mijne grootmoeder nog. Spoedig daarna is zij in den Heer ontslapen en later volgden haar mijne moeder en mijne ooms en tantes. Op drie na, die God nog lang in ons midden late blijven! Thans reeds beginnen zij die, zooals ik, onzen grootvader goed gekend hebben, zeldzaam te worden.

Men kan mij opmerken dat ik, de wenschelijkheid inziende van het bekend stellen der geschiedenis van onze familie, niet uitsluitend over BARTH VAN BERKEL behoor te schrijven, maar dat ik beter zou doen door alles te verzamelen wat over 't voor-

geslacht bekend is door de overlevering en door nagelaten papieren, deze gegevens aan te vullen door middel van nasporingen en daarna een en ander in één geheel te publiceren.

Ik antwoord hierop, dat ik reeds zoo dikwerf het Fransche spreekwoord «qui trop embrasse, mal étreint» bewaarheid heb gezien en dat men op vrij gevorderden leeftijd een veelomvattenden, langdurige en tijdroovende nasporingen vorderenden arbeid beginnende, veel kans heeft dien niet te kunnen voltooien.

Ik heb er dus de voorkeur aan gegeven — voorloopig althans — slechts een gedeelte onderhanden te nemen, in stede van het geheel.

Het door mij te bespreken onderdeel zal als 't ware het tweede hoofdstuk vormen der geschiedbeschrijving van onze familie.

Het eerste hoofdstuk immers — dat betreffende de genealogie — is reeds behandeld door den hooggeachten vriend onzer familie JOSEPH A. ALBERDINGK THIJM, die in de tijdschriften *Nederland* en *De Dietsche Warande* de afstammingslijsten van ons geslacht en van aanverwante familiën heeft bekend gesteld. Hem ben ik hiervoor zeer dankbaar, want de behandeling van dit onderdeel vorderde, behalve groote scherpzinnigheid, ook degelijke kennis van eenige wetenschappen die mij nagenoeg vreemd zijn. Ik zou dan ook, ondanks de vele genealogische aantekeningen die ik onder de papieren van mijn vader gevonden heb, dit eerste hoofdstuk bezwaarlijk hebben kunnen schrijven (1).

Door de afstammingslijsten kennen wij nu de namen onzer voorouders. Maar nu wenscht het nageslacht te weten, wie zij waren, die deze namen gedragen hebben, hoe zij leefden, wat zij dachten en gevoelden? Na de naamsopgave komt de karakterbeschrijving aan de beurt. Aan mij nu de taak om het karakter der voorvaderen te doen kennen.

Het karakter van ons voorgeslacht is in de eerste plaats *Roomsch Catholiek*. Vóór de reformatie waren de VAN BERCKELS oprechte Christenen, en toen eenige takken tot het Calvinisme overgingen, behoorden onze voorouders tot hen die *Rome* getrouw bleven.

Is het grootspraak, als ik den Christelijken geest onzer voorouders roem?

THIJM voegde bij zijn opstel in *De Dietsche Warande* de afbeelding van een der door het geslacht VAN BERKEL aan een

klooster in *den Bosch* geschonken geschilderde vensters, dat 't jaartal 156? draagt. Het vertoont den uit zijne grafstede verrijzenden CHRISTUS. Aan de eene zijde zien we aanbeddend neergeknield CORNELIS VAN BERKEL, aan de andere zijde zijne zuster ELISABETH. Het wapenschild, — drie gouden sterren op een blauw veld — en de spreuk — *je vive en espoer*, — duiden voldoende aan dat deze Godvruchtige lieden tot ons geslacht hebben behoord. Immers, de oud Brabantsche opvatting is: «*Mêmes armoiries et même nom = même famille*». Ons familie-wapen nu was oudtijds 't zelfde als dat van CORNELIS. Eerst later toen onze voorvader ARENT trouwde met eene dochter uit 't geslacht VAN BULTENE, werd ons wapen gequartelleerd met het schaap dat die familie in haar wapen had (2).

In de oude kerkeboeken van de Delftsche St. URSULA op *de Markt* kan men lezen dat DIRC CLAISZ VAN BERCKEL, die volgens BOITET in 1427 en 1428 Schepen is geweest, eene «fondatie» heeft gedaan «op St. JOESTEN altair», dat omstreeks 1411 is opgericht geworden (3). Al voerde deze Schepen een ander wapen dan 't onze, deze afwijking is door THJM op aannemelijke gronden verklaard. Daarbij gevoegd dat hij te *Delft* woonde, zijn er redenen genoeg om zijne verwantschap met ons hoogst waarschijnlijk te achten.

Gaven CORNELIS, ELISABETH en DIRC CLAISZ blijk van hun innigen Godsdienstzin, een andere oude VAN BERCKEL overtrof hen verre. In 1540 bevestigde de Paus de verheven stichting van St. IGNATIUS. En reeds korten tijd daarna werd JOANNES VAN BERCKEL Theol. Dr., door zelfopofferende liefde tot JESUS bewogen om toe te treden tot de orde der Jesuïten, waarvan hij een der sieraden is geweest, zoodat zijn overlijden in 1576 dan ook zeer betreurd is geworden (4).

Maar laat ons 't zekere voor het onzekere nemen en nagaan of de VAN BERCKELS, van welke wij zonder eenigen twijfel weten dat we rechtstreeks afstammen, even goede Christenen waren als de Schepen DIRC CLAISZ, de ridder CORNELIS, de non ELISABETH en de Jesuït JOANNES.

Met stellige zekerheid heeft mijn vader geen ouderen stamvader kunnen aanwijzen dan den Delftenaar PAUWELS VAN BERCKEL wiens geboortejaar onbekend is doch door THYM gesteld wordt omstreeks 1620, terwijl mijn vader vermeent dat het tusschen 1600 en 1610 moet worden ondersteld. Verder schrijft mijn vader

dat hij gegronde redenen heeft om aan te nemen dat de vader van PAUWELS den naam heeft gedragen van CORNELIS en omstreeks 1574 geboren zou zijn. THYM vindt 't jaartal 1590 waarschijnlijker (5).

Hoe komt 't dat onze geslachtslijst niet met zekerheid verder in 't verleden reikt? Mijn vader geeft op deze vraag het antwoord. Hij schrijft:

«De geschiedenis van ons geslacht kan niet met die zekerheid worden opgegeven, als die van zoovele andere familiën, die niet ouder noch beter zijn dan de onze. Want eensdeels zijn onze voorvaders, voor zooverre bekend, altijd R. C. geweest en waren als zoodanig, te *Delft* wonende, uitgesloten van alle posten en bedieningen. Zij bleven dus in stedeboeken en andere monumenten onvermeld. De doopboeken die anders (bij gebreke der destijds nog niet bestaande registers van den burgerlijken stand) de afstamming bewijzen zouden, klimmen niet hoger op dan het jaar 1708, toen de eenige destijds bestaande R. C. kerk (van de beide Janseniste kerken is geen sprake, daar onze familie tot die gemeente nimmer behoord heeft) thans de «oude» of «*St. Josephskerk*» genaamd, in handen van de «paters Minderbroeders Recollecten gekomen is, welke met toestemming van den Stedelijken magistraat in de plaats zijn getreden van de Jesuïten, bij politieke resolutie van dienzelfden magistraat verbannen. Deze laatsten nu hebben bij hun vertrek de doopboeken hunner kerk medegenomen, en welke moeite ik heb aangewend om op het spoor dier registers te komen, zij bleef vruchteloos. Ik teeken hier een en ander op, om tot leiddraad te zijn tot nader onderzoek». enz

«Nu is de orde der Jesuïten in 1773 in de *Oostenrijksche Nederlanden* opgeheven en geheel gesupprimeerd. Hunne papieren moesten krachtens bevel van Keizer JOSEPH II naar *Weenen* opgezonden worden. Zeker is het dat aan de voormalige Jesuïtenkerk te *Antwerpen*, waar de *Delftsche* registers aanvankelijk gedeponneerd schijnen te zijn, geene Jesuïten-papieren te vinden zijn: even weinig aan het prov. gouv.- of het rijksarchief en even weinig te *Weenen*, waar ik almede persoonlijk informatiën ben gaan inwinnen. Navor-schingen op mijn verzoek in de archieven der orde van de Jesuïten bewerkstelligd, schijnen evenzeer onvruchtbaar te zijn gebleven.»

Zie echter onze twee eerste Boeken van B.B. 276

Hieruit blijkt dus dat de vergetelheid waarin onze voorvaders bij de menschen zijn geraakt een gevolg is van hunne trouw aan God, aan Zijne Roomsche Kerk. En al moge 't nu voor ons eenigszins teleurstellend zijn dat de stamlijst niet verder in 't verleden reikt, dankbaar mogen wij zijn dat 't verloren gaan van de traditie onzer familie tot oorzaak heeft 't vasthouden van ons voorgeslacht aan de oneindig eerwaardigere traditie der Apostelen.

Dit feit op zich zelf reeds geeft mij het recht onze voorvaders te beschouwen als degelijke, achtingswaardige Christenen.

Thans ja, zal men geen Roomsche roemen omdat hij geen neiging voelt om Protestant of Jansenist te worden. Thans oefenen de dwaalleeren van vorige eeuwen geen verleidenden invloed uit op de onzen.

Maar toen die dwalingen ontstonden waren de toestanden geheel anders en bijzonder gunstig voor hare verbreiding. Het zou te ver leiden als ik de kerkelijke toestanden in ons land na de reformatie wilde beschrijven. Dit meen ik echter met zekerheid te kunnen verklaren, dat in dien tijd een Hollander bijzonder groote geloofsvastheid en zelfverloochening moest bezitten om trouw te blijven aan *Rome*. Geloofsvastheid omdat destijds de hervormde leer een zeer verleidelijke scheen, omdat talloze priesters van de kerk afvielen en hunne gemeenten medesleepten, omdat de Roomsche Godsdienstuitoefening verboden zijnde en de trouw gebleven priesters vervolgd wordende, de Catholieken de H. Sacramenten slechts zelden konden ontvangen. Zelfverloochening omdat de Roomsche verdrukt en achteruit gesteld werd, ter nauwernood geduld in zijn vaderland, en hij allerlei stoffelijke nadeelen ondervond. Het is dan ook begrijpelijk dat, zooals de beroemde Jesuït MAKEBLIJDE in 1621 aan ROVENIUS schreef, er in het bevolkte *Delft* nog slechts 2000 Roomschen waren en daarvan 1300 van zeer slecht gehalte. God zij dank dat onze voorouders toen hebben behoord tot de zevenhonderd ware oprechte Catholieken te *Delft* (6).

En toen het Jansenisme, gesteund door de Landsregeering, begon te bloeien, toen zeer vele Roomsche priesters tot deze dwaalleer overgingen en hun invloed aanwendden op hun biechtelingen, was waarlijk het gevaar voor afval wellicht nog grooter. Daarom was 't zóó goed gezien van BARTHOLOMAEUS VAN BERCKEL dat hij, toen de Jesuïten — ten bate der Jansenisten — door

de Regeering verjaagd werden, zorg droeg dat hunne plaatsen te *Delft* werden ingenomen door Franciscanen. De reguliere geestelijkheid toch was niet besmet met Jansenistische neigingen, zooals de meerderheid der Hollandsche seculiere priesters.

Het geloof van onze voorouders was levendig; het uitte zich in werken, zooals ik zal aantoonen.

Van PAUWELS en zijn zoon ARENT van wiens eerste vrouw uit 't geslacht VAN BULTENE wij afstammen, weten we niet veel.

Maar van BARTHOLOMAEUS ARENTS'ZOOX, die in 1724 stierf en waarschijnlijk in 1664 geboren is, en gehuwd is geweest met APOLLONIA WITTEBOL gen. PAARDECOPER, deelde ik hierboven eene daad mede die van ijver voor de Kerk getuigt. Laat mij over dezen BARTH. thans uitvoeriger zijn en wel door ten deele over te schrijven 't geen pater BARTHOLOMAEUS betreffende zijn grootvader heeft aangeteekend. Hij schrijft:

«Bijzonderheden van BARTHOLOMAEUS VAN BERKEL: Hij was een welgegoed burger en ingezeeten der stad *Delft*, een man buitengemeen godsdienstig, onderneemend, werkzaam en vol kunde en nijverheid voor den koophandel en fabriken, en in geheel zijn handel en wandel om zijne waarlijk burgerlijke hoedanigheden geagt en bemind van zijne meedeburgers, niet onkundig in de muziek, beijverde hij vlijtig de goddelijke diensten op het zangheoor, 't geen gelijk aan zijne naazaten erffelijk gebleven is. Hij heeft den laatsten missionarius der Jesuïten welk orde bij plakaaten uit den lande verbannen wierd met zijn eigen rijtuig naar *Antwerpen* gebragt, en alle moeite aangewend opdat die statie niet door wereldlijke priesters maar door geordende zoude bestuurt worden, waarin hij ook naar dat de kerk langen tijd gesloten was, in zoo verre in geslaagd is, dat de Jesuiten door Minderbroeders vervangen zijn.»

Na de opsomming van de verschillende handelszaken en ondernemingen door zijn grootvader gedreven en beheerd, eindigt de pater als volgt:

«BARTHOLOMAEUS VAN BERKEL is derhalven een man geweest welkers naam en nagedagtenisse met eerbied en achtinge in het geheugen zijner naarkomelingen verdient te leven en welkers deugden en daaden hen tot een spoorslag om eerlijke en deugdzaame lieden te zijn en te blijven, moeten verstreken.»

Met eerbied schrijf ik deze woorden over. Treffend vind ik de bezorgdheid van onzen overoudoom voor onze zielen en die

onzer nakomelingen; voor de eer van zijne familie in de oogen van God en de menschen! Eene eeuw is voorbij gegaan sinds de pater deze vermaning tot ons richtte; maar zij is er te eerbiedwaardiger door!

Te beginnen met BARTHOLOMAEUS worden de beelden onzer voorouders meer bestemd, duidelijker van omtrekken. Wij bezitten hunne portretten en, wat meer waard is, wij kunnen een oordeel over hen vellen omdat er nog brieven, aanteekeeningen en andere stukken bestaan, die daartoe dienstig zijn (7).

MARTINUS, de zoon van BARTHOLOMAEUS, wordt ons door zijn zoon, pater BARTH, beschreven als een zeer Godvruchtig man. En dat de zoon den vader niet geïdealiseerd heeft, blijkt ons uit de brieven door MARTINUS geschreven toen BARTH als student in de rechten te *Utrecht* toestemming verzocht om de wereld te verlaten en Jesuït te worden. MARTINUS had gehoopt dat BARTH, na den destijds zeer geachten titel van Meester in de rechten te hebben verworven, hem in zijne uitgebreide zaken zou opvolgen, en toch bracht hij zonder aarzelen dadelijk het offer dat God van hem vroeg. BARTH's moeder GLJSBERTA VAN DER STOOP was eene Godsdienstige Christin en zijne stiefmoeder JOANNA ANTONIA HOUWERT, van wie wij afstammen, was een waardig lid der familie HOUWERT die vele «klopjes» heeft geteld. Haar vader kennen we ook uit een brief die van ware Godsvrucht getuigt. De hooge achting en groote liefde die BARTH zijne stiefmoeder toedroeg was in de eerste plaats een gevolg van den Godsdienstzin dien zij gemeen hadden.

ADRIANUS JOSEPHUS, de zoon van MARTINUS, was even als zijne beide vrouwen MARIA GERARDA VAN WALJENBURG, onze overgrootmoeder, en MARIA CATHARINA VAN TOMPUTTE, bezielde met ijver voor onze Moeder de H. Kerk.

Zijne kinderen drukten zijne voetstappen. ARNOLDUS JOANNES, die gehuwd is geweest met MARIA JOANNA BASSOUA en daarna met THERESIA REGINA THYM, heb ik niet gekend; maar van zijne tijdgenooten mocht ik vernemen dat hij en de zijnen in Godsdienstzin en trouw aan *Rome* geenszins onderdeden voor de voorouders. CATHARINA JOANNA VAN B., mijne oudtante herinner ik mij nog. Zij had zeer strenge opvattingen van 't Godsdienstige leven. Had zij vroeger geleefd, toen de Kerk nog verdrukt werd, zeker zou zij «klopje» zijn geworden even als hare tante ALETTA en hare oudtantes HOUWERT.

Nu kom ik tot onze grootouders.

Van onze in 1872 overleden grootmoeder, GYSBERTA MARIA ALBERTINA VAN DER KUN is bij hare kleinkinderen die haar gekend hebben eene liefelijke herinnering overgebleven. Pater BARTH heeft de deugden zijner tante HOUWERT bezongen:

..... «Zedigheïjd,
«hoop, geloof en zuiverheïjd,
«liefde, godsvrucht, stille zeden,
«ijver tot godsdienstigheden,
«nedrigheïjd, altoos gepaert
«met een minnelijken aert».

Hoe juist geven deze verzen ook 't beeld weer van onze grootmoeder, van die eenvoudige, lieve, beminnelijke vrouw, van die oprechte Christin, die vooral in stilte zoo veel goed deed! Over hare deugden zal ik niet uitweiden, want dan zou ik in strijd komen met de «nedrigheïjd» der overledene. Maar toch wensch ik aan de jongeren een paar bijzonderheden uit haar leven te verhalen, waarvan zij zelve geen geheim heeft gemaakt. Men zal er uit zien hoe groot van af hare jeugd tot haren dood de «ijver tot godsdienstigheden» bij onze grootmoeder is geweest.

Een gedeelte harer kinderjaren bracht GYSBERTA door bij oom en tante RENSON te *Antwerpen*, waar door de Fransche republikiijnen strijd gevoerd werd tegen den Godsdienst waaraan de meerderheid der bevolking zóó innig gehecht was. De priesters werden vervolgd. Om aan verbanning, wellicht aan de guillotine te ontsnappen, moesten zij zich schuil houden. Monseigneur FORGEUR zwierf als burger verkleed, van de eene woning naar de andere om de Mis te lezen en de H. Sacramenten toe te dienen; nergens veilig, steeds in gevaar van te worden gevangen genomen. Waren in ons vaderland ten tijde van de vervolging door de Calvinisten uitgeoefend, de zoogenaamde «klopjes» nuttig, toen te *Antwerpen* door de republikiijnen de priesters vervolgd werden, bestond daar ook behoefte aan zulke hulp. Onze grootmoeder werd klopje, even als de dochters van onze voorvaderen in den reformatie tijd. Het echtpaar RENSON, bekend om zijn Godsdienstzin was verdacht in de oogen der politie: de twaalfjarige GYSBERTA trok de aandacht niet. Zij was 't, die den geloovigen op wier stilzwijgendheid gerekend kon worden, ging aanzeggen, waar Mgr. FORGEUR de Mis zou lezen; onder hare kleeding verborgen bracht ze den kelk en de pateen van de eene woning

naar de andere, waar 't H. Offer zou worden opgedragen. Even als onze voorouders in 't geheim hun eerste H. Communie hebben gedaan, in 't gevaar verkeerende dat de Schout zou binnendringen om den priester gevangen te nemen, naderde GLJSBERTA voor 't eerst tot de tafel des Heeren, — in 't holle van den nacht; als boerinnetje verkleed, opdat, in geval van overval door de politie, gemakkelijk spoedig alle teekenen dat de bijeenkomst een plechtig doel had, zouden kunnen worden weggenomen (8).

Het kind groeide op ten huize van hare ouders, die een buitenverblijf hadden — 't huis *te Blootinghe* onder *Rijswijk*. Lid van het gezin was de uit *Frankrijk* geëmigreerde Abbé PIERQUIN, chanoine de *St. Denis*. ANTONIE VAN DER KUN had een koepel laten inrichten tot kapel waarin deze abbé de Mis las. Het was GLJSBERTA die als kosteres dienst deed, zorg dragende voor 't kerkegoed, zooals de klopjes HOUWERT en VAN BERKEL gedaan hadden.

Ten derden male was zij kosteres toen reeds witte haren het hoofd sierden van haar die mijne Belgische moeder mij had leeren toespreken met het lieve Fransche, in dit geval zoo juiste «bonne maman».

Onze grootvader, oud geworden, rust behoevende en een gezonde lucht, had eene buitenplaats te *Beek* gekocht, waar hij des zomers woonde, beurtelings de gezinnen zijner zoons huisvestende. Het groote huis, waarin behalve onze grootouders ook onze ooms KAREL en WILLEM en de bedienden woonden, bevatte in den regel veel gasten, zoons, dochters met hunne kinderen, vrienden, waaronder ook dikwerf priesters. Monseigneur ZWIJSEN had in 1849 aan onzen grootvader 't recht van huis-kapel gegeven. Eene der bovenvoorkamers was ingericht tot kerklokaal, een vertrekje daarachter tot sacristie. Ik stel mij die kapel, waarin ik als kind zoo dikwerf de Mis heb bijgewoond, nog duidelijk voor, met het geschilderd doek waarop de patroonsheiligen van al de zoons en dochters van Mr. HENDRIK en GLJSBERTA onder de hunne waren afgebeeld. Ik zie ook nog de Godvruchtige bedrijvigheid van onze grootmoeder, die alles zelve wilde verzorgen wat tot den dienst der kapel behoorde. Zal, toen ze daar zóó ongestoord hare Godsdienstplichten mocht vervullen, haar niet nu en dan de herinnering in de gedachten zijn gekomen van de Missen door Mgr. FORGEUR gelezen onder zóó gevaarvolle omstandigheden?

Weduwe geworden woonde zij met haren zoon WILLEM te *Delft*. De ouderdoms gebreken namen toe; 't werd haar moeilijk de kerk te bezoeken. De Bisschop van *Haarlem*, welwillend jegens de verdienstelijke Christin, gaf haar de destijds zeer zeldzame gunst van 't recht van huiskapel te *Delft*. In de groote zaal, den meesten onzer zoo goed bekend, werd een altaar geplaatst, en daar hoorde onze grootmoeder de Mis. Doch ook daar was zij de dienaar des altaars. Zij stelde 't zich ten taak zelve alles te verrichten wat ze ten behoeve van de kapellen te *Rijswijk* en te *Beek* had gedaan. Met bevende handen voorzag ze 't altaar van het benoodigde, van haar verzwakte oogen vorderde zij den zwaarsten dienst om alles in orde te brengen volgens de hooge eischen die 't verheven doel stelde. Geen handen van anderen mochten haar helpen. Ten vierden male was zij klopper, kosteres. Ten vierden male toonde zij haar «ijver tot godsdienstigheden».

Haar waardigen echtgenoot, Mr. HENDRIK VAN BERCKEL hebben met mij alleen zijne oudere kleinkinderen persoonlijk goed gekend. Als ik de beschrijving lees, die pater BARTH gegeven heeft van zijn grootvader BARTHOLOMAEUS, dan blijkt ze mij geheel toepasselijk ook op onzen grootvader. Diezelfde innige Godsvrucht, die offervaardigheid, die toewijding aan *Rome*, die eerlijkheid, die rechtschapenheid, dat heldere doorzicht in zaken, die verdraagzaamheid jegens andersdenkenden, die minzaamheid; al deze deugden en goede eigenschappen welke BARTHOLOMAEUS ARENTSZOON kenmerkten, we vinden ze terug in HENDRIK ADRIAANZOOON. Zij leefden echter in zeer verschillende omstandigheden. BARTHOLOMAEUS was, als Roomsche, uitgesloten van alle Staats- en Stadsambten. Ondanks de achting en de vriendschap die hij van de zijde zijner onroomsche medeburgers genoot, was 't hem niet gegeven zijn verstand en zijn ijver dienstbaar te maken aan de stad zijner inwoning. HENDRIK daarentegen heeft 't voorrecht gehad, de algemeene Landsbelangen te kunnen dienen en in 1814 toen hij als Notabele over de nieuwe grondwet moest stemmen, en in 1840 als Lid der dubbele Kamer. Als Burgemeester van *Delft* wist hij door beleid, overleg schrandere inzicht en toewijding tusschen 1840 en 1848 zoo bijzonder veel tot stand te brengen, dat zijn naam in dankbare herinnering voortleeft bij de Delftenaren. Hoewel de overgrootste meerderheid der bevolking een ander geloof beleeft, zoo genoot onze groot-

vader als Burgemeester de algemeene achting wegens zijne verdiensten en was hij zeer bemind om zijne verdraagzaamheid en minzaamheid.

Was het «virtus nobilitat» waarmede zijne borst versierd was, een teeken dat de burgerdeugd van onzen grootvader door den Vorst gewaardeerd werd, de Kerkelijke Overheden stelden zijne Christendeugden, zijne toewijding aan de zaak der armen en der Kerk op prijs. Evenmin als ik thans kan uitweiden over de verdiensten van Mr. HENDRIK als bestuurder van *Delft*, wensch ik nu alles te vermelden, wat hij voor Kerk en armen heeft gedaan. Slechts één feit wil ik opnoemen omdat ik daarin eene herhaling zie van wat zijn voorvader BARTH, met wien ik hem heb vergeleken, heeft verricht. BARTH heeft bewerkt dat de Franciscaner paters zich te *Delft* hebben gevestigd in de Jesuïtenstatie, die verlaten was. HENDRIK bracht in 1837 de eerste nonnen te *Delft*. Destijds had men sinds de reformatie in *Noordnederland* geen nonnen meer gezien, behalve te *Amsterdam* waar er in 1835 enkele verschenen waren. Op aandrang van onzen grootvader vestigden zich een paar Tilburgsche liefdezusters te *Delft* in het zoogenaamd «Jesuïtenhuis» op den *Ouden langen dijk*, waar nu 't St. *Anna* gesticht is, welk gebouw op verzoek onzer grootmoeder door zwager DIERT ter harer beschikking gesteld was. Dit was een begin, een moeielijk begin, door onze grootouders met Christelijke geestkracht en toewijding in 't leven geroepen. Deze spruit is een boom geworden. Het twee of drietal Godgewijde maagden is thans aangegroeid tot vele tientallen van verschillende orden, die zich verdienstelijk maken jegens de Delftenaren door onderwijs, opvoeding van kinderen en ziekenverpleging. Uit de blijken van waardeering die Mr. HENDRIK van de zijde der Kerkelijke Overheden heeft ontvangen kan worden afgeleid, hoe hoog hij geacht werd. Mgr. ZWIJSEN verleende hem 't recht van huiskapel te *Beek* Herhaaldelijk hebben Bisschoppen hem de eer bewezen gedurende eenigen tijd ten zijnen te logeeren. Eens zelfs heeft hij twee Prinsen der Kerk te gelijk als gasten gehad, Mgr. VAN BOMMEL en Mgr. VAN WIJCKERSLOOTH. De Provinciaal der Jesuïten schonk onzen grootvader een prachtig zilveren reliquieën kastje met inscripties, bevattende o. a. een deel van het H. Kruis. Door dit geschenk heeft de Societeit blijk willen geven van hare tevredenheid over het door HENDRIK gevoerde beheer van de

hem door BARTH S. J. nagelaten goederen der Leidsche Jesuïtenstatie (9). Was Mr. HENDRIK een verdienstelijk staatsburger en Christen, ook als huisvader moet hij met eere worden genoemd. Dat tusschen zijn elf kinderen en hun echtgenooten steeds de grootste vriendschap heeft bestaan, dat ondanks de karakterverschillen de harmonie nooit door een wanklank is verstoord geworden: het pleit voor hen, maar niet minder voor den vader. Hoe eenvoudig ook in zijn doen en laten, hoe vriendelijk en toegankelijk voor allen, hoe kinderlijk omgaande met kinderen, Mr. HENDRIK was een «pater familias» volgens de oude eerwaardige beteekenis van 't woord. Tot zijn dood is hij het erkende, geëerbiedigde, geliefde hoofd der familie geweest, de vertrouwde leider en raadsman zijner zoons die, zelfs op vijftigjarigen leeftijd, zijn oordeel kwamen vragen vóór zij beslissingen van eenig gewicht namen. Eene hulde, niet alléén aan den vader, maar ook aan het heldere verstand van den grijsaard!

Wie de zoons en dochters van Mr. HENDRIK waren, — mijne ouders, ooms en tantes, — is nog voldoende algemeen bekend. Zij toonden zich ware, offervaardige Christenen te zijn. In armbesturen, kerkbesturen, *Vincentius* vereenigingen namen ze zitting; ze waren regenten en regentessen van weeshuizen en gasthuizen, leden van muziekkoren; een drietal trad toe tot de derde orde van St. *Franciscus*. Toen bijna een halve eeuw geleden, — even als nu in 1897! — een storm was opgestoken tegen 't Catholicisme in ons land, behoorde mijn vader tot hen die met woord en geschrift ons goed recht verdedigden. In een woord: zij dienden de Catholieke zaak, waar zij konden.

De kinderen van HENDRIKS broeder ARNOLD volgden dezelfde gedragslijn. Een zijner dochters werd zelfs kloosterlinge. Maar eerst op rijperen leeftijd, hoewel zij in hare jeugd reeds de roeping gevoelde tot het kloosterleven. De edele vrouw zag echter dat ze meer nut zou stichten, door de taak eener overledene zuster over te nemen, en eerst toen deze geheel was volbracht, gaf zij toe aan hare neiging tot het geestelijke leven. Van deze bewonderenswaardige opvatting van wat men «de plichten van den levensstaat» noemt vind ik in onze familie meerdere blijken, zij 'tdan ten gevolge van andere omstandigheden niet in die mate als bij deze zelfopofferende vrouw.

En ook onze generatie, — de kleinkinderen van HENDRIK en

ARNOLD, — toonde dat zij de Roomsche traditie hoog houdt. Van HENDRIK werden drie kleinzoons priester, vijf kleindochters religieuze; van ARNOLD werd een kleinzoon priester, diens zuster kloosterlinge.

Deze geest blijft onder de jongeren voortleven. Hoewel van Mr. HENDRIKS achterkleinkinderen nog slechts weinige volwassen zijn, zoo hebben reeds vier de geloften afgelegd, één als priester, drie in nonnenkloosters (10).

Ja waarlijk, het karakter onzer familie is wat de hoofdzaak betreft onveranderd gebleven! Het voorgeslacht was echt Catholiek; het nageslacht is even trouw gebleven aan *Rome*!

Dit karakter komt bij de voorvaderen 't sterkste uit bij pater BARTH, den Jesuït, den meest Roomsche onder de Roomschen van zijn tijd. Op hem viel dus mijne keus toen ik besloot het karakter van het voorgeslacht te beschrijven.

Met dit doel voor oogen was 't dat ik de nagelaten papieren mijns vaders doorzocht. Toen was 't dat ik zijn »mementote patrum vestrorum» las, waardoor mij bleek dat, wat ik uit aandrang van mijn hart wilde doen, tevens was de uitvoering van zijn mij tot dusver onbekenden wil.

Maar weldra vond ik nog veel sterker blijk van de geestverwantschap tusschen vader en zoon. Een levensbericht van pater BARTHOLOMAEUS! Alléén van dezen! Ook de vader had gevoeld wat de zoon gevoelde. Dat die priester, als waardigste vertegenwoordiger van zijn geslacht, in de allereerste plaats in de herinnering van de nakomelingen moest blijven voortleven.

En toen ik het geschrift las, waarin ik zoo duidelijk mijn vader herkende, den oprechten, eenvoudigen man met zijn levendig geloof, met zijn dichterlijke bewondering voor alles wat werkelijk eerbied verdient, werd ik getroffen door zijne herhaalde betuigingen van achting voor de Jesuïten en hunne orde. Ook hierin zijn vader en zoon weder zóó geheel eenstemmig.

Langs verschillende wegen zijn wij tot deze eenheid van gevoelen gekomen. Mijn vader heeft in zijne jeugd steeds met eerbied over de Jesuïten hooren spreken en gedurende zijn geheele leven heeft hij aanrakingen met hen gehad, vele vrienden onder hen geteld. Ik daarentegen, die in de jongelingsjaren een zeer uitvoerigen cursus in de geschiedenis had bijgewoond van een leeraar die, steeds sprekende over »historische kritiek» in de oogen van ons jongens, onfeilbaar leek in zijne mededeelingen,

had van dit zoogenaamd neutrale, doch feitelijk anti-roomsche onderwijs eene ingenomenheid tegen de Orde, zooal niet tegen hare leden, overgehouden toen ik in *Indië* aankwam. Daar zag ik de Jesuïten aan den arbeid; daar kwam ik tot het besef wat de Orde werkelijk is en hoe hoog de zoo dikwerf belasterde stichting van IGNATIUS in onze oogen behoort te staan. Vooringenomenheid en wantrouwen maakten plaats voor oprechte bewondering.

Mijn vader kende de Jesuïten in 't geboorteland van CANISIUS; ik leerde ze kennen in 't land waar XAVERIUS gearbeid heeft. Overal zijn die mannen dezelfde en met volle overtuiging herhaal ik, wat mijn vader geschreven heeft:

«Helden waren de Jesuïten alle; zoo niet van natuurswege, dan toch — wat veel meer zegt — door plichtsbef!»

Nu mijn vader een levensbericht van pater BARTH geschreven heeft, ligt 't voor de hand dat ik mijn oorspronkelijk plan om zelf zoodanig opstel te maken, heb moeten wijzigen en dat ik zijn geschrift ter algemeene kennis breng. Te meer heb ik hiertoe reden omdat, blijkens een onder de papieren van wijlen pater BONGAERTS gevonden brief, de schrijver ook, even als zijn zoon nu, van plan is geweest om het levensbericht te laten drukken.

Ik erken echter dat er eenige bezwaren verbonden zijn aan het publiceeren der monographie van mijn vader.

Op de eerste plaats is dit stuk niet geheel voltooid. De dood heeft den schrijver belet het te beëindigen; het slot ontbreekt. Vermoedelijk zou mijn vader geëindigd zijn met eene beschrijving van het beeld des paters, zooals dit zich aan zijn geestesoog vertoonde. Al heb ik niet, zooals hij, geleefd met BARTH's tijdgenooten; door maanden lang in gedachte met den pater te leven, meen ik voldoende scherpe indrukken te hebben verkregen om namens mijn vader dit beeld van BARTH te kunnen leveren. Ik zal dit dus aan het opstel toevoegen.

Ten tweede bevat mijns vaders geschrift niet alles wat thans betreffende BARTH bekend is. Zijn er enkele stukken waaruit mijn vader gegevens verkregen heeft, thans spoorloos verdwenen, daarentegen zijn na zijn dood vele papieren gevonden die hem onbekend zijn gebleven, doch waarvan ik gebruik heb kunnen maken. Ik heb verder van stedelijke archivariissen, de Eerwaarde paters Jesuïten en Franciscanen en anderen eenige nieuwe gegevens mogen verkrijgen, waardoor mij dus 't een en ander betreffende

ARNOLD, — toonde dat zij de Roomsche traditie hoog houdt. Van HENDRIK werden drie kleinzoons priester, vijf kleindochters religieuze; van ARNOLD werd een kleinzoon priester, diens zuster kloosterlinge.

Deze geest blijft onder de jongeren voortleven. Hoewel van Mr. HENDRIKS achterkleinkinderen nog slechts weinige volwassen zijn, zoo hebben reeds vier de geloften afgelegd, één als priester, drie in nonnenkloosters (10).

Ja waarlijk, het karakter onzer familie is wat de hoofdzaak betreft onveranderd gebleven! Het voorgeslacht was echt Catholiek; het nageslacht is even trouw gebleven aan *Rome*!

Dit karakter komt bij de voorvaderen 't sterkste uit bij pater BARTH, den Jesuït, den meest Roomsche onder de Roomschen van zijn tijd. Op hem viel dus mijne keus toen ik besloot het karakter van het voorgeslacht te beschrijven.

Met dit doel voor oogen was 't dat ik de nagelaten papieren mijns vaders doorzocht. Toen was 't dat ik zijn »mementote patrum vestrorum» las, waardoor mij bleek dat, wat ik uit aandrang van mijn hart wilde doen, tevens was de uitvoering van zijn mij tot dusver onbekenden wil.

Maar weldra vond ik nog veel sterker blijk van de geestverwantschap tusschen vader en zoon. Een levensbericht van pater BARTHOLOMAEUS! Alléén van dezen! Ook de vader had gevoeld wat de zoon gevoelde. Dat die priester, als waardigste vertegenwoordiger van zijn geslacht, in de allereerste plaats in de herinnering van de nakomelingen moest blijven voortleven.

En toen ik het geschrift las, waarin ik zoo duidelijk mijn vader herkende, den oprechten, eenvoudigen man met zijn levendig geloof, met zijn dichterlijke bewondering voor alles wat werkelijk eerbied verdient, werd ik getroffen door zijne herhaalde betuigingen van achting voor de Jesuïten en hunne orde. Ook hierin zijn vader en zoon weder zóó geheel eenstemmig.

Langs verschillende wegen zijn wij tot deze eenheid van gevoelen gekomen. Mijn vader heeft in zijne jeugd steeds met eerbied over de Jesuïten hooren spreken en gedurende zijn geheele leven heeft hij aanrakingen met hen gehad, vele vrienden onder hen geteld. Ik daarentegen, die in de jongelingsjaren een zeer uitvoerigen cursus in de geschiedenis had bijgewoond van een leeraar die, steeds sprekende over »historische kritiek» in de oogen van ons jongens, onfeilbaar leek in zijne mededeelingen,

had van dit zoogenaamd neutrale, doch feitelijk anti-roomsche onderwijs eene ingenomenheid tegen de Orde, zooal niet tegen hare leden, overgehouden toen ik in *Indië* aankwam. Daar zag ik de Jesuïten aan den arbeid; daar kwam ik tot het besef wat de Orde werkelijk is en hoe hoog de zoo dikwerf belasterde stichting van IGNATIUS in onze oogen behoort te staan. Vooringenomenheid en wantrouwen maakten plaats voor oprechte bewondering.

Mijn vader kende de Jesuïten in 't geboorteland van CANISIUS; ik leerde ze kennen in 't land waar XAVERIUS gearbeid heeft. Overal zijn die mannen dezelfde en met volle overtuiging herhaal ik, wat mijn vader geschreven heeft:

„Helden waren de Jesuïten alle; zoo niet van natuurswege, „dan toch — wat veel meer zegt — door plichtsbesef!”

Nu mijn vader een levensbericht van pater BARTH geschreven heeft, ligt 't voor de hand dat ik mijn oorspronkelijk plan om zelf zoodanig opstel te maken, heb moeten wijzigen en dat ik zijn geschrift ter algemeene kennis breng. Te meer heb ik hiertoe reden omdat, blijkens een onder de papieren van wijlen pater BONGAERTS gevonden brief, de schrijver ook, even als zijn zoon nu, van plan is geweest om het levensbericht te laten drukken.

Ik erken echter dat er eenige bezwaren verbonden zijn aan het publiceeren der monographie van mijn vader.

Op de eerste plaats is dit stuk niet geheel voltooid. De dood heeft den schrijver belet het te beëindigen; het slot ontbreekt. Vermoedelijk zou mijn vader geëindigd zijn met eene beschrijving van het beeld des paters, zooals dit zich aan zijn geestesoog vertoonde. Al heb ik niet, zooals hij, geleefd met BARTH's tijdgenooten; door maanden lang in gedachte met den pater te leven, meen ik voldoende scherpe indrukken te hebben verkregen om namens mijn vader dit beeld van BARTH te kunnen leveren. Ik zal dit dus aan het opstel toevoegen.

Ten tweede bevat mijns vaders geschrift niet alles wat thans betreffende BARTH bekend is. Zijn er enkele stukken waaruit mijn vader gegevens verkregen heeft, thans spoorloos verdwenen, daarentegen zijn na zijn dood vele papieren gevonden die hem onbekend zijn gebleven, doch waarvan ik gebruik heb kunnen maken. Ik heb verder van stedelijke archivariissen, de Eerwaarde paters Jesuïten en Franciscanen en anderen eenige nieuwe gegevens mogen verkrijgen, waardoor mij dus 't een en ander betreffende

BARTH bekend is, waarnaar de schrijver der monographie vruchteloos heeft gezocht. Dit meerdere nu behoort ter kennis van den lezer te worden gebracht. Maar 't is ondoenlijk dit in te lasschen in het opstel van mijn vader, 't geen bovendien in hooge mate ongepast zou zijn, omdat dit stuk door zulk lapwerk ontsierd zou worden. Ik zal dus de door mij gevonden gegevens naar 't voorbeeld van ESDRAS bij wijze van «paralipomena» ter aanvulling van mijns vaders geschrift afzonderlijk doen volgen, als toelichting op een chronologische tafel die ik in ieder geval gewenscht acht.

Zeër zeker maak ik door deze wijze van behandeling het lezen der geschiedenis van BARTH lastiger dan indien ik, met gebruikmaking der gegevens in het opstel van mijn vader voorkomende, dit latende vervallen, een geheel nieuw levensbericht had geschreven. Maar hoe gaarne ik ook den belangstellenden lezer ter wille zou zijn, de piëteit jegens mijn vader verplicht mij zijn uit piëteit jegens zijn oudoom geschreven stuk onveranderd weder te geven. Dit stuk bovendien vormt één geheel en desverkiezende kan men wat ik als aanvulling er bij geschreven heb, ongelezen laten en zich bepalen tot de lectuur die mijn vader aanbiedt.

Evenzeer kan men ongelezen laten de bijlagen en toelichtende aantekeningen door mij geleverd. Ondanks deze zeer zeker niet alle de algemeene belangstelling zullen verwerven, zoo heb ik gemeend ze aan het levensbericht te moeten toevoegen om de volgende redenen: Ik wensch zoo volledig mogelijk alles mede te deelen, wat ik betreffende BARTH te weten ben gekomen. Even als mijn vader, heb ik van de gelegenheid gebruik gemaakt om eenige bijzonderheden betreffende de familie te vermelden die, al staan ze tot BARTH slechts in een verwijderd verband, hier te pas konden worden gebracht. Bij mijn onderzoek heb ik 't een en ander gevonden dat, hoewel geen betrekking hebbende op BARTH of zijne familie, mij nochtans belangrijk genoeg is voorgekomen om het te publiceeren ten behoeve van biographen of anderen die zich met geschiedvorschning bezig houden. Ik heb zelf ondervonden hoe de kennis van schijnbaar nietige feiten soms van belang kan zijn voor den geschiedschrijver. En hoewel deze bladzijden, waarin zoowel door mijn vader als door mij menige intieme bijzonderheid betreffende familieleden wordt verhaald, daardoor alléén reeds een intiem karakter dragen,

dan ook uitsluitend ten behoeve der familie, niet voor 't groote publiek, in druk worden gegeven, zoo bevatten zij echter geen *geheimen*. Wie voor eenig ernstig doel in deze brochure gegevens vindt, make er dus gerust een discreet gebruik van en publiceere ze waar dit passend is.

Ik lever het handschrift mijns vaders woordelijk over, hoewel ik overtuigd ben dat hij, alvorens het naar den drukker te zenden, daarin nog veel zou hebben gewijzigd. Hier zou hij wat bijgevoegd, daar wat weggelaten hebben, op vele plaatsen iets veranderd. Maar als ik 't ongepast heb geacht zelfs in de soms vrij slordig geschreven brieven van BARTH en zijne familieleden ook slechts de geringste verbetering aan te brengen, hoeveel te meer moet het mij dan ongeoorloofd voorkomen met onbekwame hand iets te wijzigen in de schildering die de Meester niet geheel heeft kunnen afwerken omdat 't penseel aan zijn verstijfde hand ontvallen is.

Ik noem het geschrift mijns vaders het schilderstuk eens Meesters. Dit beeld heb ik overgenomen van den grooten litterator en kunsteriticus, Professor JOSEPH ALBERDINGK THIJM, die de schrijfstift van mijn vader vergelijkt met het penseel van ALMA TADEMA (11).

H. E. VAN BERCKEL

LEVENSBERIGT

DOOR

Mr. H. A. A. VAN BERCKEL.

Op den 10den September 1809 overleed op 81-jarigen leeftijd in het zaaltje van het huis op de *Voorstraat* te *Delft* ten Noorden van de brouwerij onze oudoom, de Weleerwaarde Heer BARTHOLOMAEUS VAN BERCKEL, vroeger priester van de Societeit van *Jesus*, doch die na de opheffing dier beroemde Orde in 1773 naar zijn geboortestad en naaste verwanten teruggekeerd, met liefde in den huisselijken kring was opgenomen.

Een maand vóór dat overlijden, op 9 Augustus, was GIJSBERTA MARIA ALBERTINA VAN DER KUN, huisvrouw van Mr. HENDRIK VAN BERCKEL, des grijsaards veelgeliefden neef en peetzoon, in het huurhuis aan de *Rotterdamsche poort* (12) van een jongentje bevallen, en die gebeurtenis had den waardigen man te midden van de pijnen van zijn ziekbed uitermate verheugd. Dikwijls had hij den wensch geuit, dat hij nog zoo lang bij het leven gespaard mogt blijven, dat hij dien eersteling aanschouwen mogt; en dit geschiedde — maar slechts weinig dagen vóór zijn verscheiden. Toen strekte hij zijn bevende handen over het wichtje uit en sprak woorden van zegening, die een diepen indruk maakten op de aanwezigen; allermeeest op de gelukkige moeder.

Dat wichtje nu — is het noodig dit te zeggen? — was schrijver dezes. En daarom zal het, hoopt hij, niemand vreemd voorkomen dat hij — al was het maar uit dankbaarheid — eenige regels wijdt aan een man, zóó goed en zóó waardig om in de herinnering der braven te blijven voortleven.

Goed — ja dat was hij. Daarvan geven getuigenis tallooze trekken uit zijn levensgeschiedenis, die onze helaas nu ook overleden vader mij in mijn jeugd met zooveel welbehagen wist

te vertellen. Maar vooral ook zijn beeldtenis, voerende het jaartal van 1784 die nog altijd hangt boven het bureau naast de deur in de achterkamer onzes vaders welkekend studeervertrek. Schuins daartegenover ziet men de juist niet fraaije lithographie, voorstellende professor VAN DER KESSEL onzes vaders leermeester en promotor, wiens naam die dierbare overledene nimmer anders dan met de hoogste achting plagt te noemen en op de eereplaats boven den schoorsteen hangt nog altijd die schoone copij van het oud Armenisch portret van den Zaligmaker «vera effigies «*Christi* quam fecit *Abagar*» enz.

Die kamer, waarvan al de wanden achter boekenkasten verschoolen zijn, had voor ons kinderen en jongelingen altijd iets bijzonder ongezelligs: misschien wel omdat wij in dat heiligdom nimmer geroepen werden, dan om een of andere ernstige mededeeling te ontvangen — of wat erger was, om iets dat wij gedaan hadden te verantwoorden of eenige welverdiende terechtwijzing aan te hooren. In die angstige oogenblikken, waarin wij zwijgende wachtten, wat er zou gezegd worden, wanneer de nog altijd bezige schrijffpen zou worden nedergelegd — hoe dikwijls gebeurde het dan niet, dat wij ons bemoedigd gevoelden door het gul en vriendelijk gelaat van pater BARTHOLOMAEUS met zijn helder blaauw oog en zijn liefelijken glimlach op de welvormde lippen (13).

Hij hield zóóveel van jongelieden: hij was zóó hartelijk aan zijn familie verkleefd, die goede Jesuït!

BARTHOLOMAEUS VAN BERCKEL, aldus genoemd naar zijn vier jaren te voren overleden grootvader van vaderszijde is den 21sten Julij 1728 te *Delft* geboren van MARTINUS VAN BERCKEL uit diens eerste huwelijk, in 1726 gesloten met GILSBERTA VAN DER STOOP uit *Utrecht*.

Dat huwelijk was met bijzonderen luister gevierd en een der feestgenooten had — na een tal van mythologische toespelingen, zooals toen de mode was — van de jeugdige echtelingen het volgende gezegd:

- «Want, zeg mij eens, wanneer heeft ooit de Trouwgodin
- «Twee hoofdgelagten t'saam verbonden door de min,
- «Malkander zóó gelijk van aart, natuur en zeden,
- «Beide onderworpen aan dezelfde aartsbezigheden;
- «Dezelfde ontzachlijkheit en 't zelfde kerkgebaar?»

Uit die gelukkige verbintenis was op 19 Junij 1727 eene dochter JOANNA MARIA geboren — 12 December 1755 overleden — die huwde met HIERONIJMUS VAN BEURDEN, een aanzienlijk Leijdsch fabrikant (wonende in het groote huis op de *Breedstraat*, daar nu het museum van antiquiteiten is): en uit dat huwelijk is een eenige zoon voortgekomen, naar zijn grootvader van moederszijde genoemd Mr. MARTINUS CAROLUS VAN BEURDEN die in 1772 met LUCIA THERESIA VAN LILAAAR VAN STOUTENBURGH gehuwd, den 17den Junij 1788 op zijn buitengoed te *Hillegom* kinderloos overleden is. Zijne weduwe hertrouwde met PETRUS LEONARDUS baron van HEILMAN, die zich naar zijns vrouws goed heer van STOUTENBURGH noemde en almede kinderloos overleed.

GIJSBERTA VAN DER STOOP mogt niet lang de genoegens van haar huwelijk smaken: zij overleed den 30 Januarij 1732, toen onze BARTHOLOMAEUS naauwelijks vier jaar oud was en onze overgrootvader MARTINUS VAN BERCKEL verbond zich in een tweeden echt met JOANNA ANTONIA HOUWERT, dochter van HERBERT HOUWERT en ALETTA DE SAEIJER. Die tweede vrouw, onze overgrootmoeder, was almede van een bekende Utrechtsche familie. Bijna al de meisjes van dat zeer talrijk geslacht hadden, 't zij als klopjes, 't zij als kloosterlingen het geestelijk leven omhelsd: waarom dit, ook in andere opzigten zeer gewenscht huwelijk onzen overgrootvader tot groote eer gerekend werd. Uit dien tweeden echt had hij vijf kinderen, waarvan de oudste ALETTA FRANCISCA, als klopje bij hare moeder tot op het overlijden van deze (16 Januarij 1790) en daarna tot op haren dood het groote huis is blijven bewonen tengevolge der inschikkelijkheid van onzen grootvader ADRIANUS JOSEPHUS VAN BERCKEL aan wien dat huis was toebedeeld. Zij is den 20sten April 1797 overleden. De drie overigen hebben wat vroeger of later het ouderlijk huis verlaten en zijn kinderloos overleden.

De familiegroep, die bij het leven van onzen vader in de voorkamer plagt te hangen, en nu bij de andere familieportretten op de zaal geplaatst is, vertoont ons MARTINUS VAN BERCKEL met zijn eerste vrouw GIJSBERTA VAN DER STOOP. Die mooie knaap die daar op den voorgrond met dat Spaansche hondje speelt, was bestemd om eenmaal pater BARTHOLOMAEUS te worden. Het meisje, kennelijk iets ouder, is JOANNA MARIA, die het portretje vertoont van een overleden zusje MARIA. Die schilderij geeft over het geheel een indruk van genoegelijkheid, waarbij

echter de opgewektheid die uit den blik van MARTINUS spreekt zachtken getemperd wordt door de ietwat ernstiger gelaats-trekken der huismoeder (14).

MARTINUS VAN BERCKEL moet, ook volgens deze schilderij een zeer fraai man geweest zijn, groot van persoon en bruin van oogen, wat door zijn levensgroot portret en het pendant van dat van zijn tweede vrouw in allen deele wordt bevestigd. Dat hij daar een viool vóór zich heeft liggen is niet vreemd: want hij was kunstliefhebber in zijn hart en daar hij als eenige zoon van BARTHOLOMAEUS VAN BERCKEL in diens bloeiende zaken was opgevolgd, was het hem gegund niet alleen een gelukkig beoefenaar maar ook een verlicht beschermmer der kunst te wezen (15). Hij had een aanzienlijk kabinet van schilderijen, gravures en andere zeldzaamheden, 't welk later is opgeruimd, doch waarvan nog enkele fraaije etsen zijn overgebleven. Doch vooral hield hij er van, oude muziek op te zamelen en hij had daarvan een zeer geroemde collectie, die helaas, even als het grootste gedeelte van zijn rijke boekverzameling verdwenen is. Ook deelde hij met zooveel anderen van zijn tijd in de bekende tulpenmanie, waarvan zeker sierlijk ebbenhouten kistje met laadjes in de voorkamer een herinnering is (16). Hij overleed den 12den Julij 1758 toen zijn jongste zoontje onze grootvader ADRIANUS JOSEPHUS nog geen 7 jaar oud was, terwijl de oudste zoon, onze BARTHOLOMAEUS reeds in de orde der Jesuïten was getreden, en diens volle zuster JOANNA MARIA reeds gehuwd was (17).

Zoo bleef des overledenen weduwe met haar minderjarigen over en — 't moet tot haar eer gezegd worden — zij bestuurde de zaken met meer dan gewoon beleid en verstand waarbij zij — voor zooveel noodig — werd bijgestaan door haren neef Mr. ISAAC DE ROIJ, advocaat bij den Hove van *Holland te 's Hage*, een van die weinige regtsgeleerden, die toen onder onze geloofs-genooten konden worden aangewezen. Geen wonder: want wel stond de advocatie destijds voor de Roomschen open, doch niet wat daarvan voor anderen het geval was, de magistratuur en andere eervolle en voordeelige ambten.

Doch keeren wij tot pater BARTHOLOMAEUS terug.

Op 16jarigen leeftijd, kort vóór de geboorte van zijn halven broeder HERIBERTUS ANTONIUS (26 Oct. 1744) werd hij — na gelukkig volbragte leerjaren aan de Hollandsche en Fransche school — ter studie besteld op het collegie of zoogenaamd «convict»

der Jesuïten te *Antwerpen*. Dat was destijds onder de fatsoenlijke Roomsche Catholijke familiën de gewoonte. Niet alleen die weinigen die zich voor het academisch onderwijs wenschten voor te bereiden, maar ook dat veel grooter aantal, wier bestemming handel of fabrieksnijverheid was, werden naar *Brabant* bij de Jesuïten ter schole gelegd om «Latijn en goede manieren» te leeren. Daarbij werd vooral ook gedacht aan de noodzakelijkheid om de jongelieden, die in het toen nog zoo Gereformeerde *Holland* bij geen andere dan Gereformeerde meesters ter schole waren geweest, door een grondig onderwijs in den Godsdienst instaat te stellen, om volgens het voorschrift van den Mechelschen catechismus «de ware leer van CHRISTUS te belijden tegen alle secten». Waar kon dit beter dan te *Antwerpen*, die groote stad, die toen nog meer dan nu in veel opzichten als de hoofdzetel van het Catholicisme in het *Noorden* beschouwd wierd? En daarom hebben al de leden van onze familie, met name onze grootvader ADRIANUS JOSEPHUS en onze ooms MARTINUS en ARNOLDUS hunne humaniora bij de Jesuïten te *Antwerpen* of na suppressie dier orde bij die geestelijken gedaan, die deze beroemde orde in het bestier van het Antwerpsch collegie waren opgevolgd. Voor BARTHOLOMAEUS echter was er nog een bijzondere reden voor zulk een hoogere opleiding in den vreemde. Want zijn vader MARTINUS had verlangd, dat de veelbegaafde jongeling «Meester in de regten» zou worden. Dat was toen het toppunt van eer en aanzien waar een Roomsche destijds in ons land toe komen kon. Aan de stedelijke magistratuur en andere regeringsbetrekkingen van welken aard ook mogt hij niet denken: die bleven hem — schoon de zeden over het algemeen zachter geworden waren — onverbiddelijk gesloten! Een Roomsche mogt, even als ieder ander, verdedigen wat hij voor regt hield: als juris doctor mogt hij optreden voor «geregten en regteren, hooge en lage» in die vele processen, heel wat belangrijker dan die van thans, nu het beste deel der oude practijk administratief wordt afgedaan: hij droeg een degen op zij, en was een soort van edelman, een lid van de «militia togata», die het genoeg had zijn vrouw met «mevrouw» in plaats van met het burgerlijke «jufvrouw» te hooren aanspreken. Tot dat alles kon de Roomsche komen: maar nog eens, geen aandeel aan de regering, geen toegang op het stadhuis anders dan om te *stam* achter de balie. Op die zetels, met stadswapen

versierd, was voor den Catholijk, hoe bekwaam, hoe regtschapen en hoe populair hij wezen mogt, geen plaats. Zijn Godsdienst verbood hem den gevorderden eed. Hij kon en mogt immers niet zweeren, dat hij — in den geest van diegenen die hem dien eed afvergden: «de Heijlige Kereke gereformeert naer Godts «woort» zou «voorstaen ende helpen hanthouden».

Maar al wilde hij zich leenen tot zulk een laagheid, wat zou het hem baten? Zijn naam stond immers niet op het «heereboekje» waarop jaren te voren met wiskundige zekerheid werd voorspeld, welk lid van die weinige familiën, die zich tot patriciërs hadden opgeworpen, in dat en dat jaar — immers als de dood er niet tusschen beide kwam — met dezen of genen «honorabelen» of «lucrativen» post zou worden begunstigd.

Dat onder zulke omstandigheden, en bij de weinige sympathie, die het groote publiek toen zoowel als nu voor de Roomschen had, slechts weinigen onzer geloofsgenooten den moed hadden om het doornig pad der regtsstudie, hoe eervol ook, te betreden, is waarlijk geen wonder.

Onder die «pauci electi» was Mr. ISAAC DE ROIJ, heer van *Binckhorst*, advocaat bij den Hove van *Holland*. Hij was de zoon van BERNARD WILLEM DE ROIJ, directeur generaal van 's Lands fortificatie, die 30 September 1709 gehuwd was met ANTONIA JOANNA, dochter van WILLEM HOUWERT en JOANNA VAN BIJLEVELT, welke WILLEM HOUWERT de broeder was van den vader van MARTINUS VAN BERCKEL's tweede vrouw. Uit hoofde van die bloedverwantschap kwam hij dikwijls en wel het meest des Zondags uit *den Haag* naar *Delft* over, vooral vóór zijn huwelijk met CATHARINA HALFWASSENAER, hetwelk den 28sten Augustus 1742 te 's *Hage* plaats vond. Hij vermaakte zich dan met de kinderen, en wel het meest met den levendigen knaap, die met open oog en oor naar «neef den advocaat» zat te luisteren. Kon het anders, of die indruk en de achting die iedereen den wakkeren regtsgeleerde bewees — misschien ook wel de aansporingen van dezen — moesten op de aanvankelijke lotsbestemming van BARTHOLOMAEUS van grooten invloed wezen?

Zooveel ten minste is zeker, dat de veelbelovende jongeling na te *Antwerpen* zijn vijfjarigen leercursus volbragt te hebben, naar *Utrecht* vertrokken is, om zich aldaar op de regtsstudie toe te leggen (18). De keus dier hoogeschool was van zelf aangewezen daar zoowel de eigen moederlijke familie van BARTHOLOMAEUS,

als die van zijne hem zoo hartelijk beminnde tweede moeder in die stad gevestigd was.

In dien goeden tijd wist men niets van een toelatingsexamen en nog veel mindervan den dwang van een zoogenaamd voorbereidend of propaedeutisch onderwijs in de wiskunde en letteren, waar thans een of twee jaren van den academischen leertijd meê worden zoek gemaakt: men trad dadelijk met frissche lust en onverzwakten ijver toe tot het vak dat men gekozen had: en waarlijk het Latijn der toenmalige juristen en hun redeneertrant waren er niet minder om, al was het dat de meesten hunner — even als thans trouwens — weinig aan het Grieksch hadden gedaan en dat zij in plaats van wiskunde, *logica* gestudeerd hadden!

Dat BARTHOLOMAEUS de lessen van zijn professoren met vrucht heeft bijgewoond, hiervan geven zijn latere werken, in het bijzonder de door hem op verschillende tijden verdedigde theses, die meestal op regtskunde, al is het uit een theologisch oogpunt beschouwd, betrekking hadden, de schitterendste blijken.

Toch bleef hij maar één jaar te *Utrecht*, want zijn hart trok hem naar elders. Was het de herinnering aan de stille Godsvrucht van zijn kindsche jaren, die in het binnenste van zijn gemoed protest aanteekende tegen dat woelige academieleven, waar zelfs de deugdzaamste student zich niet geheel aan onttrekken kan? Of was de vriendschap met zijn Antwerpsche leermeesters, in plaats van door het afzijn te verflaauwen, integendeel naauwer toegesnoerd door hun wijze lessen, die hem volgden op zijn gevaarvolle levensbaan? Zeker is het, dat hij de academie verliet, en daarmede voor altijd van zich afwierp al die eer en dat aanzien welke hem wachtten als de natuurlijke leidsman van zijn geloofsgenooten, die immers niet lang meer van hun regten als Nederlanders zouden verstoken blijven! Dit is hem — er is geen twijfel aan — door zijn vader en vaderlijken vriend Mr. DE ROIJ ernstig voorgehouden. Maar wat aanvankelijk slechts een neiging des harten scheen, was bij ernstig en gezet nadenken en bidden gebleken een roeping te zijn tot iets hoogers. «Si quis vult post me venire, abneget semet ipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me» (MATTH. XVI : 24). En daarom deed BARTHOLOMAEUS wat de Kerk op 16 Januarij van S. MARCELLUS zingt:

«Hic nempe mundi gaudia
 «Et blanda fraudum pabula
 «Imbuta felle deputans
 «Pervenit ad coelestia»,

of om te spreken met zijn vader MARTINUS — in het feestdicht op de eerste Mis op 22 September 1762 van HERBERT, die zijn toen reeds overleden vader sprekende invoert:

«Hoe zeer het voorbeeld trekt, wierd hij alsdan ter School
 «In 't wijd beroemd *convict* van *Antwerps* hooge Wallen
 «Welhaast gewaar. Hier was zijn oog en hart gevallen;
 «Jae, als met zeilsteenskragt onvrikbaar vastgehegt.
 «Der wetten doolhof en geleertheid van het *Regt*,
 «In *Utrechts* edel Stigt op mijnen wil begonnen,
 «Heeft voor een wyl dien keus vertraagt, maar niet verwonnen.
 «Hij gaf de Pleitzaal, die de Ziel te ligt'lijk kwetst,
 «Vaarvel voor eeuwig, en vertrok naar *Rombouts* Vest:»

Ja, hij ging naar *Mechelen* en voegde zich in den kring van die mannen, die om hun eenvoudige levenswijze en meer nog om hun varige liefde tot den naaste zoo te regt den naam dragen van het Gezelschap van JESUS. Hij kon niet denken dat dit Gezelschap zijn ontbinding zoo nabij was. Voorzeker, niets is volmaakt onder de zon: aan de heiligste zaken blijft altijd iets menschenlijks. Maar wat men de Orde ook hebbe verweten, wáár zij zich ook in moge hebben vergist, steeds bleef zij — en dit is haar onverwelkbare roem — zuiver in de leer en zuiver in haar zeden!

Aan de zeven vereenigde Provinciën was de eer of de blaam om als het ware het signaal te geven van de vervolgingen, waaraan die Orde ten doel stond. Reeds in den aanvang der achttiende eeuw waren zij uit de verschillende zoo bloeiende statien, die zij aldaar bezaten verdreven, tengevolge van de scherpe placcaten der Staten van *Holland*. Bij politieke Resolutie van Burgemeesteren van *Delft* van den jare 1708 waren zij uit de door hen gestichte St. JOSEPHS-kerk en zelfs uit de stad verwijderd, zoodat pater JOANNES CLUISEN als geboren Delvenaar ter naauwernood vergunning had kunnen verkrijgen om bij zijn bloedverwanten in te wonen en bij zijn overlijden opgevolgd was door pater JAN BAPTIST OVLIN, die ter sluik in een koepel buiten stads jurisdictie een kommerlijk leven heeft

geleid tot dat hij ten jare 1771 als Superior naar *Tongeren* vertrokken is. En zeer zeker met hunne toestemming had BARTHOLOMAEUS VAN BERCKEL, de vader van onzen overgrootvader MARTINUS zijn rijtuig laten inspannen en was naar *Weert* gereisd, om voor de talrijke gemeente, die nu zonder herder was, een pater Franciscaan af te halen die door hem aan Burgemeesteren was «gepresenteerd» en door dezen «tot de dienst was toegelaten». Dat was in 1709 gebeurd. Maar zie — die politieke resolutiën waren niet onherroepelijk. Niets belette, dat de Jesuïten wederom konden worden geadmitteerd, en de fraaije beelden van IGNATIUS en FRANCISCUS XAVERIUS die in de zoo sierlijke kerk nog, toen zij helaas verbouwd is, boven de deuren ter wederzijde van het hoofdaltaar prijken, getuigen genoeg dat de gemeente nog altijd hoop had op de terugkomst van haar oude herders. De vele jaren die verloopen waren hadden niets weggenomen van de liefde en de achting die de Delftsche gemeente met haar notabelen nog altijd aan de Societeit bleef toedragen.

Die hooge achting, nog bevestigd door de herinnering aan de oude vriendschap met het voorgeslacht, leefde in het gezin van MARTINUS VAN BERCKEL en wel vooral in het hart van zijn deugdzame gade. Ook daarom vond BARTHOLOMAEUS zich tot die orde aangetrokken.

En dan — er was bij de Societeit, zooals zij zich in de eerste helft der achttiende eeuw vertoonde, zoo magtig veel dat indruk maakte op een jeugdig onbedorven gemoed. Wat een groot ligchaam over geheel de aarde verspreid! Wat een verwonderenswaardige eenheid van doel en van leiding bij die overgroote verscheidenheid van middelen, waarmede dat beroemde genootschap, getrouw aan des stichters leus *ad maiorem Dei gloriam*, er zich op toelegde God door al zijn schepselen te doen verheerlijken. Bij deze orde was plaats voor ieder soort van aanleg, voor den streeven wijsgeer of theologant, zoowel als voor den diplomaat met aangename vormen, voor den administrateur zoowel als voor den redenaar, voor hem die in verre landen de overtuiging van zijn gemoed wil uitspreken en met zijn bloed bezegelen als voor hem wiens hoogste streven was Godvruchtige zielen langs de wegen van het geestelijk leven tot hooger volmaking op te voeren. Aan ieder lid werd na wijs beraad door den Provinciaal den post aangewezen waar hij voor zijn eigen en voor het algemeen nut het beste werken

kon en de gelofte van onbepaalde gehoorzaamheid bij de intrede in de orde afgelegd voorkwam iederen strijd, elk gemoedsbezwaar, alle moedeloosheid. Helden waren de Jesuïten alle, zoo niet van natuurswege, dan toch — wat veel meer zegt — door pligtsbesef!

Met dat al moet het aan MARTINUS VAN BERCKEL veel moeite gekost hebben om toe te geven aan hetgeen zijn zoon als een heilige roeping beschouwde. Want behalve dien bijna volwassen zoon had hij uit zijn eerste huwelijk geen ander kind dan zijne dochter te *Leijden*, Mevrouw VAN BEURDEN; en uit zijn tweede huwelijk had hij wel is waar vier kinderen, drie jongens en een meisje, dat de oudste was van die vier en naauwelijks zeven jaren telde. Maar op zijn bijna vijftigjarigen leeftijd mogt hij zich niet vleijen met de hoop dat hij een van die zonen van dat tweede huwelijk groot zou zien. En de jongste van allen — de eenige die kinderen heeft nagelaten — onze grootvader ADRIANUS JOSEPHUS is nog later, op 24 November 1751, ter wereld gekomen. Daarbij, MARTINUS leefde op een grooten voet — grooter dan de meesten zijner geloofsgenooten. Hij hield zijn buitenplaats, zoowel als zijn paarden en rijtuig en de oudsten onzer herinneren zich nog zijn keurige narrenslede en het Venetiaansche spiegelglas dat van zijn statiekoets was overgebleven, te hebben gezien in onzen stal en het koetshuis dat door MARTINUS' zoon, onzen grootvader ADRIANUS JOSEPHUS uit den afbraak van het Rijswijksche vredehuis is opgebouwd. Op vijftig jaren is de man op het keerpunt van zijn leven; hij denkt minder om zich zelf dan om hen die na hem komen: en zeker was het grievend voor MARTINUS, dat zijn veelgeliefde oudste zoon, de waardige naamgenoot van diens wakkeren grootvader, de taak verliet, die hem zoo het scheen was opgelegd, om de eer der familie op te houden en om na zijns vaders dood de steun te zijn van de onmondige weezen. Dat viel hem zeer, zeer hard: 't was een zware proef voor dien man, anders zoo opgeruimd van geest, die er op plagt te roemen dat hij zoo gelukkig en vergenoegd was, alsof het devies der oude VAN BERCKELS «je vive en espoir» in hem geheel was vervuld geworden. Maar zijn Godvruchtige tweede vrouw JOANNA ANTONIA HOUWERT wist hem tot dat offer te bewegen: en van daar vooral die innige vriendschap en vereering die BARTHOLOMAEUS tot haar dood aan die eerbiedwaardige vrouw, die hij nooit

anders dan zijn «waarde en teergeliefde moeder» noemde, be-
wezen heeft.

De Flandro-Belgische Provincie der Jesuïten waarvan de
Hollandsche missiën afhankelijk waren, strekte zich uit over
de Vlaamsch sprekende steden der *Zuidelijke Nederlanden* van
Brugge tot *Roermond*. Zij bezat in die verschillende steden
15 à 17 collegiën, een noviciaat te *Mechelen* en een tweede
noviciaat voor het derde proefjaar te *Lier*. Te *Antwerpen* van
waar het bestuur uitging, was behalve het collegie en een convict,
het profeshuis of eigenlijk Jesuïten klooster, hetwelk aan de
Provincie dezelfde diensten bewees als de staf en het depôt
bij de regimenten van een leger.

Op 19 April 1749 werd BARTHOLOMAEUS VAN BERCKEL door
pater AMELOT, Provinciaal dier provincie, als novicius aangenomen
en nam den 21sten dierzelfde maand zijn intrek in het novi-
ciaat te *Mechelen*. Op 19 Mei daaraanvolgende schreef hij volgens
het bij de Jesuïten bestaand gebruik een kort verhaal van zijn
vroeger leven in het Album noviciorum.

Het eerste noviciaat duurt bij de Jesuïten twee jaren: zoodat
BARTHOLOMAEUS eerst in November 1751 *Mechelen* vaarwel zeide
om te *Antwerpen* zijn filosofie te gaan leeren, waaraan hij
wederom, volgens gebruik, twee jaren besteedde.

Den 21en September 1752 ontving hij daar de tonsuur en
lagere orden uit handen van den Bisschop van *Antwerpen* en
defendeerde er in het Collegie der Societeit op 7 Augustus 1753
onder pater FRANCISCUS LE FRANC in het openbaar zijn philo-
sophische theses, loopende over logica, metaphysica, phijsica
generalis et specialis. Die theses zijn gedrukt bij ALEXANDER
EVERAERTS sub signo *S. Ignatii* en werden volgens gebruik van
dien tijd aan alle «liefhebbers der wetenschap» — en er waren
er destijds velen — 't huis gebragt. Zij geven een hoog denkbeeld
van de studiën, zoo als die toen waren bij de Jesuïten.

Na de voltooiing van zijn philosophische studiën moest hij
den gebruikelijken vijfjarigen cursus als professor der humaniora
doorloopen en dat wel in datzelfde Antwerpsche collegie, waar
hij als jongeling zijn opleiding genoten had. Men stelde hem
daarenboven aan het hoofd van het museum, 't welk destijds
aan geen Jesuïten collegie ontbrak: en hij had de voor hem
zeer aangename taak om de uitspanningen der jonge lieden te
leiden.

Eerst in 1759 en dus een jaar na zijns vaders dood, mogt hij zich toelekken op de studie der theologie en dat wel te *Leuven*. In den regel geschiedt bij de Jesuïten de wijding tot priester in het derde theologische studiejaar. BARTHOLOMAEUS ontving die den 18en September 1762 te *Mechelen* uit handen van den Aartsbisschop JOHANNES HENRICUS Graaf tot FRANKENBERG, die hem den 6en Maart te voren het subdiaconaat had toegediend, terwijl het diaconaat bij afwezigheid van dien ordinarius door den Bisschop van *Antwerpen* op 5 Junij verleend was.

Kort na zijn priesterwijding moet BARTHOLOMAEUS in den schoot zijner bloedverwanten zijn teruggekeerd, en de eerste Mis die hij den 22en September te *Delft* deed, gaf aanleiding tot een familie feest ten huize van de weduwe van zijnen vader, en door de tegenwoordigheid van vele vrienden opgeluisterd, waarbij die waardige vrouw, zoowel als HERBERT, des nieuwen priesters halve broeder, als negentienjarig jongeling reeds min of meer zoo 'tschijnt aan het huwelijk denkende, hem in dichtmaat hunne hulde bragten.

Zonderling dat juist op dien zelfden 22 September 1762 BARTHOLOMAEUS' vriend en ordegenoot CORNELIUS SCHADÉ te *Utrecht* zijn eerste Mis deed.

Het schijnt dat BARTHOLOMAEUS daarna naar *Lier* vertrokken is om er het derde proefjaar door te staan: in Januarij 1763 was hij te *Leuven*, doch nog vóór het eind van zijn proefjaar, in Mei 1764 vinden wij hem te *Antwerpen* terug, blijkens den brief van 15 Mei 1764, waarbij de Bisschop dier stad hem de gewone faculteiten — om te prediken en biecht te hooren — verleende.

Intusschen had hij zijn theologische studiën met glans geëindigd, door het in het openbaar verdedigen in het Leuvense Collegie der Sociëteit onder pater ARNOLDUS ROBERTI op 26 Julij 1763 van een reeks uitgewerkte theses, die bij JOANNES JACOBS aldaar gedrukt zijn.

Sedert was hij te *Maastricht* werkzaam, waar de Sociëteit een bloeiend collegie had. Die stad was toen half Hollandsch en half Luiksche en werd geregeerd door een Raad, waarvan de eene helft Protestantsch en de andere helft Catholijk was, terwijl om het andere jaar de Roomsche Burgemeester gekozen door den Vorst Bisschop van *Luik*, en de Protestantsche Burgemeester gekozen door de Staten van *Holland*, aan het hoofd

der regering stond. 't Was zeker niet vreemd dat de Provinciaal der Flandro-Belgische provincie in zulk een half Hollandsche stad, waar de Protestanten veel invloed hadden, bij voorkeur Hollandsche Jesuïten zond.

Zoo kwam daar dan onze BARTHOLOMAEUS en bewees er in velerlei betrekkingen zijn diensten. In 1766 zien wij hem daar als feestprediker, praefect van de broederschap van den zaligen dood, regtsgeleerde raadgever van het gesticht en biechtvader voor de burgerij werkzaam: in 1772 als feestprediker, praefect over de gijmnastie, de gezondheidsdienst en de bibliotheek, directeur der muziek en stedelijk biechtvader.

Zoo bekleedde hij in die niet onaanzienlijke stad onderscheidene bedieningen en was algemeen geacht door de kerkelijke zoowel als door de wereldlijke personen, door den minderen man zoowel als door de aanzienlijken, door de Protestanten niet minder dan door zijn eigen geloofsgenooten.

Wij hebben de Latijnsche lijkrede — met toestemming, zoo staat er op het titelblad, van de geestelijke Overheid gedrukt bij den stadsdrukker HENDRIK LANDTMETER — door BARTHOLOMAEUS in de *Onze lieve Vrouwe*-kerk uitgesproken over CAROLUS NICOLAUS Graaf d'OULTREMONT, Prins Bisschop van *Luik* en als zoodanig Mede-Vorst van *Maastricht*, die door een beroerte getroffen, plotseling overleden was. Een man die om zijn deugden niet alleen als Bisschop maar ook als Vorst in allen opzichte zulk een plechtig huldebetoon verdiende. En de redenaar was niet beneden zijn taak. Het stuk is, zooals alles wat destijds van de Jesuïten kwam, van een goede Latiniteit, en men vindt daarin die ware welsprekendheid die uit het hart voorkomt (19).

De gewijde lofprediker zegt in zijn aanhef, dat hij niettegenstaande zijn zwakke krachten zich heeft moeten leenen tot die zoo vereerende taak, niet alleen omdat hij daartoe gedrongen werd door het eenparig verlangen van al de Vroedschapsleden, Protestanten zoowel als Catholijken, maar bovenal ook door den plicht van dankbaarheid voor de vele weldaden die de Sociëteit aan den hoogen overledene schuldig was. Roemde de redenaar daarbij den luister van des overledenen geslacht, meer nog verhief hij diens deugden, zijn liefde tot de wetenschap, maar boven alles de eenvoudigheid van zijn zeden.

«non enim loca, sed animus, non incunabula, sed studia,
«non majorum lux et gesta, sed proprius splendor et merita,

«non ab ultima vetustate repetita nobilitas, sed antiquitas morum
«et aureo seculo digna simplicitas verum honorem et gloriam
conciliant».

Ja, de overledene had te *Reims* en te *Parijs* zijn studiën gedaan, maar toch had hij zich weten vrij te houden van die vele verkeerdheden, die zijne eeuw tot schande strekten: en terwijl zooveel anderen van hun reizen naar het buitenland allerlei vreemde ondeugden naar huis medebrengen en hun eerlijk Nederlandsch hart — Belgicam illam ingenuitatem, candorem et lacteam morum simplicitatem — bedorven hebben door die zoogenaamde beschaving, die met woorden van fijne wellevendheid de grofste onzedelijkheid bewimpelt, was de overledene getrouw gebleven aan die eenvoudige en argelooze levenswijs, waar zijn vaderen hem in waren voorgegaan. Kon het anders, dan dat zulk een man, eenmaal op den hoogen Luikschen zetel verheven, door stipte regtvaardigheid en goed regeringsbeleid het voorbeeld der vorsten worden moest: en dat hij ook een uitstekend Bisschop was, steeds najverig op den luister van den Godsdienst en beziel met de zucht om den eerbied voor God, vooral ook in het H. Sacrament, niet slechts in zijn eigen diocees maar ook in het naburige *Brabant* uit te breiden?

Was het wonder, dat die waakzame herder reeds van verre den storm zag opkomen, die zijn kudde bedreigde? — niets verzuimde hij, om daartegen te waarschuwen, — dat hij met den ijver der verontwaardiging de pen opnam tegen die schrijvers — hujus saeculi pestes — die opgeblazen door wereldsche wijsbegeerte (want met dien schoonen naam willen zij hun boos opzet bemantelen) en toegevende aan de ongebonden luimen van hun weelderig vernuft als nieuwe *Titanen* zich verhieven tegen de eeuwige wetenschap, die van God is: terwijl zij daarbij met den eerbied voor Gods heiligen naam, ook de deugd en de goede zeden ten gronde doemden!

Was dit te veel gezegd voor een Christen wijsgeer en priester als onze BARTHOLOMAEUS? Daarenboven voor een man, die met hart en ziel behoorde tot een Genootschap welks levenstaak het was om door alle middelen het Christelijk element in de burger maatschappij te handhaven. Naar zijn denkbeeld — en het was dat van alle eeuwen die hem zijn voorafgegaan — stond niet de Christelijke kerk, zooals men tegenwoordig zegt, tegenover den Staat, noch de Godsdienst tegenover de wetenschap.

Neen, dat alles was één, zooals de ziel met het ligchaam één geheel uitmaakt (20).

De Voorzienigheid heeft het voor onze tijden anders gewild. En lang nog zal het duren eer wij die gelukkige samenstemming die vroeger bestond tusschen de regten en de pligten van den Christen en van den Staatsburger, tusschen de eischen van den Godsdienst en van de wetenschap, op nieuwe grondslagen weer geheel hersteld zien. Maar het was den Jesuïten te vergeven dat zij niet zagen achter den sluier, die Gods raadsbesluiten verhult. Zij keurden af wat slecht en verwerpelijk was: dat was hun regt en hun pligt. Zij deden dit met kracht en met warmte.

Maar nu vorderde ook de onverbiddelijke logica dat zij, die zich aan de voorhoede geplaatst hadden om de nieuwe orde van zaken te bestrijden, welke volgen moest uit de geweldige ommekeer van al het bestaande, ook het eerst de slagen van den vijand ondervinden zouden. Zóó is van alle monarchiën die der BOURBONS, de oudste en eerwaardigste, het voorbeeld van alle andere, het eerst bezweken.

Op den 21sten Julij 1773 gaf Paus CLEMENS XIV, na lang dralen gehoor aan den onophoudelijken aandrang van de gezamenlijke Catholieke Hoven: hij hief de orde der Jesuïten op door de bekende *Breve Dominus ac Redemptor*, waarbij vooral politieke beweegredenen voor dien maatregel worden aangevoerd.

De Jesuïten gehoorzaamden: zij verlieten hun collegiën en professiehuizen, en verspreidden zich heinde en vervolgens het Pauselijk bevel. Doch al was het Genootschap ontbonden, zoo bleef toch voor ieder der voormalige leden de priesterlijke waardigheid, en het regt om, met toestemming der geestelijke Overheid van de plaats dat heilig ambt te bedienen.

Te *Maastricht* is het werk der suppressie ten uitvoer gelegd krachtens Resolutie van Haar Hoogmogenden van 15 October 1773, welke den 25sten aldaar gepubliceerd is. Den 28sten daaraanvolgende is een dergelijk placcaat namens den Prins-Bisschop van *Luik* uitgevaardigd.

De 23ste October was de laatste dag, dat de Jesuïten de Latijnsche scholen nog hielden en den 24sten ten elf ure deed pater KETTENIS de laatste Mis in het collegie: terwijl de laatste prediking in den avond van dien dag gedaan werd door onzen pater BARTHOLOMAEUS, die tot tekst nam MATTHEUS XVIII,

handelende over den onbarmhartigen knecht, die zijn medeknecht in de gevangenis wierp (Maastrichtsche almanak 1788 bij d'Erven H. LANDTMETER). Na dat laatste lof, waarbij pater WALRI officieerde, kwam de Brabantsche Vice-Hoogschout DE JACOBI, heer van *Cadier* en *Blankenberg* binnen, en las den bijeenverzamelden Jesuïten, 10 priesters, 4 klerken en 5 broeders, het placcaat der Staten voor met bevel om klooster, kerk, scholen en habijt te verlaten.

Van toen af moesten zij zich dus als gewone wereldpriesters beschouwen: doch zij bleven, volgens gemaakte schikkingen bij elkander wonen onder genot van eenig onderstandsgeld, dat hun door den Ontvanger der Geestelijke goederen werd uitbetaald: tot dat na den publieken verkoop van hun roerende en onroerende goederen (wat niet meer dan f 24 000 opbragt) het hun toe te leggen pensioen zou zijn geregeld. Eerst in September 1774 geschiedde dit: aan ieder priester werd een jaargeld van f 400 toegekend, 't welk hun op 22 September voor het eerst is uitbetaald. Den 15den September waren zij voor goed uit elkander gegaan, na voor 't laatst een droevig middagmaal gebruikt te hebben. Allen op drie na bleven te *Maastricht* of in den omtrek wonen.

Behoorde BARTHOLOMAEUS onder hen die bleven, of onder hen die heengingen? En wat is er met hem gebeurd tot den jare 1792, toen hij van den Hoogwaardigen Heer CAESAR BRANCADORO, Aartsbisschop van *Nisibe* en geestelijk Hoofd namens den Paus over de Vereenigde Provinciën (Missionum Hollandiae a SS. Domino Papa specialiter deputatus) uit *Amsterdam* — denkelijk niet voor 't eerst — de faculteiten ontving om in de Hollandsche Missie biecht te hooren: «quando justa et rationabilis causa «id exigere videatur, et dummodo, quod enixe et caute curare «debes, nulla quoad pastores oriatur dissensio ac perturbatio» (21).

Dat stuk, hetwelk na BRANCADORO's vertrek door diens opvolger CIAMBERLANI vernieuwd is, is van 6 Junij 1792 en luidt in den aanhef «Dilecto nobis in CHRISTO R. D. BARTHOLOMAEO VAN «BERKEL, Delfensi Presbijtero Catholico Romano».

Daaruit blijkt wel niet dat BARTHOLOMAEUS destijds te *Delft* woonde, maar wij mogen het toch als waarschijnlijk aannemen; hij was 64 jaar oud en van een zwakke gezondheid.

Althans een silhouet van 1793 toont ons hem veel ouder, dan bij er op zulk een leeftijd had behooren uit te zien. Die

kunst om profilen of schaduwbeelden op het papier over te brengen, was toen een zeer gevierde nieuwigheid, en zekere thans onbekende J. F. gaf ons niet alleen blijkens de onderschriften «pater VAN BERKEL», maar ook onzen grootvader ADRIANUS JOSEPHUS, «MEVROUW VAN BERKEL» (onze grootmoeder MARIA GERARDA VAN WALJENBURG), zoomede «Mej. Tante VAN BERKEL» (het klopje ALETTA FRANCISCA, in de wandeling «tante LET» genoemd), den «jongen heer JOHANNES» (onzen oom ARNOLDUS JOANNES) en den «boekhouder VAN ELJK», welken de oudsten onzer zich nog wel herinneren, als zijnde ten jare 1826 in den hoogen ouderdom van 88 jaren in ons ouderlijk huis overleden. Naar den trant van dien tijd draagt «pater VAN BERKEL» even als de beide andere heeren een gekleeden rok — habit Français — met groote knopen, een jabot en een pruik met drie reijen krullen of zoogenaamde «verdiepingen», doch zonder staart.

Hij was dus op dat tijdstip zeer veel verouderd sinds het portret in waterverf, in 1784, dus negen jaar vroeger, van hem gemaakt was door zekeren BAUR, en waarvan in den aanhef dezes gesproken is. Daar draagt hij zijn 56-jarigen leeftijd met eere: een vol en kleurig wezen, een rustige heldere blik doen u dien waardigen geestelijke beminnen, die blijkens het boek van de constitutiones S. IGNATHI zijn oude vrienden en zijn oude geloften indagtig bleef.

Ja dat deed hij. Wij hebben nog drie brieven van den wakkeren ex-Jesuit J. B. OVLIN op 25 April en 30 September 1895¹⁷⁵ en op 14 Mei 1796 aan BARTHOLOMAEUS uit *Kortrijk* geschreven, als een gevolg van een vroeger gevoerden, zoo het schijnt zeer hartelijken, briefwissel. Bewonderenswaardig is de geestkracht van dien grijsaard, die vroeger te *Delft* in de *Schoolsteeg* als opvolger van pater J. CLUIJSEN na diens overlijden op 1 April 1745 een kleine kudde om zich vereenigd had, van waar hij in 1771 als Superior naar *Tongeren* vertrokken was, en die nu op een leeftijd van 81 à 82 jaren en ten spijt van het podagra dat hem geweldig plaagde, toch nog ijverig in de weer was voor de Delftsche gemeente, die naar zijn innige overtuiging aan die ééne kerk (van de paters Minderbroeders) niet genoeg had. Die brieven toonen op welk een vertrouwelijken voet hij stond met pater BARTHOLOMAEUS wien hij, na bittere klagten over de zorgeloosheid en eigenbaat zoo dikwijls door hem onderonden, het volgende toevoegt:

«Ik heb in U. W. E. alleen een waaren en getrouwen vriend gevonden, en ik durf verzekeren, dat indien mijnen dienst U. W. E. kon nuttig zijn, ik met denzelfden ijver alles zou aanwenden, om niet alleen U verzoek, maar orders op het naeukeurigste en vlytigste te volbrengen.»

Hij onderteekent aldus:

«Zeer Eerweerde Heer en hooggeachte Vriend,»

«U. W. E. zeer verplichte Dienaar.» (22)

Inderdaad, dat kerkje in de *Schoolsteeg* was sinds het vertrek van pater OVIJN in 1771 zonder bediening gebleven, en onder de Delftsche gemeente waren er velen die om verschillende redenen niet waren ingenomen met het denkbeeld dat in een stad, waar vóór het Jansenisme drie Roomsche kerken geweest waren, de pastorale bediening slechts in ééne enkele kerk, die der paters Minderbroeders, zou worden uitgeoefend. Die omstandigheid zal wel niet geheel vreemd zijn gebleven aan het besluit van onzen oudoom, bij de suppressie, om zich in zijn vaderstad te begeven in den boezem van zijn familie aan wie hij zoo dierbaar gebleven was. Daarmede vervulde hij den wensch van zijn lang overleden vader, waarop zijn broeder HERBERT had gezinspeeld in het vers, hem bij zijn priesterwijding toegezongen. De overledene zou namelijk dien jeugdigen dichter verschenen zijn en van den feestvierende hebben gezegd «U Broeder zal thans wezen voor U en 't Huisgezin, hetgeen ik was voor dezen: Een Vriend, een Raadsman, ja een Vader zoo ik hoop. Eert, volgt, gehoorzaamt hem».

Karakteristiek voorzeker, dat zoo iets door een voormaligen kweekeling der Jesuïten in 1762 aan een Jesuït wordt toegedicht. De leden der Sociëteit waren dus niet, wat men zoo dikwijls hoort zeggen, naar den geest van hun orde aan hun bloedverwanten vervreemd: 't is dus niet waar, dat de Jesuït alleen voor zijn orde leefde, en eigenlijk geen vader, moeder, zusters of broeders kende.

Neen integendeel — onze BARTHOLOMAEUS was een goed Jesuït, maar daarom niet te minder een voortreffelijk zoon, een teeder binnend broeder: en de geestelijke Overheid zag het gaarne, dat hij bij alle gelegenheden van dat zoo natuurlijk gevoel blijk gaf.

Getuigen daarvan die dichterlijke gelukwenschingen, waarmede hij zijn vader en zijn stiefmoeder jaar in jaar uit begroette,

en die, hoe verschillend in vorm en inkleeding, allen overvloeijen van gevoelens van diepen eerbied en innige kinderlijke liefde.

Zie hoe hij 10 November 1755 zijn vader uit *Antwerpen* toespreekt:

«k zat onlangs in een' leedige eenzaamheit,
 «minst leedig door veel werkende gedachten,
 «om 't lot mij door Godts goedheit toegeleit
 «na waerde met een dankbaar hart te achten:
 «wen fluks een ander denkbeelt 't stil gemoet
 «bewoog om 't spijtig ongeluk te klagen,
 «dat mij belet mijn' zuiv're heilwenschgroet
 «aan U, ô vader mond'ling op te dragen,
 «en vrolijk aan uw disch te feest te gaan,
 «om bij het zoet genot van heil en zegen
 «'t erkennend oog ten hemel op te slaan
 «en liefdekelken tot den gront te legen» enz.

Op MARTINUS' 57en verjaardag (11 Nov. 1757) waren beide de broeders, BARTHOLOMAEUS als professor der humaniora, en HERBERT als dertienjarig student of pensionnaire in het Antwerpsch collegie bijeen. Dit gaf aanleiding tot een gemeenschappelijken heilwensch onder den naam van «veldzang» of herdersdicht, waarin de verdiensten van «DEUGDRIJK» bezongen worden door zijn beide zoons «DANKHART» en «JONKHART».

Die wisselzang geeft ons een aardig kijkje in de levenswijs en het karakter van onzen goeden en braven overgrootvader.

«Gelukkig en vernoegt bewandelt hij geen pad,
 «als van zijn woning naer zijn hofsteë bij de stad
 «of naer zijn zuiveltent, gelegen in 't Oostende;
 «Hoezeer de felle krijg met dierte en landelende
 «uitheemsche harders plaagt en ook zijn kust verwoed
 «den bittren nasmaak van hunn' rampen proeven doet;
 «Hij met zijn LAURA bij den warmen haart gezeten
 «of zomers onder 't loof terwijl hun schaapjes eeten
 «prijst God, die gaf en nam, en leeft gerust en stil
 «in voor en tegenspoed na 's Opperharders wil».

.....
 «Gelukkig en vernoegt plukt hij zijn lekker ooft
 «uit eigen boomgaart, als de gulde herfst het hoofd
 «met blozende app'len kroont, en witte en blaauwe druiven

«die 't purper tarten en de zorgen doen verstuiven
 «of als hij eenzaam in zijn velttent voor 't behoud
 «van vrouw en kindren smeekt, of in het jeugdig hout
 «een smaaklijk pijpje rookt, en zegt: zoo zal ons leven,
 «ô ziel, gelijk deez rook, haast zijn in 't niet verdreven.
 «Gelukkig en vernoeft ziet hij zijn disch in 't ront
 «gekroont met looten, zoet van zeden en gezond
 «en fluks van leên: terwijl hij onbeschroomt mag rusten
 «op LAURAA's huiszorg, die hem stadig kan verlusten
 «door haare minzaamheen, en 't afgeslooft gemoed
 «gedurig koestren in een tedren minnegloet
 «en door haar zoete taal de zwarte zorg verdrijven».

.
 «Zoet is de zuiker, zoet het zoethout, zoet de klanken
 «van DEUGDRIJK's handviool: zoet zijn zijne edle dranken
 «zoet is zijn bier, dat al 't omliggend land verheugt;
 «Maer nog veel zoeter is zijn hemelzoete deugd,
 «die zich alom verspreid door beemden, weiden velden».

Aldus JONKHART, waarop DANKHART zeer eigenaardig het wissellied afbreekt:

«Zwijg JONKHART, welk gebrom! hoort gij 't niet, heb ik 't wel
 «men luidt het avondlof in onze landkappel.
 «Kom laat ons derwaarts spoen en offren ons gebeden
 «dat God ons' wensch vervull' met duizend zaligheden».

Dat was in 1757: maar in het volgende jaar waren het andere klanken: de goede DEUGDRIJK was (voorzeker niet onvoorbereid als wij zagen) op 12 Julij 1758 den dood ingegaan en LAURA was weduwe.

BARTHOLOMAEUS zond haar uit *Antwerpen* den 27en November 1758 het volgende:

«Klinkdicht

«op het verjaaren

«van mijne waarde en teergeliefde Moeder

«JOANNA ANTONIA HOUWERT,

«oud zijnde 46 jaaren

«Dat 's weer een jaar gevoegt bij uwe levensjaaren:

«Maer welk een jaar! Een jaar van kruijs en smert en druk

«'t rampspoedigst dat g' oijt zaegt, wiens doodlijk ongeluk

«een eeuw van ramp en wee en pijn kan evenaaren.

«Scheep moed, ô waarde Vrouw, die storm zal weêr bedaaren,

«en schoon uw droefheid voor een poos bezwijkte en bukk',
 «voor zijn geweld; geen nood: eer hij U verder rukk'
 «zie ik de reden zon die nevelen opklaaren.
 «Een hemelkalmte zal uw verdren levenstijd
 «(zoo God mijn beê verhoort) van allen druk bevrijd
 «tot uwer kind'ren troost staeg nieuwe krachten geven,
 «totdat ge rijp van deugd door eene zachte dood
 «de hemel-reê bezeijlt, daer g' uwen echtgenoot
 «onscheidbaar minnen zult in 't nimmer eindend leven».

Twee jaren vroeger had hij de waardige vrouw, weder uit *Antwerpen* toegezongen:

«Eer zal de *Schie* zijn kruik in 't *Scheldebedde* gieten
 «Eer DANKHART LAURA'S zorg en moedermin vergeet
 «Zoo milt, zoo vaardig tot zijn heil en nut besteed».

Maar ook de vrienden van zijn bloedverwanten vergat hij niet in zijn geestelijke afzondering. Getuige onder zooveel andere dit punt dicht:

«Op de volle jubilé van jufvrouw CORNELIA STAAL geestelijke
 «dochter, geviert binnen *Utrecht* den 21 Juni 1755».

«Het is wat groot, zijn God te kennen, dienen, vreezen
 «den duivel, waerelt, vleesch, kloekmoedig te weêrstaan
 «en 't woedend eedgespan der driften te verslaan.
 «Hierdoor zijn veele tot den top der deugt gerezen
 «Noch grooter is het, met dat eeuwig Opperwezen
 «in zuiverheit gepaart al 't aardsehe te versmaên
 «en van de teere jeugt na hooger deugt te staen
 «Die hemelgunste word aan weinige bewezen
 «Maar 't allergrootst is in het eeuwig heilgenot
 «en algenoezzaamheit vereent te zijn met Godt
 «ver boven d'aerde en al het stoffelijk gewemel.
 «Kloek aen CORNELIA! Gij zijt uit 't zielsgevaer
 «getrokken in uw jeugt; gepaert reeds vijftig jaeren
 «met Godt: en rijp van deugt: wat rest er nog?

«den Hemel».

Die gedichten zijn alle geschreven met een zeer vaste en sierlijke hand. De netheid waarmede de verzen gerangschikt worden en de nauwkeurigheid bij het stellen van leestekens, hoofdletters en dergelijke, verraden een man van orde en overleg: meer nog misschien iemand die gewoon was voor de drukpers te werken.

Ad Bijdragen B. v. Haarlem. Dl. 41 blz. 94
videtur Arch. Stat. Delph. Litt. J.J. blz. 41, 55, 59, 67.

Aan Pastoor J. C. v. der Zoos toegezonden volgend
schrijven: te Witgeest

Hooggeachte Pastoor.

De „Bijdragen..... Haarlem“ zijn in de jongste
apl. (Deel 41 apl. 1) wel bijzonder belanzwekkend.
Wellicht juist hierdoor viel mijn attentie sterk
op wat ik blz. 94 las over het sterven van pater
v. Berkel te Leiden. Naar aanleiding daarvan
heb ik een boekje opengesteld, om de meer
dan tweehonderdjarige relaties tusschen de Tran-
cisanen (speciaal van Delft) en de familie
van Berkel (Berkel) met zorg in ons huis-
archief bewaard, en ik meen nu Weereerw.
niet van ondienst te zijn met toerending van
bijgaande met dat boekje door een hulpswaardige
hand gecopieerde citaten.

Aanzienzaam zal 't mij zijn, hierdoor ter
naauwkeurigheid van Haarlems „Bijdragen“ een
ieterje te hebben meeg geholpen.

Met de meest vriendelijke groeten,

Weereerw's dr. dr. in Chr.

J. Modestus A. J. de Looijlaan
O. E. de.

Delft. Burgwal 20.

4 Aug. 1922.

J. J.

Na opgave van den volledige titel vanden om-
slag: „Levensbericht van des Schrijvers“,
waren de citaten — het eerste van Mr H. A. A. v. B.,
de overige van den zoon-uitgever — de volgende:
Bla. 41. „Wierft Bartholomaeus Door die clause
etc.“
Bla. 55. „(24) tafel.“
 en „(25) vermaakt“
Bla. 59 „1798 voorkomt“
 „1799. 6 Aug. Woogst vermoedelijk
 plaats gehad.“
 „1802. Blykens eigen huishouding.“
 „1806. worden bekeerd.“
 „1809 de P te Delft.“
Bla. 67 en 68. „Wier begint heeft rondgerond.“
Bla. 69. „Even stillig heeft gehad.“

Al deze citaten zijn voluit gecopieerd aan pastoor
v. der Loos te gelijk met voorgaanden brief toege-
zonden.

In dd. 5 Aug. '22 heeft p. v. d. L. geantwoord:

„Zeererw. Weer. U heeft gelijk; ik heb mij ver-
gist; bij wien ik die onjuistheid zocht, wist ik
niet meer.

U blijkt nog helder en scherp van geest; onze
uwe gezondheid ook beredigend zijn.“

In plaats van het niets-ter-zake-dwende praatje:
„U blijkt enz.“ was beter geweest een correctie in

ene der eerstvolgende afleveringen der Bijdragen.
Maar in de verdere afleveringen van Deel 41 is
geen correctie te vinden, tenzij misprijzen,
wie weet waar, verstopt!??

Delft. Maart. 1923.

fr. Mod. Spelt. L.
ofm.

Na opgave van den volledige titel vanden om-
slag: „Levensbericht van des Schrijvers“
waren de citaten — het eerste van Mr H. A. A. v. B.,
de overige van den zoon-uitgever — de volgende:
blz. 41. „Wierft Bartholomaeus Door die clause
etc.“
blz. 55. „(24) tafel.“
en „(25) vermaakt“
blz. 59 „1798 voorkomt“
„1799. 6 Aug. Woogst vermoedelijk
..... plaats gehad.“
„1802. Blijkens eigen huishouding.“
„1806. worden bekeerd.“
„1809 de P te Selft.“
blz. 67 en 68. „Wier begint heeft rondgerond.“
blz. 69. „Even stillig heeft gehad.“

Al deze citaten zijn voluit gecopieerd aan pastoor
v. der Loos te gelijk met voorgaanden brief toege-
zonden.

In dd. 5 Aug. '22 heeft p. v. d. L. geantwoord:

„Zeerw. Weer. U heeft gelijk; ik heb mij ver-
gist; bij wien ik die oijnistheid zocht, wist ik
niet meer.“

U blijkt mij helder en scherp van geest; onze
uwe gezondheid ook beredigend zijn.“

In plaats van het niets-ter-zake-dwende praatje:
„U blijkt enz.“ was beter geweest een correctie in

ene der eerstvolgende afleveringen der Bijdragen.
Maar in de verdere afleveringen van Deel 41 is
geen correctie te vinden, tenzij..... misphien,
wie weet waar, verstopt!??

Delft. Maart. 1923.

fr. Mod. Appt. L.
ofm.

Hier, aan het einde der 28ste bladzijde, staakt mijn vader zijn geregeld verhaal, dat hij blijkbaar voornemens is geweest voort te zetten, niet vermoedende dat de dood hem zou beletten dit plan te volvoeren. Op een afzonderlijk halfvel schreef hij het volgende:

Zoo woonde hij in het „groote huis” bij zijn stiefmoeder terwijl zijn broeder ADRIANUS onze grootvader in het „kleine huis” woonde. Hij had er zijn huiskapel op de bovenvoorkamer en deed er de Mis, waarbij onze vader en diens broeders MARTINUS en ARNOLDUS de gewone misdienaars waren (23). Zijn grootste genoegen was die kinderen, die hij had zien geboren worden — hij was de peter bij den doop van onzen vader — in deugd en godsvrucht te zien opgroeijen. Die dierbare overledene, hoe plagt hij niet te roemen over het godsdienstig onderwijs, dat oom de Jesuït aan hem en zijn broeders plagt te geven, zoo aangenaam in vorm, zoo bevattelijk voor dien jeugdigen leeftijd: hoe plagt hij niet met eerbied en liefde te wijzen op zoo menigen wenk en inlichting, die hij van dien waardigen grijsaard had mogen ontvangen. Mogen wij over den leermeester oordeelen naar de leerlingen die hij gevormd heeft, dan moeten een kinderlijk vertrouwen op Gods voorzienigheid en een hartelijke liefde tot den evenmensch, vooral voor de armen en hulpbehoevenden onder de hoofddeugden van onzen oudoom behoord hebben. God geve, dat die deugden nog lang het sieraad van onze familie mogen blijven uitmaken.

Heeft BARTHOLOMAEUS de kerk op de *St. Pieterskerkgracht* te *Leijden*, een voormalige Jesuïtenstatie, nog bediend, en wanneer? Ik heb mij omtrent dat punt geen inlichtingen kunnen verschaffen (24). Wel is het zeker dat hij tegenover het openbaar gezag als eigenaar van die kerk te boek stond, en dat hij daarvan werkelijk de administratie gehad heeft. Hoe hij daar echter aan gekomen is, is tot heden een raadsel (25). Zeker is het dat hij te *Delft* op 18 Januarij 1806 een onderhandsche acte geteekend heeft, waarbij hij zich beroept op een clause reservatoir in zijn testament. Door die clause committeerde hij zijn broeder ADRIANUS JOSEPHUS of bij diens overlijden of vroegere mondigheid diens zoon HENRICUS VAN BERKEL tot administrateur van zoodanige effecten en goederen in zijn boedel te vinden als bij hen bekend of in schrift gespecificeerd waren, om die te beheeren als mondeling afgesproken en daarmede zoodanig te handelen als zij „pro re nata” naar hun beste weten zullen

vermeenen te behooren, zonder aan iemand, wie ook, rekening schuldig te zijn (26).

Tot zóóver strekt mijns vaders handschrift. In het besef dat ik hierdoor in zijnen geest handel, neem ik thans de aan zijne verstijfde hand ontvallen pen op, om een slot toe te voegen aan zijn onvoltooid opstel.

Wanneer men van een op hoogen leeftijd overleden man van beteekenis de mate van «praestantia» in de verschillende levensjaren door een kromme lijn graphisch voorstelt, dan zal men in den regel zien dat die lijn blijft stijgen tot het 55ste jaar of iets langer, om daarna òf op gelijke hoogte te blijven, òf langzaam te dalen.

Trek ik deze lijn met betrekking tot BARTH, dan zie ik dat ze geregeld blijft stijgen, en reeds een beduidende hoogte bereikt bij 't einde van BARTH's 45ste levensjaar, maar dat ze daarna echter plotseling zeer sterk daalt om evenwijdig aan de grondlijn voort te loopen tot het einde der vorige eeuw, waarna ze tot zijn overlijden in 1809 geregeld blijft dalen.

Van waar die plotselinge daling in 1773 toen 't zich liet aanzien dat de lijn hare stijgende beweging zou voortzetten en een zeer hoog punt bereiken? Van waar dat BARTH, die op den weg der beroemdheid scheen te zijn niet meer is geworden dan een man van eenige beteekenis en dat tijdens zijn overlijden zijn naam buiten den kring van verwanten en vrienden nage-noeg vergeten was?

De breve «Dominus ac Redemptor» is hiervan de uitsluitende oorzaak. Zij vernietigde de Orde der Jesuïten en tegelijk de geestkracht op wetenschappelijk gebied van pater VAN BERKEL, die zich zóó één met haar, zóó deel van het geheel gevoelde. BARTH was Jesuït. Hij had zijn levensdoel gekozen: *als Jesuït tot zijn dood te dienen «ad majorem Dei gloriam»*. Dit levensdoel werd hem ontnomen. Priester zou hij echter blijven; 't was zijn troost nu het nog hoogere idéaal waarnaar hij gestreefd had, verdwenen was!

Als wij BARTH's levensgeschiedenis nagaan, dan merken wij reeds in het kind dat groote plichtsbef op, dat den man in zijn verder leven zou kenmerken. God had hem groote ziels- en geestesgaven geschonken. Reeds als knaap spande BARTH zich in om ze vruchtbaar te doen zijn.

En hierin is hij geslaagd. Zijn Antwerpsche leermeesters zagen

den talentvollen wel onderwezen jongeling, wiens Godsvrucht en ijver ze bewonderd hadden, met gerustheid vertrekken om het gevaarvolle studentenleven aan de universiteit aan te vangen. Zij begrepen dat zijn plichtsbef den jongen man zou behoeden voor afdwalingen en dat uit hun leerling een braaf mensch, een nuttig lid der maatschappij zou groeien. Wellicht — de Jesuïten zijn menschenkenners en weten karakters te doorgronden — hebben zij bij 't luide uitgesproken «vaarwel» in stilte gedacht «tot weerziens».

En zij zagen hem weer! Zijn hart trok hem naar de Orde van IGNATIUS, die hij had leeren kennen en *dus*, met zijn eerlijk, edel gemoed, leeren beminnen en bewonderen. Hij begreep dat hij geen beter gebruik kon maken van de gaven van God, dan door ze aan te wenden tot meerder eer van den Gever.

Hij deed dit met geheel zijn hart, met geheel zijne ziel. Zijn plichtsbef was nu opgevoerd tot zelfverzaking. Dit was immers nu *plicht* geworden, nu hij deel uitmaakte van de vereeniging, die zich zóó terecht de Sociëteit noemt van den zelfverloochenenden JESUS!

Hij deed 't met goeden uitslag. Zijne talenten ontwikkelden zich en kwamen tot hun recht; zij strekten tot nut van de Orde en dus van de Kerk. De betrekkingen door de Overheden aan BARTH opgedragen, werden voortdurend belangrijker en de pater begon onder zijn verdienstelijke ordesgenooten een der eerste plaatsen in te nemen. Door als schrijver op te treden breidde hij zijn werkkring ook buiten de kloostermuren uit.

Onverwacht nam deze loopbaan een einde. De suppressie-breve rukte BARTH uit zijn veelomvattenden verheven werkkring. Hem werd de roem ontnomen, die hem bij de menschen wachtte.

Maar niet de roem die God hem na dit leven had voorbereid! Immers hij bleef priester en zou de verdiensten blijven genieten aan dit hooge, zegenrijke ambt verbonden.

Waarschijnlijk zelfs heeft CHRISTUS, die ons 't voorbeeld van onderworpenheid heeft gegeven, met nog meer welbehagen neergezien op den Delftschen priester die voor 't nederig huisaltaar 't «*fiat voluntas tua*» bad, dan vroeger op den gevierden kanselredenaar die door zijn bezielend woord de Maastrichtsche geloovigen stichtte.

«*Fiat voluntas tua*». Deze bede zou den priester, die van den rang van concionator festivus, van praefectus gymnasii plotseling

was gedaald tot dien van huiskapelaan, bij voortduring op de lippen blijven — zes en dertig jaar lang. De Heer had hem een prachtige werkkring gegeven. De Heer had hem dien ontnomen. BARTH zegende Zijnen naam! Berustend droeg de pater de slagen die zijne Orde getroffen hadden, en hem in haar.

Een gewoon sterveling zou ontevreden geweest zijn, zou geklaagd hebben over zooveel onverdiend leed.

Maar niet alzoo BARTH. Hij was immers Jesuït! En dus was gehoorzaamheid, opgevoerd tot volstreckte onderwerping, een zijner eigenschappen!

Iederen dag biddende voor het herstel der Orde, maar onderdanig aan 't bevel van den Paus, zij 't dan ook dat dit met tegenzin gegeven was geworden, leefde de pater voort onder zijne familieleden en vrienden, goed stichtende waar hij dit in zijn beperkten kring kon doen, als 't ware vergeten in de groote maatschappij waar zijn naam had kunnen klinken.

Maar niet vergeten door God, die in 1809 Zijnen dienaar opriep om hem te beloonen. Wellicht nog meer voor diens berusting in de tweede helft zijns levens dan voor al zijn andere deugden.

Hierboven is opgemerkt dat de Societeit plaats aanbiedt voor ieder soort van aanleg; voor den wijsgeer, den theologant, den diplomaat, den redenaar, den administrateur, den missionaris, voor den zieleherder. Al deze richtingen toch zijn in de Orde vertegenwoordigd.

Een Jesuït doet zonder tegenstreven wat hem wordt opgedragen, al meent hij dat zijn aanleg hem voor de opgedragen taak minder geschikt doet zijn, al strookt deze in 't geheel niet met zijne neigingen. En zoo zou BARTH ongetwijfeld met ijver en tevredenheid iederen werkkring waartoe hij geroepen zou zijn, hebben aanvaard en volgens zijn beste weten hebben getracht te vervullen, al had hem dit ook de uiterste inspanning gekost.

De Oversten der Jesuïten zijn echter mannen met groote menschenkennis en de langdurige beproeving waaraan de jongere leden der Orde onderworpen zijn, heeft onder meerdere dit voordeel dat van iederen pater bekend is, waarvoor hij geschikt is, wat hij waard is.

En zoo wordt, tenzij de omstandigheden dit beletten, wat bijvoorbeeld in de missiën dikwerf 't geval is, iedere pater bij

voorkeur belast met de taak, waarvoor hij 't beste berekend is. Zóó wordt 't meeste voordeel getrokken uit die mannen welke zich immers zonder voorbehoud geheel aan de Orde gegeven hebben.

BARTH werd dus niet uitgezonden om in overzeesche landen de heidenen te bekeeren; eene taak die hij met opgewektheid zou hebben aanvaard, maar waarvoor zijne geschiktheid gering, zijn gestel niet sterk genoeg scheen.

Hij bezat de gave des woords in hooge mate; dus werd hij feestredenaar in de Maastrichtsche Jesuïten kerk. Goed taalkundige, werd hij eerst belast met 't onderwijs in de Fransche taal en op rijperen leeftijd moest de man, die Latijn sprak en schreef als CICERO, het gymnasium besturen. Zijne liefde voor boeken kon hij toonen als bibliothecaris. Zijn schrijverstalent deed hem geschikt zijn voor den arbeid der jaarverslagen; zijn rechtskennis voor de betrekking van raadsman des rector's. Zijn schitterende theologische studiën moesten vruchten dragen; dus werd hij belast met 't schrijven van godgeleerde werken. Goed musicus, verdienstelijk vioolspeler, werd hij aangewezen om de oefeningen der jeugd op 't gebied der toonkunst te leiden. Zijn dichterlijk talent mocht niet verloren gaan; zijn weinige vrije uren werd 't hem vergund aan de poëzie te wijden.

Werden dus zijne kundigheden en talenten benuttigd; niet minder werd er partij getrokken van zijn ziels en gemoeds eigenschappen.

De welwillende, vriendelijke, gemoedelijke pater moest een geschikt prefect zijn voor eene congregatie, een uitnemend biechtvader voor de burgerij. De man die zoo zielsveel hield van kinderen, werd natuurlijk aangewezen om de schoolknapen te helpen opvoeden. Opgewekt en vroolijk, was de pater bijzonder geschikt om onder de scholieren dien tevreden goeden geest te onderhouden, welken de Jesuïten in hunne scholen verlangen. Geestig, ja guitig — zijn brieven en gedichten en zelfs enkele preeken getuigen er van — maar nooit scherp, boeide hij door aangenamen kout de jongelieden, die zich tot hem aangetrokken gevoelden en gaarne naar zijn onderhoudende gesprekken luisterden. Daardoor was hij in de gelegenheid hen schertsenderwijs op hun kleine gebreken opmerkzaam te maken, 't geen met veel williger ooren werd aangehoord, dan wanneer het ernstig vermanenderwijs was geschied.

Bestond er geen gevaar dat de priester, die op betrekkelijk jeugdigen leeftijd zóóveel onderscheiding genoot, zóóveel eervolle ambten vervulde, door hoogmoed zou worden bekoord?

Wie deze vraag stelt, kent BARTH niet, den eenvoudigen, nederigen man. Maar vooral, hij kent niet den geest, die heerscht in de Orde, waarvan 't eene lid heden de hoogste betrekkingen vervullende, morgen blijmoedig weer als gewoon pater dienst zal doen, terwijl een ander, wien men een Bisschopszetel had toegedacht, verheugd is dat hij dien niet behoeft te bezetten. IJdelheid en hoogmoed treft men niet aan in de Societeit Jesu, die «Soli Dei gloria» als leus heeft aangenomen.

De breve «Dominus ac Redemptor» verscheen. Op Pauselijk bevel daalde BARTHOLOMAEUS af van zijn kansel en scheidde hij van zijne leerlingen die hem zoo dierbaar geworden waren. Hij verliet kerk, klooster en school, waar hij zich zoogelukkig had gevoeld! Voortaan zou hij als nederig priester wonen in zijn geboortestad in den kring zijner familie en vrienden, geen gelegenheid meer hebbende om zooveel nut te stichten als hem te *Maastricht* met zijn groote werkkraft mogelijk was.

Moeten wij als Roomschen 't betreuren dat CLEMENS XIV, om grooter onheil te voorkomen, zich genoopt heeft gevoeld, de Societeit op te heffen, waardoor der Christenheid en der maatschappij onberekenbare schade is toegebracht; moet het ons in het belang onzer geloofsgenooten leed doen dat BARTH even als zijn ordebroeders uit zijn nuttigen werkkring is gerukt; als leden der familie VAN BERCKEL, als afstammelingen van ADRIANUS JOSEPHUS mogen wij daarentegen dankbaar erkennen dat, wat eene ramp is geweest voor alle anderen, ons ten goede is gekomen.

BARTH, die van de familie geen deel meer uitmaakte, is tengevolge van de opheffing zijner Orde in den schoot van zijn vorig gezin teruggekeerd, waar hij zich gewijd heeft aan de opvoeding der kinderen zijns broeders. Dat HENDRIK, onze grootvader, en ARNOLD, onze oudoom, zulke uitstekende Christenen zijn geweest, is stellig grootendeels een gevolg van deze opvoeding.

Door hen is de geest van BARTH in hun afstammelingen blijven voortleven!

Toen de brave priester op zijn sterfbed lag, dankte hij God, dat deze hem had toegestaan vóór zijn verscheiden den eersteling van HENDRIK te kunnen zegenen.

Deze daad was van groote beteekenis.

In dien eerstgeborene, 'taanstaande hoofd der familie, heeft de stervende het geheele nageslacht gezegend.

Tot op 'tlaatste oogenblik zijns levens heeft de grijsaard met liefde en zorgzaamheid gedacht aan ons, die na hem zouden komen.

Pater BARTHOLOMAEUS heeft dus, behalve op onze achting, aanspraak op onze dankbaarheid.

En van deze kan de familie VAN BERCKEL geen beter, geen aan BARTHOLOMAEUS aangenamer blijk geven dan door te blijven, — even als hij, — altijd en in alle omstandigheden: *getrouw aan Rome.*

Aanteekeningen en toelichtingen op het voorgaande.

- (1) Het is mijn voornemen de door mijn vader nagelaten aanteekeningen door verdere nasporingen zooveel mogelijk aan te vullen.
- (2) Al is de meest aanneemlijke onderstelling dat het schaap in ons familiewapen afkomstig is van het geslacht VAN BUIJTENE, het is zeer wel mogelijk dat de quartelleering van ons wapen eene andere oorzaak heeft. Zie Bijlage D.
- (3) De wetenschap dat de Delftsche Schepen DIRC CLAISZ VAN B. eene fondatie heeft gedaan in de St. URSULA-kerk te *Delft*, danken wij aan onzen neef Pastoor KAREL VAN B., die dit in de oude boeken dezer kerk heeft ontdekt.
- (4) Uit een brief, dien ik 't voorrecht had van den geleerden pater H. J. ALLARD S. J. te ontvangen, schrijf ik 't volgende over: «Ik vind onder de alleroudste Jezuïeten in *Nederland* «een pater JOANNES BERCKELIUS = JOANNES VAN BERCKEL, «die in 1576 te *Leuven* overleed. Over hem schrijft zijn tijdgenoot, de beroemde pater OLIVERIUS MANAREUS = OLIVIER «MANAR, een leerling van St. IGNATIUS en sinds 1551 Jezuïet, «in zijn «de rebus Societatis JESU commentarius» (eerst in «1886 te *Florence* in druk gegeven) het volgende: Pater «JOANNES VAN BERCKEL Dr. Theol. werd, na veel gezwoegd «te hebben, uit *Doornik* naar *Leuven* gezonden, in de hoop «dat eene verandering van luchtgesteldheid aan 't herstel «zijner gezondheid bevorderlijk zou wezen. Maar 't behaagde «den Allerhoogste hem uit den arbeid, voor Zijne glorie «ondernomen, naar een beter leven op te roepen. Hij stierf «ten jare 1576 aan het water. Hij was een man van groote «Godsvrucht en zielekracht» enz.

- (5) De Heer J. N. VERSCHOOR te *Delft* gaf mij welwillend inzage van eene oorkonde betreffende een executorialen verkoop van land in 1625 op last van Schout en Gezworenen van het Ambacht *Hof van Delft*. Uit zijne handteekening blijkt dat een VAN BERCKEL toen Ambachtsbewaarder was. Later vond ik op 't stadhuis te *Delft* een andere oorkonde dd. 1632, ook door VAN BERCKEL geteekend als Ambachtsbewaarder van *Hof van Delft* (Lade X catalog. 6). En hieruit volgt in 't geheel niet dat deze onroomsch zou zijn geweest. Immers, ondanks de plakaten waren er destijds op 't platte land van *Delfland*, -- niet in de steden -- nog vele Roomschen in de besturen. In KNUTTEL I Bijl. A vinden wij eene lijst van de Roomsche ambtenaren op 't platte land in *Holland*, den 17den September 1658 in de vergadering der Staten van *Holland* overgelegd. Daarin lezen wij dat destijds in *Hof van Delft* «eenige Regenten» Roomsch waren.

Ik deel dit thans mede, uitsluitend om deze ontdekking, die kan leiden tot de kennis van andere bijzonderheden, voorloopig tegen vergetelheid te waarborgen.

- (6) Een uittreksel uit den brief van MAKEBLIJDE aan ROVENIUS kan men vinden in Bijlage E, waarin men tevens eenige bijzonderheden zal aantreffen die een beeld geven van den toestand waarin de Delftsche Roomschen in het begin der XVIIde eeuw verkeerden.
- (7) De lijst der familieportretten is gegeven in Bijlage D.

De brieven, papieren enz. zijn voor een gedeelte vermeld in de Bijlagen A en C.

- (8) Monseigneur FORGEUR dankte blijkbaar zijn titel aan 't feit dat hij behoorde tot de Romeinsche prelatuur.

In de «geschiedenis van *Antwerpen*» door MERTENS en TORFS VIII pag. 182 vond ik het arrest van het Directoire waarbij FORGEUR verbannen werd.

Paris, le 14 Brumaire l'an sept de la République Française
«une et indivisible

« Considérant enfin, que la tranquillité
«publique ne pourra jamais renaître ni se consolider dans
«les Départements réunis tant qu'ils seront soumis à l'influence de ces êtres pervers.

«Arrête en vertu de l'article 24 de la Loi du 19 Fructidor :

«Art. 1.

«Seront arrêtés et déportés hors du territoire de la République les prêtres du Département des *Deux Nèthes* ci-après nommés.»

Volgt eene lijst van 1000 geestelijken, waaronder 262 uit het kanton *Antwerpen*. Onder deze laatsten vind ik «JOSEPH FORGEUR — professeur».

Welk kwaad had FORGEUR verricht? Met welk recht noemt het Directoire hem een «être pervers»? Hij had geweigerd den van hem verlangden eed af te leggen! Toen *Antwerpen* deel uitmaakte van *Frankrijk*, golden daar de wetten der republiek, die aan de priesters den ongeoorloofden eed voorschreven. Slechts dertien van de vele Antwerpsche priesters legden den 25sten Januari 1798 dien eed af, waarvan het gevolg natuurlijk was dat de geloovigen hen niet meer als herders erkenden. Al de anderen weigerden, wetende dat ze zich daardoor in levensgevaar brachten, want al spreekt het arrest van het Directoire slechts van gevangenneming en deportatie en al werd sinds ROBESPIERRE's val de eedsweigeren niet meer gestraft met den dood, er waren nog bloeddorstige priesterhaters genoeg in hooge betrekkingen en volksmenners hadden nog genoeg invloed, om de positie van een gevangen priester hoogst gevaarlijk te doen zijn.

In genoemd boek lees ik op pag. 479 de volgende beschrijving van den toestand: «De onbeëdigde geestelijken, die «zich allen hadden moeten verbergen, lazen misse op de «zolders en in afgezonderde kamers van gesloten huizen; «een klein getal geloovigen uit de buert, wier bescheidenheid beproefd was, werden tot zulke godsdienstoefeningen «toegelaten. Het was een benauwde tijd voor de godsdienst «en hare bedienaars».

Laat ons nagaan hoe oud onze grootmoeder kan zijn geweest toen ze als klopje te *Antwerpen* dienst deed?

Hoewel den 21sten September 1797 «alle hoegenaamde godsdienstoefening» te *Antwerpen* verboden was, zoo schijnt toen den priesters nog geen bepaald gevaar te hebben bedreigd. Dit gevaar is voor de onbeëdigden begonnen den 25sten Januari 1798 en is zeer ernstig geworden na het arrest van het Directoire, hierboven vermeld (14 Brumaire VII = 4 November 1798). Het heeft meer of minder hevig

voortgeduurd tot den 3den Maart 1800, toen de Markies D'HERBONVILLE optrad als Prefect en den Godsdienst herstelde. Maar reeds had een paar maanden te voren NAPOLEON BONAPARTE als Consul provisoire zijn invloed ten goede aangewend. GLISBERTA nu is den 3den October 1786 geboren. Zij heeft dus de verdrukking te *Antwerpen* beleefd van af 11—13½-jarigen ouderdom en deze is 't heftigste geweest toen zij twaalf jaar was.

- (9) Het door de Societeit Jesu aan onzen grootvader geschonken zilveren reliquieënkastje is thans het eigendom van onzen neef ALEX. VAN WALJENBURG.

- (10) De afstammelingen van ADRIANUS JOSEPHUS, die den geestelijken staat omhelsd hebben, zijn:

2de generatie:

JULIE VAN BERKEL dochter van ARNOLD, Visitandine (overleden te *Brussel*).

3de generatie:

PETRUS STEINS BISSCHOP, pater S. J., professor te *Maastricht*.

EUGÈNE STEINS BISSCHOP, pater S. J., rector van het gymnasium te *Amsterdam*.

KAREL VAN B., pastoor te *Nibbixwoude*.

ANNA VAN B., Orde van den Goeden Herder (overleden te *Leiderdorp*).

MARTHA VAN B., Franciscanes te *Breda*.

JENNIJ STEINS BISSCHOP, Filles de la Croix (overleden).

MARIE DOMMER VAN POLDERSVELDT, Tilburgsche zusters van liefde, te *Utrecht*.

JOSEPHINE VAN B., Franciscanes te 's *Gravenhage*.

Deze zijn kleinkinderen van Mr. HENDRIK; van de kleinkinderen van ARNOLD hebben het kleed der geestelijken aangenomen:

ARNOLD BORRET, pater Redemptorist (overleden in *Suriname*).

LOUISE BORRET, Visitandine.

4de generatie:

Van de achterkleinkinderen van Mr. HENDRIK hebben reeds hunne bindende geloften afgelegd:

THEODOOR BERGANSIUS, Kapelaan te *Amsterdam*.

DORA BERGANSIUS, Ursuline te *Venraij*.

MARIE STEINS BISSCHOP, Ordre du sacré Coeur te *Bennebroek*.

MARIE MINDEROP, Filles de la Croix te *Luik*.

- (11) Mr. H. A. A. VAN BERCKEL was een veelzijdig ontwikkeld man. Goed rechtskundige, linguïst en historicus, beschikte hij over een zeer uitgestrekt veld van onderzoek. Met hart en ziel Christen en Hollander, gevoelde hij zich bijzonder aangetrokken tot de studie der oud-Hollandsche toestanden gedurende de middeleeuwen. Thans is daarover reeds zeer veel geschreven, maar mijn vader is een der eersten geweest die gevoeld hebben, hoe zeer onze voorouders in het zoogenaamd duistere tijdperk vóór de hervorming aanspraak hebben op onze waardeering. De rechtstoestanden waren 't vooral die hem, den rechtsgeleerde, levendig belang inboezemden. En op een tijdstip toen nog slechts enkelen aan deze studie dachten, verzamelde mijn vader de gegevens voor een groot werk «Beginselen van het Oud-Duitsch «of zoogenaamd Middeneeuwsch regt». Indien dit boek dat zijne voltooiing begon te naderen toen de schrijver overleed, het licht had gezien, dan zou Mr. H. A. A. VAN BERCKEL thans onder de voornaamste rechtskundige auteurs genoemd worden. Want, zooals mij van bevoegde zijden verzekerd is, was mijn vader in zijn tijd de beste kenner van 't Oud-Hollandsch recht. Thans bestaat over dit onderwerp echter reeds veel litteratuur.

Men meene niet dat mijn vader uitsluitend oude boeken en oorkonden bezigde als bronnen bij zijn onderzoek. Met dezelfde belangstelling, waarmee hij dagen doorbracht in de studeerkamer of een archief vertrek, hield hij gesprekken met de boeren op 't platte land om uit hun mond oude spreekwijzen, gewoonten of opvattingen te leeren kennen, waardoor hij aanwijzingen verkreeg die de opgedane boekenwijsheid aanvulden. In het volksleven zocht hij de overblijfselen van de oude toestanden en, goed opmerker, wist hij, verband brengende tusschen de waargenomen heden-daagsche feiten en 't geen vóór eeuwen geschreven werd, de oude rechts en volkstoestanden te reconstrueeren. Voor hem was de geschiedenis geen opsomming van feiten, namen en data, 't oude recht geen lijst van wetsbepalingen. Hij leefde mede met de rechters en de berechten, met de heeren en de onderdanen, met de poorters en de dorpers.

Hij zag met zijn geestes oog de middeleeuwsche toestanden even helder, als wij de huidige. En zijn door de studie der

klassieke en der Christelijke kunsten ontwikkeld gevoel deed hem bij veel 't geen oppervlakkig zeer gewoon en prozaïsch scheen, iets dichtelijks, iets schoons opmerken, wat hij zich dan beijverde in 't volle licht te stellen.

Dat J. W. HOFDIJK, die den lezer in «Ons voorgeslacht» als 't ware alle tijdperken met onze voorouders doet meeleven, er prijs op gesteld heeft, vele bladzijden over te nemen uit «Een Hollandsch dorp in de XIVE eeuw», is dan ook zeer begrijpelijk.

En is 't te verwonderen dat in het levensbericht van Mr. H. A. A. VAN BERCKEL, voorkomende in de verhandelingen van de Maatsch. der Ned. letterk. 1868, door ALBERDINGK THIJM kon worden getuigd?

«Voor al de politieke en judiciële zijde van de levensform «der Nederlandsche maatschappij heeft VAN BERCKEL tot «het voorwerp zijner studiën gemaakt, en telkens wist hij «de vruchten van zijn onderzoek zoo handig in de natuur «en het volksleven te retrempeeren, dat zijne betoogen «waarlijk schilderijen geworden zijn, tintelend van nog «frisscher kracht dan de laatste doeken van ALMA TADEMA».

Dit was het oordeel van den grooten THIJM. Maar niet alléén van hem! Bijna woordelijk is het overgenomen in het zeer korte levensbericht van mijn vader, voorkomende in het biographisch woordenboek der *Nederlanden* van A. J. VAN DER AA, voortgezet door VAN HARDERWIJK en Dr. SCHOTEL.

Dat deze warme bewonderaar van de oude Christelijke maatschappij een *waar* Christen is geweest, dus een oprecht geloovige, een verdraagzaam, beminnelijk, eenvoudig, goedmoedelijk man, ligt, dunkt mij, voor de hand. En dat hij de achting heeft genoten van allen die hem gekend hebben, Roomschen en Onroomschen, hooggeplaatsten en ondergeschikten, geleerden en ongeletterden, is zeer begrijpelijk. Vrienden had de edeldenkende man vele; vijanden geene.

- (12) In den eersten tijd van hun huwelijk, vóór zij het huis naast de brouwerij betrokken, hebben onze grootouders gewoond in één der beide huizen met hooge stoepen staande aan de *Rotterdamsche poort* tusschen de Rijksmagazijnen en 't huis waar mijne moeder als weduwe gewoond heeft.
- (13) Het door BAUR gemaakte portret van BARTH heb ik uitvoerig beschreven in Bijlage C.

- (14) Het olieverf portret voorstellende de familie groep bestaande uit MARTINUS VAN B. en zijn gezin, is het eigendom van onzen oom JAN.
- (15) De olieverfportretten van MARTINUS en diens tweede vrouw, door mij vermeld in Bijlage D, bevinden zich bij mijne zusters BERTHA en CLARA.
- (16) Van al de door mijn vader opgenoemde aan MARTINUS toebehoord hebbende voorwerpen is niets meer te vinden. Ook de etsen, 't geen overgebleven was van de muziek en de bibliotheek en het tulpenkastje zijn opgeruimd geworden.
- (17) Mijn vader geeft als sterfdag van MARTINUS op 12 Juli 1758. Ik heb in mijne chronologische tafel den datum 7 Juli 1758 opgegeven ingevolge eene aantekening in eene lijst van sterfdagen van de hand van onzen grootvader. Den 12 Juli schijnt echter MARTINUS te zijn begraven in de oude (protestantsche) HIPPOLYTUS kerk te *Delft*, waar het familiegraf was. Blijkens eene aantekening van mijn vader heeft hij dit in de grafregisters gevonden. Een bidprentje van MARTINUS is niet aanwezig.
- (18) Er is eenige tegenstrijdigheid in de mededeelingen mijns vaders, als mag worden aangenomen, — wat ik voor zeker houd, — dat BARTH in 1748 student is geworden te *Utrecht*. Immers, dan kan hij, indien hij werkelijk in 1744 naar *Antwerpen* is gegaan, daar geen vijfjarigen cursus doorloopen hebben. Zie ter zake de door mij in de toelichting tot de chronologische tabel gemaakte onderstellingen.
- (19) Opmerkelijk is het dat de familie D'OULTREMONT die in *Holland* eenige goederen bezat, waarvan de opbrengsten op haar verlangen gebezigd moesten worden voor liefdewerken, het beheer van een en ander heeft opgedragen aan onzen grootvader, na wiens dood zijn zoon WILLEM de administratie is blijven voeren. Zou er verband bestaan tusschen dit feit en de omstandigheid dat de oom van onzen grootvader de lijkrede van [den Bisschop D'OULTREMONT heeft uitgesproken, waardoor de naam VAN BERKEL bij die familie is bekend geworden? Heeft, toen die familie een vertrouwd Hollander zocht om haar bij de liefdewerken behulpzaam te zijn, 't feit dat Mr. HENDRIK de Jesuïten goederen te *Leiden* beheerde, haar er toe aangespoord, tot hem het verzoek te richten om ook hare goederen te beheeren?

- (20) Zeer treffend is het thans, in 1897, te lezen wat mijn vader vóór 1866 geschreven heeft naar aanleiding van de in 1771 door BARTH gehouden lijkrede op zijn Bisschop. Waarlijk er is overeenkomst tusschen de maatschappelijke toestanden nu en toen!
- (21) De vraag wat er tusschen de suppressie der Orde en 't jaar 1792 met BARTH gebeurd is, heb ik getracht te beantwoorden. En ik meen hierin te zijn geslaagd. Van mijne nasporingen en de gemaakte gevolgtrekkingen heb ik verslag gegeven in de toelichting tot de chronologische tafel.
- (22) Betreffende de door OVIJN aan BARTH geschreven brieven deed ik uitvoerige mededeelingen in Bijlage C. En onder de gedichten, vermeld in Bijlage B zal men ook 't een en ander betreffende OVIJN vinden.
- (23) De vraag in welke kamer van het groote huis (bezuiden de brouwerij) BARTH Mis heeft gelezen, wordt besproken in mijne toelichting op de chronologische tafel.
- (24) Op grond van nasporingen meen ik 't voor zeker te mogen houden dat BARTH nooit te *Leiden* een geregeld voortdurend verblijf heeft gehouden. Zie dienaangaande mijne toelichting op de chronologische tafel. *Pla. 67 enz.*
- (25) Er wordt ondersteld dat pater BOETENS bij zijn testament de Leidsche Jesuïtengoederen aan pater BARTH heeft vermaakt.
- (26) Over 't codicil betreffende de Leidsche Jesuïtengoederen kan men 't een en ander vinden in de toelichting tot de chronologische tabel.

CHRONOLOGISCH OVERZICHT

VAN

HET LEVEN VAN BARTHOLOMAEUS.

1728. 21 Juli. — BARTHOLOMAEUS wordt te *Delft* gedoopt. Ouders : MARTINUS VAN BERKEL en GLISBERTA VAN DER STOOP.
1732. 30 Januari. — Overlijden van zijne moeder.
1733. 23 Juli. — Hij legt den eersten steen der nieuwe St. JOSEPHS-kerk te *Delft*.
1744. (of 1743?) Hij vertrekt, na te *Delft* de Hollandsche en Fransche school te hebben doorloopen, naar 't internaat der Jesuïten (convictus nobilium) te *Antwerpen* voor de studie der humaniora.
1748. Hij verlaat het convict te *Antwerpen* en wordt student in de rechten te *Utrecht*, waar hij bij H. WIERS op de *Neude* woont.
1749. 5 Februari. — Hij deelt per brief zijn voornemen om priester te worden mede aan zijne stiefmoeder.
- „ 7 Februari. — Zijn vader geeft hem schriftelijk de gevraagde toestemming om priester te worden.
- „ 19 April. — Hij wordt als novicius der Jesuïten Orde aangenomen in het profeshuis te *Antwerpen*.
- „ 21 April. — Begin van zijn noviciaat te *Mechelen*.
- „ 19 Mei. — Hij teekent te *Mechelen* in het album noviciorum.
1751. (22?) April. — Hij legt te *Mechelen* zijn eerste geloften af.
- „ November. — Hij verlaat *Mechelen* en begint te *Antwerpen* zijn philosophische studiën.
1752. 21 September. — Hij ontvangt te *Antwerpen* van den Bisschop van *Antwerpen* de tonsuur en de lagere orden.

1752. 11, 12 en 13 December. — Hij verdedigt te *Antwerpen* in 't publiek theses betreffende logica en metaphijsica.
1753. 7 Augustus. — Hij verdedigt te *Antwerpen* in 't publiek theses betreffende de philosophie — logica, metaphijsica, phijsica generalis et specialis.
- ” Hij wordt surveillant in het convict te *Antwerpen*, welke betrekking hij tot 1757 behoudt.
1757. 1 November. — Hij is leeraar in de Fransche taal en directeur der muziek en van de speelplaats in het convict te *Antwerpen*.
1758. 7 Juli. — Overlijden van zijn vader.
1759. 1 Novèmber — Hij verlaat *Antwerpen* en begint te *Leuven* zijn theologische studiën.
1762. 6 Maart. — Hij ontvangt te *Leuven* van den Aartsbisschop van *Mechelen* het subdiaconaat.
- ” 5 Juni. — Hij ontvangt te *Leuven* van den Bisschop van *Antwerpen* (bij afw. van den Aartsbisschop) het diaconaat.
- ” 18 September. — Hij wordt te *Leuven* door den Aartsbisschop van *Mechelen* tot priester gewijd.
- ” 22 September. — Hij draagt te *Delft* zijn eerste H. Mis op.
- ” 14 December. — Hij verdedigt te *Leuven* in 't publiek theologische theses.
1763. 26 en 27 Juli. — Hij verdedigt te *Leuven* in 't publiek theologische theses.
1764. 15 Mei. — Teruggekeerd in het convict te *Antwerpen*, ontvangt hij van den Bisschop van *Antwerpen* de bevoegdheid tot biechthooren en prediken.
1766. Tusschen 9 en 15 Augustus (blijkens een notarieele acte was hij den 9den Augustus nog te *Antwerpen*). Hij vertrekt van *Antwerpen* naar het college te *Maastricht*.
- ” 15 Augustus. — Hij spreekt te *Maastricht* zijn plechtige professie uit.
- ” 1 November. — Hij is feestprediker, prefect der congregatie van den zaligen dood, raadsman van den rector en biechtvader voor de burgerij in het college te *Maastricht*.
1769. 1 November. — Hij is onderoverste (minister domus), zondagsprediker, directeur van den gezondheidsdienst en de muziek, bibliothecaris, biechtvader voor de burgerij en belast met de jaarverslagen (curat litteras annuas) in het college te *Maastricht*.

1770. 1 November. — Hij is onderoverste, feestprediker, prefect van het gymnasium, directeur van den gezondheidsdienst en de muziek, bibliothecaris, biechtvader voor de burgerij, belast met de jaarverslagen en schrijver (scriptor) in het college te *Maastricht*.
1771. 5 December. — Hij spreekt te *Maastricht* de plechtige lijkrede uit betreffende den Prins-Bisschop van *Luik*, Graaf D'OULTREMONT.
1772. 1 November. — Hij vervult in het college te *Maastricht* dezelfde betrekkingen als in 1770, behalve die van onderoverste.
1773. (datum onbekend.) Het door hem geschreven boek: *Geestelyke samenspraecke over de scrupulen* enz. naar FRAULA verschijnt te *Brussel* in druk.
- ” 21 Juli. — Onderteekening der Breve «Dominus ac Redemptor» door PAUS CLEMENS XIV (Volgens HERGENRÖTHER en meerdere auteurs, doch RIFFEL en anderen geven 23 Juli).
- ” 1 September. — Hij spreekt als prefect van het gymnasium te *Maastricht* bij de prijsuitdeeling zijn laatste Latijnsche redevoering uit.
- ” 23 October. — De Suppressiebreve wordt door Pastoor H. WOUTERS in het college te *Maastricht* gepubliceerd. De Latijnsche school wordt gesloten.
- ” 24 October. — Hij houdt zijn laatste prediking in de Jesuïtenkerk te *Maastricht* die, even als het klooster, dien zelfden dag gesloten wordt.
- ” 25 October. — Na de seculiere kleeding te hebben aangenomen, verlaat hij het klooster en gaat te *Maastricht* wonen bij den koperslager ELJMAEL op de *Markt*.
1774. Zomer (? Datum onbekend.) — Hij vertrekt van *Maastricht* naar *Delft*, waar hij gaat inwonen bij zijne stiefmoeder in 't huis bezuiden de brouwerij de P; thans pastorie.
1777. 4 Mei. — Ten gevolge van het overlijden van den geseculariseerden pater S. J. PETRUS BOETENS, die de Leidsche Jesuïtenstatie bezet had, komt het beheer der goederen van deze statie onder BARTHOLOMAEUS. Deze blijft echter te *Delft* wonen.
1784. Januari. — Hij houdt een korten tijd verblijf te *Utrecht* wegens de ziekte zijner schoonzuster, na wier herstel hij naar *Delft* terugkeert. Den 3den Februari bevindt hij zich weder te *Delft*.

1784. Zijn portret in gekleurd krijt wordt gemaakt door HENRICUS ANTONIUS BAUR.
1790. 16 Januari. — Overlijden van zijne stiefmoeder. Hij blijft echter met zijne zuster ALETTA in 't zelfde huis wonen.
1792. 6 Juni. — Hij ontvangt van den Aartsbisschop van *Nisibe*, Hoofd der missie, CAESAR BRANCADORO jurisdictie = verlof tot biechthooren in de Hollandsche missie. Deze machtiging is later door BRANCADORO's opvolger ALOYSIUS CIAMBERLANI vernieuwd.
1793. Zijn silhouette wordt gemaakt door J. F.
1797. 20 April. — Overlijden van zijne zuster ALETTA FRANCISCA, met welke hij samen woonde.
1798. 20 Januari. — Hij maakt te *Delft* een notarieel testament, waarin met 't oog op de Leidsche Jesuïtengoederen een «clausule reservatoir» voorkomt.
1799. 6 Augustus. — Zijn broeder ADRIAAN huwt ten tweeden male en betreft het vroeger door BARTH met ALETTA bewoonde groote huis, dat na ALETTA's overlijden vertimmerd is. Hoogst vermoedelijk moet de verhuizing van BARTH naar het benoorden de brouwerij staande kleinere huis omstreeks dezen tijd hebben plaats gehad.
1802. Blijkens de overgebleven rekeningen van huishoudelijken aard voert hij thans zijn eigen huishouding. Wellicht heeft hij dit reeds gedaan sinds ALETTA's overlijden of sinds ADRIAAN's tweede huwelijk. Thans woont hij dus stellig reeds op zich zelf. Hij sukkelt met zijne gezondheid, wat waarschijnlijk ook reeds vroeger 't geval is geweest.
1806. 18 Januari. — Hij bepaalt ingevolge de clausule reservatoir in zijn testament bij condicil, door wien na zijn overlijden de goederen der Leidsche Jesuïtenstatie zullen worden beheerd.
1809. 10 September ten 5 ure P. M. Overlijden van BARTHOLOMAEUS in de tuinkamer, genaamd «het zaaltje», van het door hem bewoonde kleinere familiehuis benoorden de brouwerij de P. te *Delft*.

TOELICHTINGEN

OP DE

Chronologische tafel en nadere bijzonderheden, niet voorkomende in het voorgaande levensbericht.

BARTHOLOMAEUS is den 21 Juli 1728 gedoopt, zoo als blijkt uit het ondervolgende extract uit het thans te *Weert* aanwezige doopboek van pater WALTERUS MOLEMANS, van 1711 tot 1730 Hoofd der Franciscaner statie te *Delft* — de St. JOSEPHS kerk

«Anno 1728. Mense Julii 21. BARTHOLOMAEUS fil: leg: MARTINI «VAN BERCKEL, et GISBERTAE VAN DER STOOP, Susc: APOLLONIA «WITTEBOL».

Deze APOLLONIA WITTEBOL was de moeder van MARTINUS. Door BARTH wordt zijne grootmoeder in zijne aantekeningen A. PAARDECOOPER genoemd en nooit WITTEBOL. Zij heeft dus de beide namen gedragen, 't geen ook door ALBERDINGK THIJM ondersteld is geworden, doch door mijn vader op aanneemlijke gronden betwijfeld is geworden. Ten onrechte, zooals nu blijkt.

Dat BARTH den zelfden dag waarop hij gedoopt is, geboren is, kan hoogst waarschijnlijk worden geacht. In ieder geval is hij niet in Juni geboren zooals een historiograaf heeft opgegeven.

Op vijfjarigen leeftijd, den 23 Juli 1733 is door BARTH de eerste steen gelegd van de nieuwe St. JOSEPHS kerk die door de Franciscanen is gebouwd ter vervanging van de oude Jesuïten kerk die te klein geworden was. In een te *Weert* aanwezig manuscript «Descriptio Stationum Missionis Fratrum Minorum «Recollectorum almae Provinciae *Germaniae Inferioris*» leest men «I De Missione *Delphensi* — 1733 Tandem obtento Prae-«nobilis Magistratus consensu, aediles, destructo veteri, novum «oratorium exstruere coeperunt, idque ex congregatis tempore «deserviturae nostrae [i. e. ab anno 1709] mummis».

Een andere hand heeft hieraan toegevoegd «Primus novi «oratorii lapis positus est ab ingenuo juvene BARTHOLOMAEO «VAN BERKEL, tum temporis quintum suae aetatis annum agente, «qui postmodum» enz. Bij onze tante LOUISE worden bewaard het truweeltje door BARTH bij die gelegenheid gebruikt en het door hem gedragen schootsvel. Het troffeltje heeft een afgerond driehoekig zilveren blad. Op het bovenvlak is gegraveerd «5 Jaar 2 Dagen out, — Leij ik den eersten Steen, — tereeren «godts gebout, — tot dienst van 'talgemeen». En als rand-schrift daaromheen «BARTHOLOMEES VAN BERCKEL den 23 Julij «1733». Op het ondervlak lezen we «Per te VAN BERKEL — «Primus pro Laude Supremi — Positus hic Lapis Est — «BARTHOLOMAEE Dei A^o MDCCXXXIII die 23 Julii». Het heft van dit truweel is van sierlijk bewerkt ebbenhout. Terwijl het troffeltje, dat dienen moest om Gods tempel te bouwen, fraai en kostbaar is, bestaat het schootsvel door den jeugdigen arbeider gedragen, uit een ruwe onafgesneden zeemleeren lap. De gedachte die men bij de aanschaffing dezer beide voorwerpen heeft gehad, is echt Christelijk.

Waarschijnlijk heeft BARTH op den destijds gebruikelijken leeftijd van 14 jaar zijn eerste H. Communie gedaan in de St. JOSEPHS kerk te *Delft*. Gevormd is hij vermoedelijk te *Antwerpen*.

In het opstel van mijn vader wordt medegedeeld dat BARTH de Hollandsche en Fransche school heeft bezocht. Er is geen reden om te onderstellen dat dit niet te *Delft* zou zijn geschied, zoodat mag worden aangenomen dat hij zijne kinderjaren in 't ouderlijke huis — bezuiden de brouwerij de P op de *Voorstraat* te *Delft*, — heeft doorgebracht.

Mijn vader schrijft dat BARTH «op 16jarigen leeftijd, kort «voor de geboorte van zijn halven broeder HERIBERTUS ANTONIUS» — 26 October 1744 — naar het convict te *Antwerpen* zou zijn vertrokken om daar den gymnasiaal cursus te doorloopen. En verder «zooveel ten minste is zeker, dat de veel belovende «jongeling na te *Antwerpen* zijn vijfjarigen leere cursus volbragt «te hebben, naar *Utrecht* vertrokken is, om zich aldaar op de «regtsstudie toe te leggen». Dat BARTH werkelijk vijf jaren te *Antwerpen* gestudeerd heeft in de oude letteren, schijnt te blijken uit 'tgeen hij in het «album novicionum» geschreven heeft bij zijn intreden in de Societeit, nl: «Humanioribus litteris operam

«dedi in convictu *Antverpiensi* annis quinque». Maar indien hij werkelijk vijf jaren te *Antwerpen* heeft doorgebracht, dan moet hij niet in 1741, doch reeds in 1743 op vijftien jarigen leeftijd daarheen gezonden zijn. Immers, toen hij in Mei 1749 in de Jesuïtenorde trad, had hij één jaar te *Utrecht* in de rechten gestudeerd, zoo dat hij daarmee in 1748 moet zijn begonnen. Het heeft echter mijne aandacht getrokken dat in den brief dien pater F. DE SMET den 27 Februari 1749 aan de ouders van BARTH schreef, voorkomt «UE weet, dat hij de «laeste school, besonder den dialectica niet gehoord en heeft; «dogh hebbe dit voorkomen, en so veel uijtgewerect, dat hij «in de societeijde sijnde daerop gevoegelijk sal konnen studeren». Hieruit volgt dat, indien die studie in de dialectica behoorde tot den 5jarigen cursus, BARTH dezen niet ten volle doorloopen heeft, want een vlug en ijverig student zijnde, is 't van hem niet te onderstellen dat hij twee malen dezelfde klasse zou hebben gevolgd. Moet dus in verband hiermede zijne mededeeling, dat hij 5 jaren aan de humaniora besteed heeft minder letterlijk worden opgevat, en heeft hij daarmee willen zeggen dat hij meer dan 4 jaren in 't convict is geweest? Wellicht. Want hij schreef ook dat hij een jaar in de rechten gestudeerd heeft, terwijl dit hoogst waarschijnlijk geen vol studiejaar is geweest. Immers na de Paaschvacantie heeft hij de Academie reeds verlaten en hij zal zijne studie te *Utrecht* toch wel na de vorige groote zomervacantie begonnen zijn. Bij analogie zouden we dus kunnen onderstellen dat aan de door hem genoemde periode van 5 jaar ook een belangrijk deel ontbroken heeft. Jammer dat mijn vader niet heeft bekend gesteld op grond van welk gegeven hij BARTH pas in 1744 naar *Antwerpen* laat vertrekken.

Hoe het zij, de studie in 't convict moet in 1748 geëindigd zijn en in dit jaar zijne rechtsstudie te *Utrecht* zijn begonnen. Dat hij daar gestudeerd heeft, is ontwijfelbaar. Niet alléén blijkt dit uit zijne aantekening in het album noviciorum S. J., maar ook uit de brieven door hem en aan hem geschreven tijdens hij student was. Hij woonde te *Utrecht* bij den chirurgijn HERMANUS WIERS op *de Neude*, naast zijn stiefgrootvader HERBERT HOUWERT, die woonde in het eerste huis van af de *Potterstraat*. Toch komt BARTH's naam niet voor in het gedrukte album studiosorum, zoodat hij niet bij den rector magnificus schijnt ingeschreven te zijn geweest. Dit feit behoeft echter geen

aanleiding te geven tot twijfel. De Heer Mr. S. MULLER, gemeente archivaris te *Utrecht*, schreef mij «Het feit, dat Uw bloedverwant niet voorkomt in het album, is bovendien volstrekt niet verbazend: de ondervinding heeft reeds overvloedig geleerd, dat volstrekt niet alle studenten aan de academie in het album vermeld worden. De reden daarvan hebt U zelf reeds gegist: het is de laatste der door U opgegeven redenen. Inderdaad was het destijds niet noodig, of werd althans niet streng geëischt, dat allen, die de colleges volgden, zich in het album lieten opnemen; waarschijnlijk wachtte men daarmede dikwijls tot het examen».

In Februari 1749 neemt BARTH het besluit Jesuït te worden. Uit de hierachter volgende brieven blijkt voldoende hoe de Franciscaner pater BEAUFORT het verzoek van BARTH om priester te worden bij diens ouders heeft gesteund, hoe die ouders berustend dit verlangen hebben ingewilligd, en hoe zijne roeping door zijne familieleden is toegejuicht geworden. Dezen pater BEAUFORT, die een man van beteekenis is geweest, heb ik bij herhaling aangetroffen bij mijn onderzoek van de op BARTH betrekking hebbende papieren. Waarschijnlijk heeft BARTH uit zijne hand voor de eerste maal de H. Communie ontvangen en is hij BARTH's biechtvader geweest. In ieder geval is hij de vertrouwde vriend van den jongeling geweest, even als van diens ouders. Bij gelegenheid van BEAUFORT's 25jarig jubelfeest in 1758 wordt hij door BARTH bezongen. In de brieven die BARTH als Jesuït geschreven heeft, wordt herhaaldelijk de naam genoemd van BEAUFORT, die hem nu en dan in *België* is gaan bezoeken. En in 1779 vind ik BEAUFORT blijkens een gedichtje aan een ombre tafeltje zittende met den geseculariseerden Jesuït en diens stiefmoeder. Mij dunkt dat de pater die zóó met BARTH en zijne ouders heeft meegeleefd, hier eenigszins uitvoeriger besproken moet worden. Ik laat dus volgen wat de Zeer Eerw. pater A. NIEUWENHUIZEN te *Weert* mij betreffende den verdienstelijken man heeft medegedeeld.

«GABRIEL BEAUFORT, 1715 te *Rotterdam* geboren, heeft 18 Aug. 1734 in het klooster te *Bootendaal* onder *Uccle* bij *Brussel*, de kloostergeloften afgelegd en ontving 19 Sept. 1739 te *Antwerpen* de priesterwijding. In Dec. 1741 werd hij uit het klooster te *Wavre* naar *Delft* gezonden, om er pater ELIAS BOSCH te vervangen, die naar de Provincie terugkeerde — 19 Dec. († in

«het kl. te *St. Pieter* 2 Febr. 1763). In 1746, na het overlijden
 «van pater STEPHANUS VAN LUIJCK op 11 April, werd hij er
 «missionaris principalis en in 1784 werd hem bij decreet van
 «de H. Congr. de propaganda Fide, dat 29 April, de pro prae-
 «fectura over de Franciscaner missiën zijner religieuze provincie
 «in de *Nederlanden* opgedragen. Hij was ook superior missionis
 «en custos, toen de Heer hem, zijn trouwen dienaar, ter eeuwige
 «belooning opriep — 31 Dec. 1785 — Trigesimo primo mensis
 «Decembris circa horam undecimam matutinam S. R. E. sacra-
 «mentis devotissime susceptis obiit Admodum Venerandus Frater
 «GABRIEL BEAUFORT Quanta hic vir, scientia, moribus,
 «religionis zelo, caeterisque dotibus probatus, boni pastoris
 «specimina infatigabili zelo, assiduo pro ovibus suis labore et
 «eximio verbi Dei ministerio ediderit, testantur non tantum
 «Delphenses, sed et eorum vicini, qui ob ejus facundiam,
 «verborumque energiam *Rotterdamo, Haga Comitum* finitimis-
 «que locis at ipsius conciones turmatim confluebant» (Aldus
 in een H. S.).

De aantekening door BARTH gesteld in het album novitiorum
 te *Mechelen* luidt :

«Ego BARTHOLOMAEUS VAN BERKEL, natus *Delphis Batavorum*
 «mense julio die 21mo anno millesimo septingentesimo vigesimo
 «octavo ex legitimis parentibus, patre MARTINO VAN BERKEL,
 «matre GILJSBERTA VAN DER STOOP, patre superstite; humanio-
 «ribus litteris operam dedi in convictu *Antverpiensi* annis
 «quinque; hinc ad academiam *Trajectinam ad Rhenum* pro-
 «fectus per annum jurisprudentiae incubui. Donec tandem vitae
 «melioris flagrans desiderio ad Societatum Jesu adspiravi in
 «quam jussu R. Patris PETRI AMELOT per provinciam *Flandro*
 «*Belgicam* propositi provincialis admissus sum die 19 Aprilis
 «anno 1749 *Antverpiae* a R. P. JOANNE SIMON praeposito domus
 «professae. Ad domum probationis veni die 21 ejusdem mensis.
 «Examinatus fui jussu R. P. PETRI DOLMANS collegii *Mechliniensis*
 «rectoris a R. P. JACOBO VAN HALLE, novitiorum praefecto juxta
 «examen generale» etc.

«Ita actum est *Mechliniae* in domo probationis
 «Societatis Jesu, die 19 Maji, a^o 1749,

«BARTHOLOMAEUS VAN BERKEL.»

In margine staan aantekeningen, waaruit blijkt dat BARTH in September 1749 en den 20sten October 1750 examens heeft afgelegd.

De opgaven betreffende den tijd dien BARTH in de Orde der Jesuïten doorleefde, van 1749—1773, zijn alleszins betrouwbaar. Grootendeels ontleend aan de zoogenaamde «catalogen» en overigens aan andere officieele bronnen, vond ik ze vermeld, behalve in het opstel van mijn vader, in een brief van wijlen pater VAN LOMMEL. Bovendien mocht ik mededeelingen ontvangen van de ZeerEerw. paters ALLARD en ALBERDINGK THIJM. Ik had dus gelegenheid om door vergelijking mij van de nauwkeurigheid der opgaven te vergewissen.

Slechts één duister punt is met betrekking tot deze periode overgebleven. Volgens mijn vader zou BARTH na den 22sten September 1762 eenigen tijd te *Lier* verblijf hebben gehouden om er het derde proefjaar door te staan. Maar geen der andere door mij genoemde historici spreekt over dit verblijf te *Lier*, en mijn vader deelt mede dat BARTH in Januari 1763 te *Leuven* was, 'tgeen ik gaarne aanneem, want den 14den December 1762 had hij er theologische stellingen verdedigd. Dus zou BARTH dan na Januari 1763 naar *Lier* moeten gegaan zijn. Doch vermits hij in Juli 1763 wederom te *Leuven* theologische stellingen verdedigd heeft, zoo wordt dat verblijf te *Lier* onwaarschijnlijk, tenzij een voortdurend heen en weer reizen ondersteld moet worden. Ik heb dus in mijne chronologische opgaven dit verblijf te *Lier* verzwegen; ik denk dat er een misverstand heeft plaats gehad, dat BARTH te *Lier* eens eene retraite heeft gehouden of er om een andere reden een kort poosje geweest is.

Den 21sten Juli 1773 vaardigde Paus CLEMENS XIV de Breve «Dominus ac Redemptor» uit, om grooter onheil te beletten, om in de Catholieke landen eene herhaling te voorkomen van wat onder HENDRIK VIII in *Engeland* was geschied. Naar Zijne Heiligheid hoopte! Maar dit ontzettende offer, de opheffing der weergalooze Orde welke aan de Kerk de grootste diensten had bewezen en nog had kunnen bewijzen, heeft den opkomenden storm niet bezworen; integendeel de uitbarsting verhaast en waarschijnlijk heviger doen zijn.

Den 21sten Juli werd de edele schepping van den grooten IGNATIUS vernietigd. En ook 't levensgeluk van die talloze verdienstelijke volgers van JESUS, van die zelfopofferende mannen

welke zich met verwerping van alle aardsche genietingen uitsluitend gewijd hadden aan een verheven taak, waarin zij eene voldoening van hoogere orde vonden.

Den dag waarop BARTH zijn 46ste levensjaar intrad, werd zijn leven verwoest. Niet in stoffelijken zin, — in geestelijken. Zijn verjaardag zou voortaan niet meer feestelijk zijn, maar hem met smartelijke gedachten vervullen.

De omstandigheid dat *Maastricht* behalve tot *Luik* ook «indivies» tot *Brabant* behoorde, is oorzaak geweest dat de secularisatie van pater BARTH en van zijne Maastrichtsche mede-Jesuïten enkele weken is vertraagd geworden. Reeds den 9den September 1773 was de Breve te *Luik*, tot welk bisdom *Maastricht* behoorde, afgekondigd. Maar namens de Staten werd verboden dat dit stuk te *Maastricht* zou worden bekend gemaakt. De Luiksche Prins-Bisschop liet daarop den rector van 't Maastrichtsche Jesuïtencollege, pater WINAND ERNOU naar *Luik* ontbieden om de zaak te bespreken en te regelen. De Magistraat, dit vernemende, verbood pater ERNOU de stad te verlaten en zich naar andere bevelen te voegen dan die der Staten. Den 15den October 1773 gaven H. Hoog Mogenden echter toe en bij Resolutie der Staten van dien datum werden de Jesuïten te *Maastricht* «vernietigd». Den 23sten October publiceerde de Eerw. Heer H. WOUTERS, pastoor van de St. MAARTENS-kerk te *Wijk*, de Pauselijke breve in het Jesuïtencollege. Denzelfden dag werden de scholen gesloten en de studenten naar hunne ouders terug gezonden. Den 24sten October werd voor 't laatst dienst gedaan in de Jesuïtenkerk welke, na het lof dat volgde op de preek van pater BARTH VAN BERKEL, gesloten werd. Na afloop van het lof vonden de Jesuïten in hun klooster teruggekeerd den Brabantschen Vice-Hoogschout DE JACOBI, Heer van *Cadier en Blankenberg*, die voorlezing deed van het plakkaat der Staten en den Jesuïten — 10 paters, 4 klerken en 5 broeders — aanzei 't klooster, de kerk en de scholen te sluiten en «te veranderen van gewaad».

Volgens eene familietraditie, mij door oom WILLEM medegedeeld, heeft toen 't volgende plaats gehad:

Nadat de Vice-Hoogschout zijne aanzegging had gedaan, stond pater BARTH VAN BERKEL op en sprak met klem en groote waardigheid een gemotiveerd protest uit. Als gevolg hiervan gelastte de Schout de hem vergezellende dienaren geweld te

bezigen en had er eenige handtastelijkheid plaats. Hierdoor was aan den vorm voldaan, was door de Jesuïten geconstateerd, dat voor 't geweld was gebukt en nu onderwierpen zij zich aan de bevelen der Staten.

Is dit verhaal waar? Volgens mijne overtuiging behoeft er niet aan te worden getwijfeld. Mijn oom WILLEM vernam het, niet eens maar herhaaldelijk, van zijn vader Mr. HENDRIK, die 't natuurlijk van zijn oom pater BARTH gehoord had. En 't is zeer begrijpelijk en aanneemlijk dat de Jesuïten officieel plechtig hebben willen protesteeren tegen de door hen niet als rechtmatig erkende lastgeving van de Staten, dat zij met 't oog op de toekomst hebben willen constateeren dat zij door geweld gedwongen waren geworden hunne bezittingen te verlaten. Juist 't zelfde heeft immers in analoge gevallen tallooze malen elders plaats gehad, o. a. in den laatsten tijd in *Frankrijk* en tijdens den Cultur-Kampf in *Duitschland*. Dat niet de rector, pater ERNOU, maar BARTH 't woord gevoerd heeft, is ook niet bevreemdend. Als rechtskundige en begaafd met groot redenaars-talent, was BARTH de aangewezen persoon om door den superior te worden belast met het opstellen en het uitspreken van het protest.

Volgens den Maastrichtschen almanak van 1788 zou de Luiksche Prins-Bisschop den 28sten October een plakkaat hebben uitgevaardigd betreffende de Maastrichtsche Jesuïten. Waarschijnlijk is dit een gevolg geweest van het protest tegen het plakkaat der Staten of houdt dit Bisschoppelijke plakkaat althans verband met dat der Staten.

Naar R. P. ALLARD mij mededeelde is BARTH, na de seculiere kleeding te hebben aangenomen, te *Maastricht* bij den koperslager ELJMAEL op de *Markt* gaan wonen. Daar is hij gebleven, tot hij in den zomer van 1774 naar *Zuid-Holland* is vertrokken.

Hier begint eene periode in BARTH's leven die 't mijn vader ondanks moeitevolle nasporingen niet gelukt is tot voldoende historische helderheid te brengen. Ik heb, beschikkende over meer gegevens dan mijn vader bezat, deze nasporingen voortgezet. En, dank zij de welwillende hulp van vele geleerden — paters en leeken —, niet zonder vrucht. En zoo ik 't al niet tot onbetwijfelbare zekerheid heb kunnen brengen ten aanzien van 't voorname punt, — of BARTH te *Leiden* priesterlijke diensten heeft verricht, — ik vermeen toch met voldoende waar-

schijnlijkheid zijn verderen levensloop te kunnen vaststellen.

Ik begin met ten stelligste tegen te spreken, 't geen een bekend historicus heeft bericht, namelijk dat BARTH te *Leiden* zou zijn overleden. BARTH is den 10den September 1809 te *Delft* gestorven. Dit blijkt, behalve uit de familietraditie, uit de verzekering van mijne grootouders dat hij in «het zaaltje» van het thans door tante LOUISE bewoonde huis is overleden; bovendien:

1°. uit zijn bidprentje, waarop staat «overleden te *Delft* den 10den September 1809».

2°. uit de gedrukte communicatiebrieven die zijn broeder ADRIAAN J. VAN BERKEL heeft rondgezonden. Ik vond daarvan twee verschillende exemplaren bij tante LOUISE. Het eene blijkbaar bestemd voor de niet-Roomsche Delftenaren, het andere, dat de schriftelijke instede van de gedrukte onderteekening van ADRIAAN heeft, voor de Roomschen. Den inhoud laat ik hier volgen. Tusschen haakjes schrijf ik de zinsneden die alléén in het voor Roomschen bestemde exemplaar voorkomen.

«Het behaagde de Goddelijke Voorzienigheid mijnen zeer «waarden Broeder BARTHOLOMAEUS VAN BERKEL, (in leven Priester «der Sociëteit Jesu) in den ouderdom van een en tagtig Jaaren «en circa twee Maanden, dit tijdelijke, zoo ik op gronden van «den Godsdienst (, die Hij bevorens met ijver verkondigde, en «ook volstandig tot aan zijn uiteinde beleden heeft) gerust «durf vertrouwen, tegens eene gelukkiger Eeuwigheid te doen «verwisselen.

«Met eene volmaakte overgeving en berusting in den Wil «zijns Scheppers, stierf Hij gister namiddag ten vijf uren aan «een langzaam verval van levenskrachten (, na alvorens voorzien «te zijn geweest van de Sacramenten, welke onze Heilige Kerk «den zieken en stervenden toedient).

«De Hoogachting en genegenheid, welke de waardige Over- «ledene zich bij zijne Vrienden en Bekenden steeds wist te «verwerven zijn mij de verzekering van het deel dat «in het smertelijke van zijn gemis zult nemen, terwijl ik (, voor «zoo verre Hij niet volmaakt gelukkig zijn mogt, zijne Ziel «in godsdienstig aandenken bevelende,) de Eer heb «mij te noemen,

«Dw. en bedroefde Dienaar,
A. J. VAN BERKEL.»

«*Delft*,

«den 11 September 1809.»

Zoo ik deze circulaire volledig mededeel, dan is dit omdat ik den inhoud belangwekkend vind. Behalve dat zij bijzonderheden vermeldt betreffende BARTH's ziekte en afsterven, constateert zij zijne populariteit ook bij de niet-Roomsche Delftenaren. En wij zien hoe in dien tijd werd ondersteld dat ook alle niet-Roomschen geloofden in een loonnenden God. ADRIAAN toch zou anders, even als hij eenige zinsneden in 't voor onRoomschen bestemde exemplaar weglief, nog meer hebben geschrapt.

3°. uit eene door BARTH ingevolge de clause reservatoir in zijn testament genomen beschikking, waarbij hij verandering brengt in zijne legaten aan A. J. VAN ELICK en CATHARINA VAN GULIK, zijne dienstbode. Dit stuk te *Delft* den 8sten Juni 1809 door Mr. HENDRIK geschreven, is onderteeekend door BARTHOLOMAEUS.

BARTH is dus te *Delft* gestorven.

Even stellig zeker is het dat hij minstens van af 't begin van 1802 tot zijn dood te *Delft* zijn eigen huishouding heeft gehad, want dit blijkt uit de gequiteerde rekeningen die bij tante LOUISE gevonden zijn. Behalve allerlei huishoudelijke benoodigheden als eetwaren, betreffen zij doctors visites in grooten getale en groote hoeveelheden medicijnen.

Maar waar heeft hij van af medio 1774 tot 't einde van 1801 verblijf gehouden?

De verschillende historici, die over BARTH geschreven hebben, laten hem alle te *Leiden* wonen, of wel van af de suppressie tot zijn dood, of wel gedurende korteren tijd. Dat men daartoe gekomen is, vindt zijne verklaring in het historisch vaststaande feit dat BARTH na den dood van pater BOETENS, die van 1768 tot 4 Mei 1777 de Jesuïtenstatie te *Leiden* bezet heeft, als beheerder der Leidsche Jesuïtengebouwen is opgetreden en dat hij die goederen eerst bij zijn overlijden heeft overgedragen aan een ander — namelijk aan onzen grootvader. Zeer aanneemlijk scheen ook 't geen wijlen R. P. VAN LOMMEL betreffende BARTH heeft aangeteeekend:

«hij bleef niet lang meer te *Maastricht* maar begaf zich naar «*Holland*. Te *Leiden* stond hij den laatsten missionaris-Jesuït in «de *Schoolstraat* (na 1773 natuurlijk ook geseclariseerd) P. PETRUS «BOETENS, die te *Leiden* gekomen was in 1768 en aldaar † 4 Mei «1777, eenigen tijd ter zijde als kapellaan(?), en na 1777 (Mei) «hield hij de zaken te *Leiden* nog ettelijke jaren in gang, totdat «B. v. B. zich voor goed metter woon te *Delft* ging vestigen.»

Deze aantekening, gevonden onder de papieren van onzen neef WILLEM te *Delft*, vermeldt niet uit welke bron de schrijver geput heeft. Berust de mededeeling dat BARTH gedurende de laatste levensjaren van BOETENS en eenigen tijd na diens dood te *Leiden* gewoond heeft, op eene onjuiste onderstelling of een onwaar bericht? Ik vermeen dit, al kost 't mij moeite aan te nemen dat de geleerde historicus zich ditmaal vergist zou hebben.

Voor mijne bewering heb ik den volgenden grond:

Hierboven citeerde ik uit de «*Descriptio stationum F. M. Recollectorum*» een gedeelte waarin de eerste steenlegging der St. JOSEPHS-kerk wordt verhaald. Aan dit verhaal heeft een andere hand toegevoegd «*Primus novi oratorii lapis positus est ab ingenuo juvene BARTHOLOMAEO VAN BERKEL, tum temporis quintum suae aetatis annum agente, qui postmodum Societati Jesu adscriptus, Trajecti ad Mosam scholarum praefectum agens, extincta A° 1773 Societate, habitum presbyteri saecularis induit, ac A° 1777 possessionem Stationis P. P. Societatis (ab anno 1708 clausae) Lugduni Batavorum adiit*».

De Zeer Eerw. pater A. NIEUWENHUIZEN, archivaris der Franciscanen te *Weert* schreef mij onder dit citaat:

«Dit bijvoegsel is zonder eenigen twijfel van pater JOANNES CRULS, die van April 1784—Sept. 1786 chronologus missionis geweest is. In 1767 is CRULS aan de kapel der ambassade van den Koning van *Spanje* te 's *Hage* onderkapelaan geworden; in 1791 sacellanus major, welke betrekking hij bekleed heeft tot zijn overlijden op 4 Oct. 1796».

Deze pater JOANNES CRULS over wien in de brochure van pater BONGAERTS — «de St. *Teresia* kerk» — 'teen en ander wordt medegedeeld, is een berichtgever die aan alle eischen der historische kritiek voldoet. Dat hij chronologus missionis is geweest, getuigt dat hij bekend heeft gestaan als een ernstig, nauwgezet geleerde, zoodat hij onmogelijk iets kan hebben geschreven, waarvan hij niet meende zeker te zijn. En wat hij heeft medegedeeld betreft feiten die hij als 't ware heeft zien gebeuren, waarvan hij ooggetuige is geweest. Het is niet te betwijfelen dat CRULS persoonlijk bekend is geweest met BARTH. Zij hebben stellig elkander herhaaldelijk ontmoet, 't zij als BARTH uit *Delft* in den *Haag* kwam, 't zij als CRULS zijne Ordebroeders te *Delft*, die huisvrienden waren bij de VAN BERKELS, bezocht.

Op grond van het getuigenis van CRULS beschouw ik 't dus als bewezen dat BARTH, hij moge misschien nu en dan eens Mis gelezen hebben te *Leiden* en bij zijn Collega BOETENS gelogeed hebben, nooit diens kapelaan geweest is en vóór 1777 niet te *Leiden* gewoond heeft, maar stellig tusschen zijn vertrek uit *Maastricht* — zomer 1774 — tot Mei 1777 bij zijne familie te *Delft* heeft verblijf gehouden.

Maar nu rijst de vraag hoe 't gegaan is na 4 Mei 1777 toen pater PETRUS BOETENS te *Leiden* overleden was? Deze pater beheerde de Leidsche Jesuïten statie, die wel ingevolge plakkaat der Staten in 1708 gesloten was — zooals ook CRULS mededeelt — maar die feitelijk was blijven voortbestaan, zij 't dan ook in voortdurend gevaar, telkens belemmerd, en met aanhoudende onderbrekingen.

CRULS schrijft «*possessionem Stationis P. P. Societatis Lugduni «Batarorum adiit*». Hoe moet dit «*adiit*» worden verstaan?

Letterlijk vertaald is «*adiit*» = «hij is heengegaan naar». Maar woorden hebben de beteekenis die 't gebruik er aan hecht. En volgens twee geleerden mag deze letterlijke vertaling, waaruit zou volgen dat BARTH in 1777 naar *Leiden* is gaan wonen, niet als juist worden aangenomen. R. P. ALLARD vertaalt als volgt: «hij stelde zich in 't bezit der statie van de paters der Societeit» (hij ging het bezit aan), «'t geen een dubbele beteekenis kan hebben: of hij stelde zich in 't bezit der goederen van de statie, of hij aanvaardde de geestelijke leiding der Statie. Voor het eerste was zijn persoonlijk verblijf te *Leiden* niet noodig, voor het tweede wel. Ik geloof dat de eerste beteekenis de ware is, en dat v. B. sinds 1774 nooit een bestendig verblijf te *Leiden* gehouden heeft, maar direct naar zijne familie te *Delft* is gegaan. Dat belet niet zijn nu en dan onderbroken verblijf te *Delft*, en zijn intermitterend vertoeven bij pater PETRUS BOETENS, wiens erfenis en statiegoederen hij overnam».

Al is deze onderstelling bijzonder aanneemlijk, 't lag op mijn weg om niet tevreden te zijn met waarschijnlijkheid zoo lang niet alle bronnen, die wellicht zekerheid konden verschaffen zouden zijn uitgeput. Daarom heb ik het onderzoek voortgezet.

Als BARTH te *Leiden* gewoond had, zou dit kunnen blijken uit de poorterboeken, waarin is vermeld welke van elders afkomstige ingezetenen den poorterseced hebben afgelegd en uit de buurtregisters waarin de bewoners der verschillende huizen

zijn opgegeven. In de Leidsche poorterboeken nu komt BARTH niet voor. En wat zijne woning betreft, kan hij verblijf hebben gehouden, òf wel in de Jesuïten gebouwen die, — zie VAN MIERIS —, stonden in de *Schoolsteeg* «zich met de huizinge «uitstreckende tot aan de overwelfde *St. Pieters kerkgraft*», òf wel in het huis der familie VAN BEURDEN —, HIERONIMUS VAN BEURDEN JR. is met BARTH's zuster, later met zijne tante gehuwd geweest, — op de *Breedstraat*, òf wel daar waar pater BOETENS gewoond had. Nu komt zijn naam niet voor als bewoner der Jesuïten gebouwen en evenmin als bewoner van het huis in de *Heeresteeg*, waar BOETENS gestorven is, terwijl het register der buurt waar VAN BEURDEN gewoond heeft, verloren is gegaan. Er blijkt dus uit niets dat BARTH te *Leiden* gewoond zou hebben, en de Leidsche gemeente archivaris, MR. DOZIJ, schreef mij dan ook dat zijn indruk is, dat onze overoudoom geen inwoner dier stad is geweest.

Maar is er dan een bewijs dat hij wèl te *Delft* gewoond heeft, zonder interruptie van 1774 tot zijn dood?

In de Delftsche poorterboeken komt zijn naam niet voor. Opmerkelijk is 't dat de laatste naam daarin vermeld die is van HENDRIK VAN WALJENBURG, voor wien BARTH's broeder ADRIAAN de vereischte borg is geweest — in 1792. Nu ADRIAAN voor dezen nieuwen poorter plichtmatig de vereischte formaliteit heeft vervuld, mag aangenomen worden dat hij niet uit onbekendheid met de wet of uit slordigheid zijns broeders verblijf ten stadhuize verzwegen heeft. Dus, òf wel BARTH heeft vóór 1792 niet te *Delft* gewoond, òf wel er was reden om BARTH's verblijf niet officieel bij de Regeering bekend te stellen, òf wel BARTH — geboren te *Delft* — had door zijn verblijf in den vreemde zijn poorterschap niet verloren. Het eerste is tastbaar onwaar; wij weten immers dat BARTH in 1774 te *Delft* is gaan wonen; het tweede is onaanneemlijk, want vermits de plakaten van 1708, die trouwens voor een priester die geen Jesuït meer was niet golden, allang vergeten waren, was er voor BARTH geen reden om zich schuil te houden, wat hij trouwens allermint gedaan heeft. Hij was zelfs lid van een stedelijk gezelschap bijna uitsluitend uit Protestanten bestaande. Er blijft dus alléén over de derde onderstelling, namelijk dat BARTH beschouwd is geworden als hebbende zijn door geboorte verkregen poorterschap niet door uitlandigheid verloren.

De Delftsche buurtregisters vermelden hem niet. Dit feit is echter zonder beteekenis, want deze registers zijn te *Delft* in de laatste helft der vorige eeuw zoo uitermate slordig bijgehouden dat daaraan in 't geheel geen waarde mag worden toegekend.

Ten stadhuize te *Delft* is dus BARTH's naam niet te vinden.

Van Oom WILLEM vernam ik dat BARTH die, zooals bekend, een zeer goed violist was, werkend lid is geweest van het destijds bestaande stads «Musicq collegie» en heeft medegespeeld op de concerten in de groote zaal van 't *Prinsenhof* en in de bovenzaal van het logement «De gouden molen» aan 't *Noord-einde*. Met behulp van den met de Delftsche geschiedenis bekenden heer VERSCHOOR, heb ik getracht het archief van dit gezelschap dat een stadssubsidie genoot, terug te vinden; doch vruchteloos. Ik had gehoopt in de ledenlijst aanwijzingen betreffende BARTH's verblijf te *Delft* te vinden, doch dit stuk schijnt verloren te zijn gegaan.

Indien de Delftsche winkeliersfirma's, die blijkens de gevonden rekeningen aan BARTH geleverd hebben, nog bestonden, dan zou wellicht in hunne oude boeken zijn kunnen nagegaan, wanneer de leveringen zijn begonnen en of ze zonder onderbreking zijn voortgegaan. De eenige nog voortlevende firma — de wijnkooper WIEGMAN — kan geen inlichtingen geven omdat 20 jaar geleden de oude boeken opgeruimd zijn.

BARTH is lid geweest van het «zangchoor» der *St. Josephs*-kerk. Ik had gehoopt eene ledenlijst van dit koor te vinden in het archief der pastorie of in 't klooster te *Weert*, waar de oude stukken der statie verzameld zijn. Dusdanig stuk schijnt echter niet te bestaan. Evenmin zijn rekeningen betreffende 't verhuren van kerkplaatsen gevonden, waaruit aanwijzingen te putten zouden zijn geweest.

Ik heb dus buiten den familiekring het gezochte bewijs betreffende BARTH's verblijf te *Leiden* of te *Delft* niet kunnen vinden, en kan nu alleen gebruik maken van de gegevens die ik te voren reeds bezat. Zooals bovengezegd, beperkt de onzekerheid betreffende BARTH's woonplaats zich nu nog tot de periode Mei 1777—December 1801.

Nu lezen we in 't stuk, waarbij de Apostolische Nuntius CAESAR BRANCADORO den 6en Juni 1792 aan BARTH de bevoegdheid tot biechthooren verleend heeft: «Dilecto nobis in Christo

«R. D. BARTHOLOMAEO VAN BERKEL, Delphensi Presbijtero Catholico Romano». Mijn vader durft hierin geen bepaald bewijs te zien dat BARTH destijds te *Delft* woonde, want hij bezat niet alle aanwijzingen waarover ik beschik. Ik zie wel degelijk in deze titulatuur een bewijs dat BARTH toen te *Delft* heeft gewoond. Het stuk is door BRANCADORO opgemaakt te *Amsterdam* en er bestond dus geen enkele indirecte aanleiding om liever *Delft* dan *Leiden* te noemen. De Nuntius heeft stellig geweten dat BARTH beheerder was der Leidsche Jesuïten gebouwen. Er lag alléén in dit feit reeds eene reden om BARTH den titel van «Leidsch priester» te geven, zelfs al woonde hij te *Delft*. Nu desondanks BARTH «Delftsch priester» genoemd wordt, moet worden aangenomen dat hij in 1792 *niet* te *Leiden* gewoond heeft.

En woonde hij medio 1792 reeds te *Delft*, later heeft hij er zeer zeker ook zijn verblijf gehouden. In 1793 werd zijn silhouet gemaakt tegelijk met dergelijke afbeeldingen van zijne te *Delft* wonende familieleden. Op de brieven die pater OVIJN den 25 April 1795 en den 14 Mei 1796 aan BARTH zond, staat als adres «aan den burger BARTHOLOMEUS VAN BERKEL in de brouwerij de P te *Delft*».

Zoo blijft nu nog slechts als onzeker over de periode Mei 1777—Juni 1792. Welke gegevens bezitten wij die aangaande?

In 1784 werd door BAUR een portret van BARTH gemaakt in gekleurd krijt, dat thans in het bezit is van onze tante LOUISE. Deze echter bewaart bovendien twee andere portretten die op dezelfde wijze bewerkt zijn, een van BARTH's broeder ADRIAAN, een van zijn neefje HENDRIK. Achter dit laatste portret heeft onze grootvader geschreven dat hij 10 jaren oud was toen 't gemaakt is. Mr. HENDRIK nu is den 5 Mei 1783 geboren. Nu is dus waarlijk allerm minst gewaagd de onderstelling, dat al deze familie portretten kort na elkander gemaakt zijn door denzelfden artist, en aangezien ADRIAAN en zijn zoontje HENDRIK blijkbaar te *Delft* zijn geportretteerd, zoo zal BARTH's beeltenis ook wel in het familiehuis zijn gemaakt.

Wie den in extenso door mij medegedeelden brief leest dien BARTH den 3 Februari 1784 uit *Delft* aan de Barones de CRASSIER schreef, krijgt den indruk dat de schrijver daar destijds niet tijdelijk logeerde, maar er vast verblijf hield, en woonde.

En zoo hij blijkens dien brief reeds in 't einde van 1783 te *Delft* gewoond heeft, er is geen reden om te onderstellen dat hij tusschen dit tijdstip en Juni 1792 te *Leiden* zou hebben gewoond, zoodat nu de onzekere periode beperkt is tusschen Mei 1777 en einde 1783.

Betreffende dit tijdvak bezit ik slechts één bewijs:

Den 10 September 1779 schreef BARTH uit *Delft* aan zijne zuster ALETTA een brief op rijm, waarin hij eene beschrijving geeft van een ombre partijtje met zijne stiefmoeder en pater BEAUFORT, dat gestoord werd door bezoekers uit *Amsterdam* die zaken wilden afdoen met het *Delftsche* «armkantoor». Doch de beheerders hiervan, BARTH's familie leden, waren afwezig wegens de bruiloft waarbij ALETTA zich ook bevond. Waar die bruiloft gevierd werd en wie er huwden, wordt niet gezegd, doch blijkt uit 't feit dat bruid en bruidegom worden genoemd «JANUSJE» en «MIE». Het was dus het huwelijk van BARTH's broeder ADRIANUS JOSEPHUS met MARIA GERARDA VAN WALJENBURG dat volgens de aantekeningen van mijn vader den 7 September 1779 is gesloten. Waarschijnlijk te *Amsterdam* ten huize van den vader der bruid. Aangezien uit den brief blijkt dat het huwelijk reeds voltrokken was, zoo geeft het verschil van de data 7 September en 10 September geene aanleiding tot bedenking.

Als BARTH in 1779 reeds kalm het huis zijner stiefmoeder bewoonde, dan lijkt 't al zeer onwaarschijnlijk dat hij in 1777 te *Leiden* zou hebben gewoond. Was hij toen daarheen gegaan, dan zou hij er dunkt mij, wel wat langer zijn blijven wonen.

Tot zoover de stoffelijke bewijzen. Ik ga nu over tot de mededeeling van bijzonderheden, die mij de zedelijke overtuiging geven dat BARTH nooit een geregeld verblijf te *Leiden* gehouden heeft.

Onze thans 70 jarige oom WILLEM heeft, zooals bekend is, na de voltooiing zijner hoogere studiën bij voortduring ingewoond bij zijne ouders. Zijn vader stierf toen hij 35 jaar oud was, zijne moeder een tiental jaren later. Mr. HENDRIK was 26 jaar toen BARTH overleed. Deze cijfers wijzen op een vertrouwbare traditieschakel. HENDRIK sprak veel over zijn overleden geliefden oom BARTH en wel bij voorkeur met zijn bij hem inwonenden zoon WILLEM, die dan ook talloze bijzonderheden betreffende den ouden pater weet te vertellen. En nu verklaart oom WILLEM

nooit iets te hebben vernomen van een verblijf van BARTH te *Leiden*. Hij acht dit onaanneemlijk.

Als ik aan dit afdoende getuigenis nog het volgende toevoeg, dan is dit omdat ik geen enkel gegeven wil verzwijgen.

BARTHS gezondheid was niet bijzonder goed. Hij mocht sterk genoeg zijn om te *Maastricht* een veelomvattenden werkkring te vervullen; hij had daar goede verpleging en weinig lichamelijke vermoeienissen. Veel afmattender was de arbeid van de priesters die, zooals OVLIN en BOETENS, geene officieel erkende statie bezettende, hun verstrooide schapen heinde en ver moesten gaan opzoeken. Die werkkring zal BARTH te zwaar zijn voorgelaten, en hij zal 't doelmatiger geacht hebben in de omgeving van zijne familie een klein kuddeken te verzamelen.

Op grond van al het hierboven medegedeelde, vermeen ik de volgende conclusie te mogen aannemen:

BARTH heeft nimmer te *Leiden* geregeld verblijf gehouden. Wellicht heeft hij er nu en dan priesterlijke diensten verricht. Maar dan hield hij er tijdelijk verblijf, logeerde er. Gewoond heeft hij er niet.

Zoo is dus, dunkt mij, vastgesteld dat BARTH van af den zomer van 1774 tot 1809, toen hij overleed, te *Delft* gewoond heeft. Zijn verblijfplaats is blijkbaar eerst geweest het huis zijner stiefmoeder HOUWERT, thans de pastorie der Roomsche HIPPOLIJTUS kerk. Deze moeder overleed den 16 Januari 1790 en aangezien hare woning bij erfenis toebedeeld was aan haar zoon ADRIAAN, zoo scheen 't voor de hand te liggen dat deze, die gehuwd was en kinderen had, dit huis zou betrekken. Behalve BARTH woonde echter in dit huis hunne zuster ALETTA FRANCISCA, en deze verzocht dringend daar te mogen blijven wonen. Zij was ziekelijk, en verergerde haren toestand nog door inbeelding. Dit althans werd door de familie leden beweerd. ALETTA namelijk kon in den laatsten tijd van haar leven moeielijk loopen, doch was zich gaan verbeelden dat 't loopen haar geheel onmogelijk was. Toch is ze op zekeren dag uit 't bed opgestaan en naar buiten gegaan na een hevigen schrik. Haar broeder BARTH had om zijne neefjes te vermaken in de brouwerij eenig vuurwerk ontstoken; 't gerucht dat er brand ontstaan was, kwam ALETTA op haar bed ter oore en zij vluchtte; haar beenen weigerden geen dienst. Men heeft den pater verdacht van een toeleg om door een schrik ALETTA

van hare vermeende kwaal te genezen. Hoe 't zij, het middel heeft niet geholpen; ALETTA was den volgenden dag weereven vol inbeelding als te voren. ADRIAAN nu, een zeer goedhartig man, gaf aan het verlangen van zijne ziekelijke zuster toe en bleef zich in het kleinere huis benoorden de brouwerij met zijn gezin behelpen. BARTH bleef natuurlijk bij ALETTA wonen in 't groote huis. Bijzonder ongezellig, vooral voor een man als BARTH die zoo gesteld was op aangename huiselijken omgang. Maar offers bracht de goede pater gaarne.

BARTH las de Mis in de benedenvoorkamer van het groote huis. Deze kamer diende tevens tot salon of ontvangkamer. Waarom deze regeling getroffen was, en waarom in het huis met zooveel leegstaande kamers geen afzonderlijk vertrek werd aangewezen voor huiskapel, is duister. Misschien wilde de zonderlinge ALETTA 't aldus en heeft de goede BARTH maar toegegeven. Evenwel merk ik op dat terwijl ik op grond van Oom WILLEM's mededeeling, die ik om de hierboven reeds vermelde redenen ten volle vertrouw, vaststel dat BARTH in de benedenvoorkamer heeft Mis gelezen, mijn vader den pater 't H. Offer laat opdragen in de bovenvoorkamer. Is daar wellicht ook een poos huiskapel gehouden? In verband met de omstandigheid dat de kapel tevens salon was, stond daar een groot kabinet, zóó ingericht dat het gesloten zijnde een gewoon meubel geleeek, en geopend een altaar vormde. De laden dienden tot opberging der paramenten. Dit meubel stond tegen den muur tusschen den schoorsteen en 't zuidelijke straatraam. Een zonderlinge plaatsing, die moet gevorderd hebben dat tijdens de Mis de blinden gesloten of althans de gordijnen neer gelaten waren. Het altaarkabinet bestaat thans niet meer.

Als misdienaars hebben gefungeerd de zoons van BARTH's broeder ADRIAAN, namelijk MARTINUS, geb. 1781, HENDRIK — onze grootvader — geb. 1783 en ARNOLDUS, geb. 1785, toen zij op den daarvoor geschikten leeftijd waren. Wie vóór hen BARTH's koor-knapen zijn geweest, is onbekend doch van de latere misdienaars is een naam ter mijner kennis gekomen. De vader van den tegenwoordigen P. Provinciaal der Jesuïten DUFFELS, die in 1795 geboren was, heeft ook als misdienaar gefungeerd. Maar in verband met de data moet dit geweest zijn elders dan in die voorkamer, want toen woonde ADRIAAN met zijn gezin reeds in 't groote huis en BARTH vermoedelijk in 't kleinere.

Bij onze tante LOUISE bevinden zich eenige voorwerpen, waarmede de kinderen onzer familie vroeger «kerkje» gespeeld hebben. Daaronder is een kasuifeltje, blijkbaar vervaardigd van een oud priesterlijk kasuifel. Hoogst waarschijnlijk is dit van BARTH afkomstig. Ook is er nog een eenvoudig lezernaartje waarop, naar men beweert, BARTH's missaal bij 't Misoffer heeft gelegen.

Dat BARTH nu en dan, misschien veelvuldig, de Mis heeft gelezen in de St. JOSEPHS-kerk en geassisteerd heeft bij plechtigheden is, zooal niet gebleken, zeer waarschijnlijk. Van af zijne jeugd tot zijn overlijden is de verhouding van BARTH tot de eerwaarde paters Franciscanen allerhartelijkst geweest.

Uit het feit dat BARTH de bevoegdheid tot biechthooren heeft gevraagd en verkregen, moet worden afgeleid dat hij als gesecculariseerd priester werkelijk zielezorg heeft gedragen en biechtvader geweest is. In welke mate, is echter onzeker.

Dat hij te *Delft* nu en dan 't H. Doopsel heeft toegediend, leid ik af uit de volgende regels van het gedicht, dat hij schreef in het door hem aan zijn neefje MARTINUS bij diens eerste H. Communie geschonken «nieuwe testament ons Salichmaeckers», afkomstig van zijn oudoom N. Proor, welk boek thans in de St. TERESIA-pastorie in *den Haag* berust.

«Gods almacht trok U uit den Niet, schonk U het Leven,

«Zijn goedheid in den doop door mij het Christenmerk;» enz.

Aan zijne neefjes heeft hij catechetisch onderwijs gegeven; waarschijnlijk een zeer uitgebreid en zeer stellig een hoogst degelijk. En het mag wel worden aangenomen dat hij, de kindervriend, vele jongelieden in de Godsdienstleer heeft onderwezen; wellicht ook den jongenheer DUFFELS, zijn misdienaar.

Dat BARTH als gesecculariseerd priester te *Delft*, zij 't dan ook binnen meer beperkten kring, heeft getracht zooveel mogelijk nuttig te zijn aan 't zieleheil van zijn bekenden, meen ik stellig te moeten aannemen. «Pastor» is hij gebleven tot zijn dood.

Een ijverig werkend lid en voorzitter was hij van het muziekkoor der St. JOSEPHS-kerk. Dit blijkt behalve uit de traditie, ook uit zijn testamentaire beschikkingen, waarbij hij èn aan de leden van het muziekkoor èn aan die van het gregoriaanschoor (twee verschillende vereenigingen?) legaten deed en verder uit zijne rekeningen. Het orgel werd op zijne kosten verbeterd en verguld.

Zoo BARTH zijn tijd in hoofdzaak bleef wijden aan het zieleheil van zijne naasten, zoo hij, voor zoover zijn zwakke gezondheid dit toeliet, getrouw aan de spreuk zijner Orde «ad majorem Dei gloriam» arbeidde, thans nu hij door de opheffing der Societeit JESU geseculariseerd priester, wederom lid van het gezin zijner bloedverwanten was geworden, trok hij zich niet als een kloosterling terug in zijn studeervertrek. Integendeel, hij nam van harte deel aan het familieleven en vond dit, zooal weinig in zijn eigen woning bij zijne ziekelijke zuster ALETTA, dan toch in ruime mate bij zijn broeder ADRIAAN en diens echtgenoot, die kinderen hadden met welke BARTH zich zoo gaarne bezig hield. De hooge vereering die onze grootvader voor zijn oom heeft gehad, toont duidelijk hoe de oude pater de harten der kinderen wist te winnen en de jongelieden blijvend aan zich te hechten. Een blijk van de achting die HENDRIK zijn oom toedroeg, vinden we in de opdracht zijner juridische dissertatie «de favore bonae fidei in praecipuis quibusdam casibus» — *Leiden* 29 Juni 1805 — niet alleen, zooals gebruikelijk aan zijn vader — «patri optimo», — doch evenzeer «patruo carissimo «BARTHOLOMAEO VAN BERKEL».

Niet alleen de kinderen en jongelieden beminden hem. Evenzeer genoot hij de achting en de vriendschap der ouderen — Roomschen en Onroomschen.

Ook van Onroomschen! Hoe zonderling 't wellicht moge schijnen, 't is een feit dat de gemoedelijke oude pater den omgang met Protestanten niet vermeed, maar zelfs met vele andersdenkenden op vriendschappelijken voet verkeerde; hij de priester die behoord had tot eene Orde, welke steeds vooraan gestaan had in den strijd tegen de dwaalleeren. BARTH wist echter personen van zaken te onderscheiden en hoezeer ook de dwaling afkeurende, was hij niet ingenomen tegen de ter goeder trouw dwalenden. Ook hierin vertoont BARTH wederom duidelijk het karakter van zijn geslacht De VAN BERCKELS, van af zoover onze geschiedenis reikt, zijn altijd, hoewel streng vasthoudende aan de leer der Roomsche Kerk, zeer verdraagzaam geweest jegens Onroomschen.

Hierboven werd reeds medegedeeld dat BARTH werkend lid was van het nagenoeg uitsluitend uit Protestanten bestaande stadsmuziekgezelschap. Bovendien schijnt hij in mindere of meerdere mate met Hervormden van verschillende rangen en

standen omgang te hebben gehad en in het Protestantsche *Delft* een zekere populariteit te hebben genoten. Zou BARTH's gedrag in dezen niet indirect nuttig zijn geweest; doelmatiger dan indien hij zijn omgang uitsluitend tot Roomschen had beperkt?

Hoewel BARTH te *Delft* een tijdvak van hevige politieke opwin- ding heeft doorleefd, zoo heeft deze hem weinig beroerd en is hij kalm zijn weg blijven gaan, zonder zich met politiek in te laten. Trouwens zijn broeder ADRIAAN, hoewel «patriot» en als zoodanig lid der Delftsche «Volks- of burgersocieteit», behoorde tot de meest gematigde leden der partij. Zijne handteekening ontbreekt onder het politiek program der Delftsche patriotten, aanvangende met de «verklaring van de rechten van den mensch», waartegen ADRIAAN Godsdienstige bezwaren zal hebben gehad. (Dit stuk is eigendom van den Heer VERSCHOOR te *Delft*.) En ADRIAAN, den 21sten Januari 1795 aangesteld tot lid der provi- sioneele Municipaliteit, werd den 10den April d. a. v. door de kiezers niet in deze betrekking bevestigd. Men vond hem te gematigd, te weinig omwentelingsgezind.

Den 20sten April 1797 is ALETTA op 55-jarigen leeftijd over- leden en bleef dus BARTH alléén in 't groote huis over. Toen heeft ADRIAAN dit huis laten verbouwen, waardoor 't in den toestand is gekomen waarin wij het tijdens het leven van onzen grootvader hebben gekend. Doch eerst na zijn tweede huwelijk met MARIA CATHARINA VAN TOMPUTTE, den 6den Augustus 1799, is ADRIAAN daar gaan wonen.

Het is duidelijk dat toen ADRIAAN het groote huis bewoonde, BARTH in het kleinere, vroeger door zijn broeder bewoond, heeft verblijf gehouden tot aan zijn dood, zijnde 't een feit dat hij overleden is in de tuinkamer, nu nog bekend als «het zaaltje». Uit de rekeningen blijkt dat hij zijn eigen huishouding heeft gevoerd vanaf 't begin van 1802 of reeds vroeger. In welk der beide huizen hij tusschen 20 April 1797 en 6 Augustus 1799 heeft gewoond, is mij niet gebleken. Er is echter reden om te onderstellen dat hij in 't groote huis verbleven is, ook tijdens de vertimmering.

Volledigheidshalve zij nog medegedeeld dat ARNOLD J. VAN ELJCK, in BARTH's testament bedacht, wellicht zijn huisgenoot is geweest, zoowel in 't groote als in 't kleine huis. Deze VAN ELJCK, boekhouder bij ADRIAAN, ongehuwd of weduwnaar, was in den familiekring opgenomen, zooals o. a. ook blijkt uit 't feit

dat in 1793 zijn silhouet is gemaakt geworden, tegelijk met de schaduwbeelden van de familieleden. Hij is tijdens onze grootvader HENDRIK 't groote huis bewoonde, ten zijnent overleden en verbleef toen op kamers boven de brouwerij, die thans deel uitmaken der woning van neef KEES VAN BERCKEL. Al lang woonde hij toen bij de familie in. Hoe lang, is onbekend. Waarschijnlijk reeds in 1793. Maar heeft hij al dien tijd gewoond in dit bovenhuis tusschen de beide andere huizen? Of heeft hij steeds gewoond, waar BARTH verblijf hield; eerst in 't zuidelijke huis, daarna in 't noordelijke en na BARTH's overlijden op de kamers boven de brouwerij? Dit is niet onwaarschijnlijk.

Het testament door BARTH gemaakt, bevindt zich even als zijne latere beschikkingen, bij onze tante LOUISE.

Dit testament te *Delft* op den 20 Januari 1798 voor den notaris Mr. JACOBUS VAN KOETSVELD gepasseerd, bevat de bepaling dat de testateur de bevoegdheid zal hebben later veranderingen in de testamentaire beschikkingen te maken, niet alleen bij notarieele acte, doch ook bij gewoon door hem ongeteekend geschrift. Hij benoemt tot executeuren zijn broeder ADRIANUS JOSEPHUS VAN BERKEL en HENRICUS VAN WALJENBURG den ouden, terwijl genoemde ADRIANUS zijn universeel erfgenaam is. Legaten in geld worden toegekend aan MARIA M. SMULDERS, weduwe van wijlen BARTH's halven broeder GERARDUS BARTHOLOMAEUS, aan zijne dienstdoden en aan de kerkmeesters der St. JOSEPHS kerk ter versiering of verbetering van het orgel. Verder worden gelegateerd aan BARTH's nicht LUCIA THERESIA VAN HEILMAN, geboren VAN LILAAR een gouden snuifdoos waarop 't portret van BARTH's moeder; aan de kinderen van BARTH's broeder ADRIAAN respectievelijk: aan MARTINUS een gouden repetitiehorige, aan HENRICUS een zilveren snuifdoos met naamschrift, aan ARNOLDUS een zilveren zakhorloge en een met zilver gemonteerde robbevelen tabaksdoos en aan CATHARINA een gouden ketting met medaille. De boekhouder ARNOLDUS VAN ELJCK zal een boek naar keus uit BARTH's bibliotheek ontvangen.

Ingevolge de clause reservatoir in zijn testament heeft BARTH den 18 April 1803 bij onderhandsche acte op gezegeld papier nog de volgende bepalingen gemaakt:

Zijne begrafenis moet «zo nederig en min kostbaar geschieden

«als mogelijk is». «De Kerkelijke diensten» verzoekt hij «te geschieden zo als in de famielie gebruikelijk is». Bij gelegenheid van zijn uitvaart zullen de leden van 't «muzijk choor» vier ducaten en bij gelegenheid van zijn maandstond de leden van 't «Gregoriaansch choor» twee ducaten ontvangen. Het legaat aan de kerkmeesters van St. JOSEPH ter versiering of verbetering van het orgel, wordt ingetrokken omdat «hetzelfde legaat bij «levenden lijve gepraesteerd» is. Verder legateert hij aan zijne schoonzuster MARIA CATHARINA VAN TOMPUTTE, echtgenoot van ADRIAAN, de reliquieën van den H. STANISLAUS KOSKA en van den H. JOANNES NEPOMUCENUS en eene plaat achter glas voorstellende «het monument van Paus PIUS VI»; aan zijn neef HENDRIK al zijne boeken, losse platen, boekenkasten, geschriften, muziek, zoo gedrukt als geschreven, muziek instrumenten, muziek tafel en de portretten, «in crayon» van BARTH en van HENDRIK. (Deze portretten zijn thans in bezit van tante LOUISE); aan zijn neef MARTINUS een zilveren olie en azijnstel, alle losse teekenprenten en vijf schilderijen, de vijf zinnen voorstellende; aan zijn neef ARNOLD een met zilver gegarneerde paarlemoeren snuifdoos in de plaats van de testamentair toegezegde tabaksdoos; aan ieder dezer drie neven bovendien tweehonderd gulden; aan CATHARINA VAN GULIK, dienstbode, een ledikant met toebehooren en beddegoed.

Aan deze acte is den 8 Juni 1809 nog eene bepaling toegevoegd, waarbij aan A. VAN EIJCK en C. VAN GULIK behalve het reeds vroeger gelegateerde, ieder nog honderd gulden wordt geschonken. De handteekening van BARTH, die toen al zeer ziek was, is bijna onleesbaar, doch gelegaliseerd door onzen grootvader.

Hoewel zooals gezegd, BARTH reeds den 18 April 1803 gebruik heeft gemaakt van de bevoegdheid hem bij de clause reservatoir gelaten, om eenige betrekkelijk onbelangrijke beschikkingen te nemen ten bate van familie leden en anderen, zien wij hem tot den 18 Januari 1806 wachten vóór hij, zooals door mijn vader in zijn opstel medegedeeld, bij codicil op zegel een administrateur aanstelt «van zoodanige effecten en goederen in «mijnen boedel gevonden wordende als hunlieden bekend, of «bij geschrifte zijn gespecificeert» enz. Waarom heeft BARTH zóó lang gewacht, alvorens hij deze beschikking nam? Mij komt 't voor dat dit dralen moet worden toegeschreven aan de hoop van BARTH, dat de Societeit JESU weder zou worden

hersteld, en hij de bedoelde Leidsche Jesuïten goederen zelf aan zijn Provinciaal zou kunnen teruggeven. In 1806 zal hij zich echter zóó ziek zijn gaan gevoelen, zal hij begrepen hebben, dat de dood nabij was, dat hij niet langer heeft durven dralen met 't regelen der zaak op wettige wijze. Trouwens al had hij dit nagelaten, de Jesuïten goederen zouden toch dezelfde bestemming hebben gevolgd, want zijn erfgenamen wisten dat dit deel der erfenis hun niet toekwam en Mr. HENDRIK zou toch gehandeld hebben zooals hij gedaan heeft.

BIJLAGE A.

Briefwisseling naar aanleiding van het besluit van Bartholomaeus om priester te worden.

Bij mijne tante LOUISE vond ik eenige brieven, geschreven naar aanleiding van BARTH's beslissing om de studie in de rechten niet voort te zetten en toe te treden tot de Orde der Jesuïten. De Franciscaner pater BEAUFORT, — waarschijnlijk BARTH's biechtvader, — heeft die beslissing aan de ouders medegedeeld. Ik zal eenige brieven overschrijven. Men zal uit den inhoud de schrijvers eenigermate kunnen leeren kennen, hunne onderlinge verhoudingen en hunne opvattingen, die echt Christelijk waren.

BARTH schreef den 5en Februari 1749 uit *Utrecht* aan zijne stiefmoeder:

«Mejuffrouw en teer beminde Moeder.

«Ik twijfel niet of den Eerw. Heer BEAUFORT sal U.W.E. «van mijn schrijven wel medegedeelt hebben ten opsigte van «dat geene, daar ik U.W.E. daags voor mijn vertrek, dat mijn «naderhand leed genoeg geweest is, niet ernstig genoeg over «onderhouden heb. Dog so niet, sal deese dienen om U.W.E. «mijne intentie duidelijk en onveranderlijk te openbaaren. «Daarom mijne toevlugt tot U neemende, niet alleen omdat «sulks mijn plicht wel schijnt te gebieden, maar ook omdat «uwe buijtengemeene geneegentheid mij gelijk als dwingt en «mijne geneegentheid vrijelijk bekent noijt teeder als U en «mijn vader, dat van selfs spreekt op de weereld te besitten.

«Ja waar dat God geschikt had mijn uit U.W.E. te laten
 «gebooren worden, sou ik geen meerder geneegentheid konne
 «hebben als nu hetwelk, so het mij bestreden mogt worden
 «met te seggen dat sulks teegen de natuur is, bekenne ik
 «gaarne tegen de natuur te sondigen. Maar wat houde ik mijn
 «op met dinge daar U.W.E. en ik so wel van verseekert sijn,
 «ten minste ik van mijne kant van U.W.E. en so U.W.E. niet
 «van mijn mogt sijn, laat dit dan tot een kleijn staaltje ver-
 «strekken dat ik nu, lieve moeder, vastelijk declareere dat Gods
 «grondloose bermhertigheid mijn en U.W.E. die genaade gedaan
 «heeft, van tot een vast voorneemen tot het geestelijk te doen
 «komen, genade voor dewelke U.W.E. nog ik hem noijt naar
 «waarde zullen konnen dankseggen. Maar opdat U.W.E. sulks
 «niet voor veranderlijk, gelijk mijn humeur wel wat meebrengt
 «op soude neemen, so dient te weten dat ik niet van vandaag
 «of morgen tot dat besluijt gekoomen ben, maar al lang voor
 «het feest van FRANCISCUS XAVERIUS bij mij vast en pal gestaan
 «heeft en mij niet heb laten overhalen, (ja misschien wel al
 «te hardnekkig aan Gods gratie geweest heb) ten sij wel over-
 «dagt te hebben de weedersijdse wederwaardigheeden, die so
 «wel in d'eene meer in d'andere min het sondig mensdom te
 «beurt vallen. Want sonder bekooringe sonder cruijsen leeft
 «niemand. Nu geloof ik seker dat U.W.E. wel verwondert sult
 «sijn, dat ik mijn voornemen niet eerder bekend heb gemaakt,
 «maar daar uijt hoop ik U.W.E. te doen sien de klaarlijkhe-
 «lijkheid van mijnen roep. Want liefste moeder, noijt heb ik
 «te raaden gegaan met imand tensij met God. Pater BEAUFORT
 «is d' eerste, U.W.E. de tweede die ik mijn voorneemen gede-
 «clareert heb; pater DE SMED weet nog nergens van. Vervolgens
 «ook heb ik geen aanraaders gehad, afraaders in overvloed, alle
 «kleine weereldse en vergankelijke genoegkens, bekooringe,
 «geselschappe ja al wat mij in deese verdorve eeuw op straat
 «tegen kwam, sijn gelijk als so veel aanstooten en afkeeringe
 «van so een goddelijk voorneemen geweest. Daarbij komen liefste
 «moeder, de geringe gaven die ik van God so onverdiend
 «ontfangen heb, en al dikwijls tot grove sonden gebruikt en
 «waarover ik sijn goddelijke genade noijt genoeg kan danken.
 «Og had ik nog maar een weijnig gedaan. Die gaven nogtans
 «sonder mij te wille verhoovaardige, schijnen meer tot een
 «geestelijk als werelds gebruik aan mijn gegeeven te sijn. Is

BIJLAGE A.

Briefwisseling naar aanleiding van het besluit van Bartholomaeus om priester te worden.

Bij mijne tante LOUISE vond ik eenige brieven, geschreven naar aanleiding van BARTH's beslissing om de studie in de rechten niet voort te zetten en toe te treden tot de Orde der Jesuïten. De Franciscaner pater. BEAUFORT, — waarschijnlijk BARTH's biechtvader, — heeft die beslissing aan de ouders medegedeeld. Ik zal eenige brieven overschrijven. Men zal uit den inhoud de schrijvers eenigermate kunnen leeren kennen, hunne onderlinge verhoudingen en hunne opvattingen, die echt Christelijk waren.

BARTH schreef den 5en Februari 1749 uit *Utrecht* aan zijne stiefmoeder:

«Mejuffrouw en teer beminde Moeder.

«Ik twijffel niet of den Eerw. Heer BEAUFORT sal U.W.E. «van mijn schrijven wel medegedeelt hebben ten opzichte van «dat geene, daar ik U.W.E. daags voor mijn vertrek, dat mijn «naderhand leed genoeg geweest is, niet ernstig genoeg over «onderhouden heb. Dog so niet, sal deese dienen om U.W.E. «mijne intentie duidelijk en onveranderlijk te openbaaren. «Daarom mijne toevlugt tot U neemende, niet alleen omdat «sulks mijn plicht wel schijnt te gebieden, maar ook omdat «uwe buijtengemeene geneegentheid mij gelijk als dwingt en «mijne geneegentheid vrijelijk bekent noijt téder als U en «mijn vader, dat van selfs spreekt op de weereld te besitten.

«Ja waar dat God geschikt had mijn uit U.W.E. te laten
 «gebooren worden, sou ik geen meerder geneegentheid konne
 «hebben als nu hetwelk, so het mij bestreden mogt worden
 «met te seggen dat sulks teegen de natuur is, bekenne ik
 «gaarne tegen de natuur te sondigen. Maar wat houde ik mijn
 «op met dinge daar U.W.E. en ik so wel van verseekert zijn,
 «ten minste ik van mijne kant van U.W.E. en so U.W.E. niet
 «van mijn mogt zijn, laat dit dan tot een kleijn staaltje ver-
 «strekken dat ik nu, lieve moeder, vastelijk declareere dat Gods
 «grondloose bermhertigheid mijn en U.W.E. die genaade gedaan
 «heeft, van tot een vast voorneemen tot het geestelijk te doen
 «komen, genade voor dewelke U.W.E. nog ik hem noijt naar
 «waarde zullen konnen dankseggen. Maar opdat U.W.E. sulks
 «niet voor veranderlijk, gelijk mijn humeur wel wat meebrengt
 «op soude neemen, so dient te weeten dat ik niet van vandaag
 «of morgen tot dat besluit gekóomen ben, maar al lang voor
 «het feest van FRANCISCUS XAVERIUS bij mij vast en pal gestaan
 «heeft en mij niet heb laten overhalen, (ja misschien wel al
 «te hardnekkig aan Gods gratie geweest heb) ten sij wel over-
 «dagt te hebben de weedersijdse wederwaardigheeden, die so
 «wel in d' eene meer in d' andere min het sondig mensdom te
 «beurt vallen. Want sonder bekooringe sonder cruijsen leeft
 «niemand. Nu geloof ik seker dat U.W.E. wel verwondert sult
 «zijn, dat ik mijn voornemen niet eerder bekend heb gemaakt,
 «maar daar uijt hoop ik U.W.E. te doen sien de klaarblijke-
 «lijkheid van mijnen roep. Want liefste moeder, noijt heb ik
 «te raaden gegaan met imand tensij met God. Pater BEAUFORT
 «is d' eerste, U.W.E. de tweede die ik mijn voorneemen gede-
 «clareert heb; pater DE SMED weet nog nergens van. Vervolgens
 «ook heb ik geen aanraaders gehad, afraaders in overvloed, alle
 «kleijne weerdse en vergankelijke genoegens, bekooringe,
 «geselschappe ja al wat mij in deese verdorve eeuw op straat
 «tegen kwam, sijn gelijk als so veel aanstooten en afkeeringe
 «van so een goddelijk voorneemen geweest. Daarbij komen liefste
 «moeder, de geringe gaven die ik van God so onverdiend
 «ontfangen heb, en al dikwijls tot grove sonden gebruikt en
 «waarover ik sijn goddelijke genade noijt genoeg kan danken.
 «Og had ik nog maar een weijnig gedaan. Die gaven nogtans
 «sonder mij te wille verhoovaardige, schijnen meer tot een
 «geestelijk als werelds gebruik aan mijn gegeven te sijn. Is

«het dan niet billijk dat ik den geever door sijne gifte verheerlijk
 «en mijne talente niet in de aardsche en vuile mesthoopen van
 «deese weereld door de sonde laat verroesten. Ten anderen mijn
 «gedrag dat ik door Gods gratie altijd betrakt heb, sal U.W.E.
 «misschien in verwagting gebragt hebben (te meer mids mijn
 «verkiezing was om hier te studeeren, dus ik nogtans meer dee
 «om niet leedig te zijn als wel dat ik die juijst so vast gemaakt
 «had) dat U.W.E. sorge en moeite en liefde niet vrugteloos
 «'t eeniger tijd geweest soude hebben om U.W.E. 't zij hier of
 «daarin de behulpsaame hand te bieden. Maar liefste moeder
 «uwe sorge, arbeid en liefde kan noijt beter besteed weesen
 «als nu. Ook sal ik misschien meerder hulp door mijne gebeden
 «U.W.E. toebrengen als ik van te vooren soude doen. Het is
 «waar en het is mij ook leed so veel geld hier besteed te hebben,
 «maar als God komt moet men volgen. Ik ben ook gaarne
 «bereijd sulks in vervolg van tijd aan mijne speelpenningen te
 «missen. Nu dan is mijn hertelijk versoeck of U.W.E. aan mijn
 «waarde vader als meerder bequaamheijd daertoe hebbende
 «als ik, te communiceeren sult mij grootelijk verpligten want
 «uijtsel tot de vacantie en lijd de saak niet. Dog ik en twijffel
 «niet of de liefde en sorg die U. W. E. tot ons geluk heb, sal
 «U. W. E. ligtelijk tot mijn voorneemen doen overgaan.

«Waarmede naar mijn in U. W. E. gebeden en meedewerkster
 «van deese saak gerecommandeert te hebben, so blijve naar de
 «hertelijke dienstoffers van de waarde familie die sig Godlof in
 «volmaakte staat van gezondheid bevind aan U. W. E., lieve
 «tante en suster en honderd soentjes aan de kleijntjes met alle
 «hoogachting en liefde.

«Mejuffrouw en teerbeminde moeder.

«Utrecht den 5 februarij
 «1749.

«U. W. E. onderdanigste dr.
 «en gehoorszaamste zoon,
 «B. VAN BERKEL.

«P. S. Versoeke om reedenswille U. W. E. deese voor mijn
 «waarde tante kloppe verswijgt en ook nergens of spreekt, ook
 «voor mijn suster en so U. W. E. so goed gelieft te zijn van
 «mijns vaders antwoord mij te communiceeren, so gelieft het
 «hier te adresseeren HERMANUS WIERS Chirurghijn op *de neu*, als
 «de occasie toelaat op sijn spoedigste tog liefste moeder Adieu

«moederlief ik sel so trouw voor U. W. E. bidden maar versoeke
«tog stil te houden».

Dat BARTH zijne stiefmoeder, de echtgenoot van een der
Delftsche notabelen, niet «mevrouw» maar «mejuffrouw» noemde,
was volgens het toenmalige gebruik; zooals duidelijk blijkt uit
't geen te dien aanzien door mijn vader in zijn opstel is mede-
gedeeld. MARTINUS was Roomsche en kon dus geen ambt be-
kleeden dat aan zijne echtgenoot den titel van «mevrouw»
zou verschaffen. En hij had niet in de rechten gestudeerd; dus
was zijne vrouw «juffrouw».

De goede stiefmoeder schreef dadelijk aan BARTH als volgt:

«Mijn seer lieve soon».

«Dewijl pater BEAUFORT mij niets van U. E. brieve aan zijn
«Eerw. geschreeve gemelt hat, als wel met een woort, of U. E.
«mij nu laats hier zijnde, iets gedeclareert hat. Ik antwoorde
«ja, daags voor zijn Ed. vertrek en deelde verder Zijn Eerw.
«mede alles dat wij same gesproken hadde, en dat ik U. E.
«geraden hat tot de groote vacansie alle gedachte te verstoote
«en seer iverig U. E. tegenwoordige studie waar te neme, en
«dat het alsdan nog tijts genoeg was. Nu kan U. E. denke met
«wat verwondering en ontroering des geest ik gistere U. E. brief
«uijt hande van pater BEAUFORT ontfing, dewijl Zijn Eerw.
«daarbij voegde door overvloed van bleijdschap, mama U. E.
«soon is vast geresolveert geestelijk te worde, ik heb desen
«morgen den te Deum laudamus gesonge tot danksegging aan
«God, en versogt mij U. E. brief in eensaamhijt te gaan leese,
«waardoor mijne ontroering nog grootelijks vermeerderde en
«mijn traane dede vloede, ziende daarin U. E. tedere uijtdruk-
«king van liefde tot mij Mijn lieve soon ik kan U. E. ook met
«waarhijt betuijge dat ik dat selve moederlijk hert ook voor
«U. E. als voor mijn eijge kindere gevoel, en waarlijk niet
«sonder reede, dewijl ik van U. E. teere jeugt, niet anders als
«ik van mijn eijge kindere soude konne wense, van U. E. ge-
«noten heb, soo dat ik vast stelle, het traane van liefde en van
«vreugde zijn geweest, dog sij overstelpte mij soo, dat het mij
«onmogelijk was om voor U. E. tante en suster de oorzaak
«daarvan verborge te houde, dewelke beijde groot deel in U. E.
«gelukkige verkiesing name en ver na soo verwondert niet als

«ik en U. E. vader, die ook een vloet van traane storte. Want
 «mijn lieve soon, ofschoon U. E. ons al verzekering doet dat
 «het niet van daag of gisteren is dat U. E. dit voorneme gemaakt
 «hebt en U. E. tante dit ook prottesteert, ik weet en ken U. E.
 «aanhankelijke natuur. Daarom lieve soon, vergunt mij U. E.
 «de swarighede, die er mijn in voorkome eens mag voor ooge
 «stelle en spreek U aan met de woorde van den wijze man,
 «soone wilt gij tot het geestelijk gaan, bereijst U tot den streijt,
 «ja tot een herden streijt want den duijvel, werelt en vlees
 «sullen U te geleyk bevegte, d'een door eer en agting, d'ander
 «door pragt en rijkdom, die door werelse vermakelikhede en
 «genegenthede dewelke alle selvs geoorlooft zijn en daar soo
 «veele godvrugtige manne haar zalighijt in gewerkt hebbe, ik
 «beken wel niet sonder cruijse en tegenhede, nogtans vinde
 «die veel meer middele om se te versette, soo door raat als
 «minnelijke wederseijts genegenthede en geselschappen van vrinde
 «en bloetverwante, hetwelke ook niet tegen God en streijt. Ik
 «weet wel U. E. hierop antwoorde sal, ik kan dit in God op
 «het aldervolmaakste vinde, want die is den trooster, bestierder
 «en magtigste van al, maar lieve kint, God beproeft dikwils
 «de zijne en hout zig als doof voor haare klagte en dan laat
 «hij wel toe dat men in de ooverstens of persooene daar men
 «sig op vertrouut niet vind dat men gehoopt hat. Daarbij komt
 «U. E. aanhankelijke liefde tot ons en als ik het segge mag
 «bij ondervinding U. E. veranderlijk humeur; edoch nu laats
 «tuijs zijnde tot mijn groote gerustighijt en genoeghe merkelyk
 «verbeetert in gevonde. Maar die swakhijt die sou in U. E.
 «gelijk ik in mijn selve ook ondervint, weer boove konne koome.
 «Waarin dan lieve soon troost gesogt bij U ouders en bloet-
 «verwante, daar vint gij U van berooft en dit sou U. E. oorsaak
 «tot chagrijn en berouw konne geeve. Daarom bid ik U nog-
 «maals beproeft U selve en denkt tog alles wel in, terwijl het
 «voor U geheel leeven is en vint gij U. E. versterkt om alle
 «swarighede welken U. E. in dien staat te wagten hebt met
 «Gods gratie te bove te sulle kome, soo seg ik met een kloeken
 «moet, gaat mijne soon en volbrengt uwen roep en vordert
 «U. E. zalighijt want God heeft U alleen tot dit eijnde geschape
 «en gij behoort hem meer toe als ons. Dit schrijf ik U. E.
 «meer met traane als letteren en heb deze dage al dikwils
 «gedagt gelukkige soon die God tot soo een verheeve staat

«geroepen heeft, maar ongelukkige moeder die sig veele jaare
 «berooft sal vinde van die bijwesende dienste en teere genegent-
 «hede van soo een bemint kint te moete derve, want schoon
 «U. E. niet melt wat Relige U. E. wenst in te gaan, twijfele
 «wij niet of het sal in de societeijt Jesu wese. Egter waar God
 «U. E. toe trekt, bidde en hoope wij het hem gelieve sal ons
 «te versterke en te overtuigje dat daar het ewig welwesen
 «aan hangt, de aanhankelijke liefde van vlees en bloet daarvoor
 «moet wijke, opdat het tot uwe en onse zalighijt mag ver-
 «strekke. Hier nevens gaat ook een brief van U. E. waarde
 «vader, die ik wens dat U. E. nevens de mijne tot troost en
 «genoege sal diene. Verders sulle wij alle onophoudelijk bidde
 «dat God U. E. gelieft te verligte om niet anders te betragte
 «of te soeke als alleen het volbrenge van zijn Goddelijk wel-
 «behaage sonder eenige menselijke nog weerelse opsigte, en
 «daarom kan U. E. gerust zijn dat wij hetselve sekreet sulle
 «houde of U. E. nog eens mogt verandere. Dit is alles mijn
 «lieve kind dat ik U. E. segge kan en weest versekert dat het
 «voortkomt uijt een moeder hert, die U op het teerst bemind
 «en omhelst in den geest en blijve tot ter doot.

«U. E. liefhebbende moeder

«J. v. BERKEL g. b. HOUWERT.

De ingesloten brief van vader MARTINUS luidt:

«Beminde en lieve soon.

«Gisteren morge onverwagt op het salet komende, vonde
 «daar den Eerw. pater BEAUFORT met U. E. moeder, en naar
 «weeder eenige op het comtoir affaire gedaan hadde weeder
 «komende eenige confusie en traane van U. E. moeder, geen
 «oorsaak daarvan wetende tot dat eijndelijk mijn den brief
 «van U. E. aan U moeder geschreeve behandigt wierd. Ik be-
 «kenne daar seer over aangedaan was, en een van de ver-
 «wonderlijkste gevalle van mijn leeve overkwam U. E. voor-
 «neeme daarin te sien. Naar een vloed van traane die mijn
 «den heelen dag overviele so waare wij alle in een groote ver-
 «wondering en voor mijn besonder dewijl noijd daar eenige
 «kennis of gedagte van gehad hebbe. Het kwam mijn wat
 «schielijk voor. Egter wil U. E. voorneeme niet disaprobeere,
 «maar de resolutie is groot en van groot aangelegenheid en

«bedenkt U wel, daar zijn in de weerelt veele wederwaardig-
 «heede en besonder in den geestelijken stand, daar men zijn
 «wil en alles moed overgeeeve en zijn overste in alles gehoor-
 «saame moed. Is het U vast voorneeme en so ik hoop den
 «roep van God, dat dan de wille Gods geschiede. Ik hoop dat
 «God die U. E. gegeeve heeft tot U. E. eeuwige saligheijd. Ik heb
 «U. E. altoos teer bemind en niet gesogt als U. E. welweesen
 «naar siel en ligchaam en daarom dagelijks gebede. Ik beveele
 «U. E. dan in de Goddelijke bestieringe en sal mijn voege naar
 «die schikkinge en U. E. begeerte en so ik hoop en vast ver-
 «trouwe mag en sal zijn tot U eeuwig geluk en ons aller troost.
 «Ik hoop den heemel mijn sal verleene dat ik het genoeg mag
 «hebbe van U. E. een waardige dienaar Gods te sien. Schikt nu
 «alles verder naar U. E. welgevalle so van U. E. overkomst als
 «andersins van U. E. voorneemens. Ik beveele U. E. verder in de
 «bescherminge van den alderhoogste dat die in alle U. E. weegen
 «en wandeling en voorneemens sal bewaare, geleijde en behoeve
 «tot U eeuwig geluk en saligheijd. Adieu beminde en lieve soon
 «blijve met alle vaderlijke genegentheijd en liefde,

«U. E. liefhebbende vader,

«*Deljt* den 7 febr.

«M. v. BERKEL.»

«1749.»

Het is met een oprecht genoegen dat ik dezen brief van MARTINUS ter kennis breng van zijne afstammelingen, omdat er uit blijkt hoe hoog onze voorvader stond als Christen. Geheel onvoorbereid verneemt hij dat God hem 't offer vraagt van zijn zoon, van wien hij de schoonste verwachtingen had, die zijn opvolger zou zijn in de zaken, voor wien een eervolle loopbaan beschikbaar scheen. En dadelijk brengt hij dit offer met eerbiedige berusting in Gods wil. Mijn vader heeft dezen brief niet gezien, en daardoor heeft hij van de zijde van MARTINUS eenige trouwens zeer begrijpelijke bedenkingen ondersteld. Het blijkt nu, zoowel uit dezen brief als uit den brief van zijne schoonzuster die zal volgen, dat MARTINUS zelfs van deze zeer natuurlijke en verschoonbare vaderlijke zwakheid moet worden vrijgepleit.

Gaf het besluit van BARTH aan zijne ouders aanleiding om tranen te storten, de meergenoemde pater BEAUFORT begroette

het voornemen met onvermengde vreugde. Zie hier wat hij aan BARTH schreef:

«JESUS, MARIA, FRANCISCUS

«Amatissime fili.

«Dignativas vestras magno percepi gaudio, intelligens ex iis «inclinationem vestram ad statum religiosum. Gratulor ex corde «dominationi vestrae novo spiritus fervore, spero fore ut indies «acrescat Spiritus sancti gratia, qua superare valeat impedi- «menta, tum a daemone, tum ab hominibus objicienda.

«Unum admiramur, scilicet dilectissima tua mater et ego, «dominationem vestram nobis non indicare, quem statum in «particulari amplecti intenderit.

«Hinc rogo, si aliquid implorare valeam, ut quam primum «desideriis nostris benigno responso dominatio vestra satisfacere «dignetur.

«De caetero si mea persona quocumque modo dominationi «vestrae obsequio esse possit, certo sciat promptissimum se «invenisse amicum, qui, in sacrificiis et precibus indignis jugiter «dominationis vestrae memoriam habiturus, singulari signatur «affectu.

«Amatissime fili.

«Delphis 7 feb.

«1749

«Festina manu.»

«Dominationis vestrae humillimus

«famulus et amicus integerrimus,

«F. G. BEAUFORT, min. ind.

De zuster van BARTH's stiefmoeder, «tante klopje», zooals hij haar in zijn brief noemt, schreef hem als volgt:

«Mijnheer en waarde neef,

«Indien ik niet belet was geweest door 't reparere van kerk- «goed, waaraan zondag en maandag zelfs ben bezig geweest, «niet twijvelende of mijn zuster zou deze week alhier zijn geweest «en ons hebbe komen verrasse, te meer omdat ik geen brieven «kreeg, zoo zoude ik niet nagelate hebbe, U. E. D. te gelijk met «U. E. D. vader te feliciteren met U. E. D. gelukkige verkiezing, «want ik gaarn wil bekenne, dat in menigte jaaren geen blijder «tjiding gehoord hebbe, als dat U. E. D. zijn voornemen en vaste «resolutie aan U. E. D. waarde ouders bekend maakte. Mijn «lieve neef alshoon ik niet veel deel in U. E. D. geheijmen

«bedenkt U wel, daar zijn in de weerelt veele weederwaardig-
 «heede en besonder in den geestelijken stand, daar men zijn
 «wil en alles moed overgeeeve en zijn overste in alles gehoor-
 «saame moed. Is het U vast voorneeme en so ik hoop den
 «roep van God, dat dan de wille Gods geschiede. Ik hoop dat
 «God die U. E. gegeeve heeft tot U. E. eeuwige saligheijd. Ik heb
 «U. E. altoos teer bemind en niet gesogt als U. E. welweesen
 «naar siel en ligchaam en daarom dagelijks gebede. Ik beveele
 «U. E. dan in de Goddelijke bestieringe en sal mijn voege naar
 «die schikkinge en U. E. begeerte en so ik hoop en vast ver-
 «trouwe mag en sal zijn tot U eeuwig geluk en ons aller troost.
 «Ik hoop den heemel mijn sal verleene dat ik het genoeg mag
 «hebbe van U. E. een waardige dienaar Gods te sien. Schikt nu
 «alles verder naar U. E. welgevalle so van U. E. overkomst als
 «andersins van U. E. voorneemens. Ik beveele U. E. verder in de
 «bescherminge van den alderhoogste dat die in alle U. E. weegen
 «en wandelinge en voorneemens sal bewaare, geleijde en behoeve
 «tot U eeuwig geluk en saligheijd. Adieu beminde en lieve soon
 «blijve met alle vaderlijke genegentheijd en liefde,

«U. E. liefhebbende vader,

«*Deljt* den 7 febr.

«M. v. BERKEL.»

«1749.»

Het is met een oprecht genoeg en dat ik dezen brief van MARTINUS ter kennis breng van zijne afstammelingen, omdat er uit blijkt hoe hoog onze voorvader stond als Christen. Geheel onvoorbereid verneemt hij dat God hem 't offer vraagt van zijn zoon, van wien hij de schoonste verwachtingen had, die zijn opvolger zou zijn in de zaken, voor wien een eervolle loopbaan beschikbaar scheen. En dadelijk brengt hij dit offer met eerbiedige berusting in Gods wil. Mijn vader heeft dezen brief niet gezien, en daardoor heeft hij van de zijde van MARTINUS eenige trouwens zeer begrijpelijke bedenkingen ondersteld. Het blijkt nu, zoowel uit dezen brief als uit den brief van zijne schoonzuster die zal volgen, dat MARTINUS zelfs van deze zeer natuurlijke en verschoonbare vaderlijke zwakheid moet worden vrijgepleit.

Gaf het besluit van BARTH aan zijne ouders aanleiding om tranen te storten, de meergenoemde pater BEAUFORT begroette

het voornemen met onvermengde vreugde. Zie hier wat hij aan BARTH schreef:

«JESUS, MARIA, FRANCISCUS

«Amatissime fili.

«Dignativas vestras magno percepi gaudio, intelligens ex iis «inclinationem vestram ad statum religiosum. Gratulor ex corde «dominationi vestrae novo spiritus fervore, spero fore ut indies «accrescat Spiritus sancti gratia, qua superare valeat impedi- «menta, tum a daemone, tum ab hominibus objicienda.

«Unum admiramur, scilicet dilectissima tua mater et ego, «dominationem vestram nobis non indicare, quem statum in «particulari amplecti intenderit.

«Hinc rogo, si aliquid implorare valeam, ut quam primum «desideriis nostris benigno responso dominatio vestra statisfacere «dignetur.

«De caetero si mea persona quocumque modo dominationi «vestrae obsequio esse possit, certo sciat promptissimum se «invenisse amicum, qui, in sacrificiis et precibus indignis jugiter «dominationis vestrae memoriam habiturus, singulari signatur «affectu.

«Amatissime fili.

«*Delphis* 7 feb.

«1749

«Festina manu.»

«Dominationis vestrae humillimus

«famulus et amicus integerrimus,

«F. G. BEAUFORT, min. ind.

De zuster van BARTH's stiefmoeder, «tante klopje», zooals hij haar in zijn brief noemt, schreef hem als volgt:

«Mijnheer en waarde neef,

«Indien ik niet belet was geweest door 't repareren van kerk- «goed, waaraan zondag en maandag zelfs ben bezig geweest, «niet twijfelende of mijn zuster zou deze week alhier zijn geweest «en ons hebbe komen verrasse, te meer omdat ik geen brieven «kreeg, zoo zoude ik niet nagelate hebbe, U. E. D. te gelijk met «U. E. D. vader te feliciteren met U. E. D. gelukkige verkiezing, «want ik gaarn wil bekenne, dat in menigte jaaren geen blijder «tijdning gehoord hebbe, als dat U. E. D. zijn voornemen en vaste «resolutie aan U. E. D. waarde ouders bekend maakte. Mijn «lieve neef alschoon ik niet veel deel in U. E. D. geheijmen

«heb gehad, nogtans heb ik voor veel tijd al gemerkt U. E. D.
 «strijd en derve ook zegge, daarom wijnige communien ge-
 «daan heb of U. E. D. heeft er groot deel in gehad, biddende
 «dat indien God U. E. D. tot het geestelijk geroepen had, die
 «beletzelen geliefde weg te nemen, of anders onmogelijk maken.
 «Geluk dan lieve neef, de liefde Gods in U heeft ijsere ketene
 «gebroke, die zelve zal ook de draatjes die U nog binden,
 «ligtelijk doen knappen en alle herte buigen om U. E. D. wens
 «en begeerte niet alleen te bewilligen maar zelfs te bevorderen,
 «gelijk als ik gisteren tot mijn grote stigting U. E. D. vader,
 «alhoewel vloedende in traanen hoorde zegge, het is gedaan,
 «ik geef hem met vreugde aan die hem aan mijn gegeven
 «heeft, en zal nu maar bidde voor zijne volherding. Lieve neef
 «dat zal ik mede doen, met een vast betrouwe dat God U. E. D.
 «overvloedige gratie zal geve, om 't gene U. E. D. met zo veel
 «iver begonne heeft, ook tot zijn meerderen glorie kloekmoedig
 «te voleijnden en een grote schat van verdienste moogt ver-
 «gaderen, om hiernamaals eens uijt den mond van onzen alge-
 «meenen Regter die lievelijke woorde te mogen hore, welaan
 «goede en getrouwe dienaar, omdat gij over luttel zijt getrouw
 «geweest, zal ik U over veel stellen, gaat in de vreugde des
 «Hemels, en dat U. E. D. dan 't geluk mag geniete van met
 «U. E. D. lieve ouders en zusters en broer en geheele famielie
 «voor een geheele eeuwigheid aldaar God te loven en te danken.
 «Daar zal de smerten en gevoelen van 't derven van elkanders
 «geselschap hier op de wereld dan rijkeleik vergolden worden
 «en de blijdschap nog groter maaken. Dit is lieve neef, dat ik
 «uijt het midde van mijn hert U. E. D. wenzen en tot dit eijnde
 «zal ik verder mijne hoewel flouwe gebeden aan God opdrage,
 «in hope U. E. D. die alles zal geve dat U. E. D. tot zaligheid
 «kan strekken. Dit is mede de wens en 't gebed van U. E. D.
 «lieve zuster. U. E. D. vader is van nu af berijd U. E. D. verzoek
 «t' accorderen, dog U. E. D. moeder konne wij daar nog niet
 «toe bewegen, en zijde gisteren, dat Haar Ed. vreesde 't niet
 «te bove zou komen op die tijd, maar dat 't nog beter vroeger
 «zou konne geschiede, dat dan zoveel perijkel voor haar perzoon
 «en vrugt niet zou wesen als na Paassen. Nu hebben wij onder
 «elkander met pater BEAUFORT al gezegd dat U. E. D. wat vroeger
 «hier kwam en dan weer na *Utrecht* gong en tot die tijd van 't
 «vertrek aldaar bleef. Dit heb ik al voorgeslagen, dog H. Ed.

«zeijd, het is zo schielijk, ik kan nog niet resolveren. Nu God
 «zal alles wel schikke zo ik hoop na U. E. D. genoeg. U. E. D.
 «vader zal in 't begin van d'andere week aan pater DE SMET
 «antwoorde; wegens de gift zijn U. E. D. ouders niet alleen
 «bereijd zo als mevrouw SCHADÉE, om jaarlijks te geven maar
 «indien 'taangenamer was aan de overste zijn U. Ed. bereijd
 «de geheele som te wete 2000 g. l. te gelijk te geven. Gelieft
 «dit nog eens aan pater DE SMET nevens ons aller dienst-
 «offering te communicere. Wij hebbe alle met vreugde in
 «U. E. D. aangename gezien 't volmaakt welwesen van U. W. E. D.,
 «mijne waarde ouders en lieve zusters waarvan nog veele jaaren
 «de continuatie verhope, alsmede dat zuster FIETJE maandag
 «geresolveert is, om mij af te komen lossen. Broer zal de wagen
 «te *Leijden* zende en nigt zal de eer hebbe zuster af te hale,
 «want de weg van *Alphen* niet bruikbaar is om 't hoge waater.
 «Verder passeert hier geen nieuws, U. E. D. aandagt waardig.
 «Dan sluijte na hartgrondige groetenis van U. E. D. lieve ouders
 «zusters en omhelzing in den geest, waaronder de mijne ver-
 «voege aan U. E. D. met verzoek 't zelve gelieft te offere aan
 «mijn hoog geEerde vader en moeder en lieve zusters en noeme
 «mij met een hert vol liefde voor altijd

«Mijnheer en waarde neef

«*Delft* den 1 Maart 1749.

«U. E. D. dienst berijde en
 «liefhebbende tante

«J. M. HOUWERT.

«P.S. Nadat H. E. D. dese gelesen had heeft H. E. D. met een
 «kloeke resolutie fiat op U. E. D. verzoek gegeven in hope dat
 «door U. E. D. vierige gebeden H. E. D. van God zal verkrijge
 «de nodige sterkte, om alles dat God van H. E. D. gelieft te
 «schikke met een volkome overgeving in zijn hijlig welbehagen
 «zal ontvangen, en daarom kan U. E. D. volgens raad en goed-
 «dunken der Eerw. Overste gerusteleijk voorst gaan. Ziet lieve
 «neef hoe God alles schikt na U. E. D. geluk en welwesen en
 «wens die U. E. D. altijd zal bestieren en met zijne Goddelijke
 «gratie eeuwig bijblijven. Adieu.

De vader van BARTH's stiefmoeder gaf door den volgende
 brief zijne ingenomenheid met het plan van BARTH aan diens
 ouders te kennen:

«Mijn heer en zeer geeerde zoon en lieve dogter.

«Wij wenschen U.W.E. met veel tederheijd des gemoet veel
 «geluk in het verkiezen van den gestelijken staet van uwen
 «zeer waerden zoon onze geliefde klijnzoon, niet twifelende of
 «zal zig al langen tijd beproeft hebbe en ondersogt met raeten
 «daet van zijn zielbestierder of het ook de roep van God is, die
 «hem daertoe meer en meer heeft bewogen om daer door alleen
 «zijn verkiesing zeeker te maeken zonder eenige weereldse insig-
 «ten daer onder te vermengen, maer alleen de eer en glorie van
 «God en zijn ziel en zaligheid des te zeeker te betragten, en
 «meer tijt tot het gebet uijt te vinden ook voor de zaligheid
 «van zijn ouders, vrinden en magen te behartigen en tot rijper
 «ouderdom en vermeerdering van geloof, hoop en liefde vervor-
 «derd zijnde, een licht en fakkel mag worden tot stigting van
 «de sosietijd en bekeering der sondaeren. O gelukkige ziel! die
 «die genaede en weijshheid van zijn beminde Bruijdegom ver-
 «worven heeft! O gelukkige ouders die zo een zoon hebbe voort-
 «gebragt. Dit hoope wij den bermhertigen God in al zijn delen
 «zal zeegenen en alle geluk en bijstand genadelijk vergunnen
 «om onze roep en verkiesing zeeker te maeken, en daertoe is
 «die groote deugt van oodmoedigheijd alder noodsaekelijkste
 «waerdoor wij ons zelve kennen en Gods gaven meer en meer
 «erkenne en des duijvels listen en lagen en de weereld en het
 «vlees (naer een goeden strijd gestreeden te hebbe) zullen te
 «boven komen, waertoe de al te groot aanhankelijkheid tussen
 «ouders en kinderen, susters en broeders al een grooten hinder-
 «paal en strijd zal veroorsaeken om te boven te komen. Daer-
 «tegen dunkt mij geen kragtiger middel als zig te herinneren
 «dat wij hier in dit traanendal maer rijsigers zijn en geen ver-
 «blijvende plaets hebbe, en geen jaar nog dag verseekering van
 «ons leeven en daer maer alleen alles te betragten en verlaeten
 «voor die korte en onzekere tijd die aanhankelijkheid te derven
 «als hiernaemaels voor alle eeuwigheid van den andere geschij-
 «den en verlaten te zijn. Dit hoope ik mijn lieve dogter, uwe
 «al te groote aanhankelijkheid wat meer en meer zal matigen,
 «en by afschijd van U.E. zoon zijn gemoet niet te veel ontroe-
 «ren, want die afwesentheid zal hem het swaerste vallen en
 «voor eenigen tijd al een grooten strijd veroorsaeken, zo ver
 «mij zijn natuur bekent is. Nu ik hoop den albestierenden God

«zal alles ten besten schicken 't geen ook de hoop en wensch
 «is van mijn vrouw en presente dogters onder wiens protexie
 «U. W. E., mijn lieve dogter FITIE en juffrouw MITIE, LETIE en
 «HERBERT bevolen te hebbe, blijve met een vaderlijk teerher-
 «tigheijd.

«Zeer geliefde zoon en lieve dogter,

«U. W. E. ootm. dienaar,

«de zeer genegene vader,

«HERBERT HOUWERT.»

«N. B. Den brenger dezès onze geliefde klijnzoon zal mondelijk
 «berigten hoe het verder met den staet zal zijn. God vergundt
 «hem een spoede rijs en verder alle bedenkelijk hijl en zegen.

«*Utrecht* den 21 Meert 1749.»

Wie zich de moeite heeft getroost, ondanks den lastigen zins-
 bouw en de oude spelling de voorgaande brieven door te lezen,
 zal hebben gezien dat anderhalve eeuw geleden de VAN BERKELS
 en HOUWERTS van welke wij afstammen, Roomsche Catholicken
 waren van den echten stempel.

Thans laat ik volgen een brief van den pater Jesuït DE SMET,
 van wien in den brief van BARTH sprake was, en waarover ook
 tante «klopje» schreef. Tot toelichting diene dat deze pater
 zich op 't standpunt plaatste dat alle leden der Societeit broe-
 ders zijn, dus BARTH zijn broeder was, zooals tante HOUWERT,
 als Jesuïten klopje, zijne dochter. Dit geeft hem aanleiding om
 de werkelijke ouders van zijn broeder BARTH als zijn eigen
 ouders te begroeten. Hij schrijft:

«Seer lieve ouders.

«Ik kan niet nalaten van U. E. veel gelukx te wenschen over
 «het volgende: ik hebbe op het verzoek van U. E. zoon, mijne
 «toekomende broeder BARTHOLOMAEUS (te voren verstaen heb-
 «bende U. E. cordiale toestemminge om te mogen komen in onse
 «minste societeijt Jesu) aen den opperoversten onser provincie
 «geschreven, dat hij instantelijk versogt, om soo gelukkig te mogen
 «sijn van onder de onse aengenomen te worden. U. E. weet, dat
 «hij de laeste school, besonder den dialectica niet gehooft
 «en heeft; dogh hebbe dit voorkomen en sooveel uijtgewerect

«dat hij in de societeyd sijnde, daerop gevoegelijk sal kunnen studeren.

«Wat aengaet het contract, dat sijne ouders geerne het selve «sullen aengaen als de moeder van CORNELIUS SCHADÉ. Mejuffrouw «JACOBA mijne beminde geestel. dogter (naer wiens wederkomst «ik verlange) heeft het gelesen, en kan U. E. het uijtleggen. «Immers den procurator van de provincie sal uijt naem van «den provinciael hetselve oversenden voor paesschen.

«Ik hadde onsen oversten geschreven, dat ingeval hij hem «ontfingh, hij niet misschien voor mej soude kunnen komen «in het novitiaet; alsoo sijne lieve moeder nu swanger sijnde «maer tegen die maend schiekte te kraemen. Dat hij geliefde «te consideren, dat de moeders van *Holland* wat malder sijn «met hunne kinderen, als die van *Brabant*; maer al de rest «goedkeurende, kan den oversten, soo hij mij schrijft, en waerop «alleen antwoord verwacht, niet consenteren en versoeckt instan- «telijk en allerkragtigste, dat hij met mij kors naer paesschen «naer het novitiaet *moet* komen. Dit soude mij ook seer aen- «genaem sijn; noijt soo een geluk gehad hebbende van met «een soo fraeijen bruidegom soo een reijse te doen. Sekerlijk «sal het voor U. E. soon ook aengenaemer sijn, want naer een «soo teer afscheid genomen te hebben, en dan alleen die reijse «te doen valt bitter en droefgeestigh op den wegh.

«So dat ik per eersten U. E. toestemminge daer op verwagte. «Dat sijne lieve moeder, U. E. beminde huysvrouwe dencke «dat sij, God eene soo aengenaeme vrugt tot sijne glorie op- «dragende effen voor dien tijd dat sij van God een ander vrugt «verwacht niet anders geschieden kan of alles moet en sal wel «uijtvallen. *Amen* seij den Koster.

«Ik bidde U. E. beijde op het vriendelijkste (het eerste dat «ik van mijn leven U. E. versoecke) van dit toe te staen: want «langer uijtstellende soude den provinciael dan misschien nogh «voorder willen uijtgesteld hebben tot bamis, of moeilijk «wordende dat het niet en was dat ik naer paesschen over- «quamp (nota, datter ook eenen brief van den oversten gezonden «is tot eenen van de onse om in mijn plaets te suppleren) «so soude hij hem seker nog eerder op ontbieden; want sal «nogh minder tijd als andere in 't novitiaet sijn en soo veel «als een jaer in winnen; met een woort: het moet geschieden «wilt U. E. U kind niet ongelukkigh maecken, denw. ik

«nevens geheel de familie allen zegen toewensch die blijve met
«offer van dienst en hertelijke groetenis aen juffr. **JACOBA MARIA**
«etc. etc.

«*Utrecht* 27 febr. 1749

«U. E. ootm. dienaar
«**FREDERICUS DE SMET.**

Uit dezen gezellig geschreven brief van den gemoedelijken pater hebben we kunnen zien, dat de Provinciaal reeds vóór **BARTH's** opneming tot de Orde imperatief is opgetreden, zoodat de candidaat al dadelijk het gezag heeft kunnen voelen, waaraan hij zich zijn volgend leven zou hebben te onderwerpen. Het bevel van den Provinciaal acht ik een blijk zijner groote menschenkennis. Stiefmoeder **HOUWERT**, — de flinkste vrouw wellicht, die ooit tot onze familie heeft behoord, — had echter ééne zwakheid, — al te groote afhankelijkheid jegens **BARTH**. Haar eigen vader wijst haar op dit gebrek. Het «veto» van den Provinciaal, toen uitstel werd gevraagd, was hoogst verstandig en beredeneerd; 't leek hardvochtig, het was echter nuttig en voor moeder en voor zoon.

Laat ons echter tot **BARTH** terugkeeren en lezen wat deze gevoelde toen hij de hartelijke, zij 't dan ook onder tranen geschreven, brieven zijner ouders ontvangen had en hunne toestemming op zijn gewichtig verzoek. Hij schreef:

«Mijn heer en Mejuffrouw.

«Geachte en Geliefde Vader en Moeder.

«Ik heb U. W. E. teere en aangename brieven in eenigheijd
«op mijne kamer voor het vuur sittende te leesen met sulke
«ontroering van geest en opgenoome vreugde ontfange, dat ik
«niet en weet mijn oijt in die staat gevonde te hebben en
«U. W. E. teere en sieloerende uijtdrukking alsmeede die ware
«geestelijke vreugd daarin bespeurende, koste ik mij niet ont-
«houden een vloed van traenen te storten en op mijn knien
«vallende dien God te danken, die mij het weldaad gedaan
«heeft van sulke lieve en waarde ouders gegeven te hebben,
«aans wiens Godvrugte opvoeding ik dit weldaad ten deele
«verschuldigt ben. Nogtans doet mij iets leed, dat het juijst
«voor de familie so rugtbaar geworden is, niet omdat ik daar
«ongerust voor ben, maar ik sal regt uijt biegten, aangesien
«den waarde Heer **DE SMED** nog nergens van wist en ik in

«persoon zijn Eerw. daar de eerste wel gaaren het consente
 «van mijne ouders verkreegen hebbende, wilde overspreken,
 «vreesde ik dat mijn waarde tante, in die tusschentijd t'huijs
 «komende door de groote vreugd die ik weet dat haar Ed.
 «in mijne gelukkige verkiesing neemen sou, misschien het
 «een of het ander aan de waarde familie soude uijteren, dog
 «ik hoop niet dat deese mijne openhartigheid mijne waarde
 «tante tot gevoelen kan verstrekke want mijne intentie is
 «geweest, so als haar E. gearriveerd sou zijn daarvan te
 «onderhouden en versoeke alsnog haar E. aan de familie nog
 «niet van spreekt, want nu sal ik binne kort het aan den Eerw.
 «Heer DE SMED voorslaan en dan aan mijn waarde grootmama
 «en familie. So als ik dan zijn Eerw. gesproken sal hebben,
 «sal ik U. W. E. verder schrijven. Nu geeft mijn wonder dat ik
 «U. W. E. verwondert sijt wat Religie ik aanvaarden sou aan-
 «gesien de Societijt gelijk van jonks af mijn leermeester ge-
 «weest is en haare gewoontens en instituten altemaal ken en
 «gewoon ben. Maar hoe of het nu nog lukken sal, ben ik
 «sterk in vrees over want het jaar is al so ver geavanceert dog
 «vertrouwe op de Goddelijke hulp. Mijne lieve en waarde
 «ouders consideratien kan ik noijt genoeg prijzen nog voor
 «dankbaar zijn, maar hebbe deselve altemael maar voor lang
 «bedagt en ook hondert andere weederhijdt want wat de aan-
 «hankelijk aangaat is seeker al een swaar punt en sal die niet
 «eens maar 2maal moeten onderstaan. Maar lieve moeder God
 «die ik ga en wil dienen behoort de opperste liefde, die sonder
 «aansien van bloed of vrinden hem gegeven moet worden.
 «Sijne aanhankelijkheid tot ons is al grooter geweest als die
 «selfs in drie uren de dood gelijk als uijt liefde om met de
 «mensen te weese, voor wie hij nogtans ging lijden, niet
 «kost ondergaan. Ik hoop dan en vertrouw dat alles wel wen-
 «nen sal en door Gods gratie, want die is die ons roept en
 «versterke moet, te boven sal komen. Ik sal U. W. E. binne
 «kort dan wijdlopiger schrijven».

Verder handelt de brief over 't doopsel toegediend aan een
 nichtje en over andere aangelegenheden, thans van belang
 ontbloot.

De brief is gedateerd *Utrecht* den 11 februari 1749.

BIJLAGE B.

Geschriften van Bartholomaeus.

Het is uitteraard onmogelijk eene volledige opgave te verstreken van al de pennevruchten van dezen werkzamen schrijver. Van de zoo talrijke brieven door hem geschreven, zijn slechts enkele teruggevonden; van zijn honderde gedichten resten eenige tientallen; van zijne vele preeken zijn er niet meer dan 175 bekend. En zoo zullen er ook wel omvangrijker geschriften van zijne hand over onderwerpen van theologie of moraal hebben bestaan, die verloren zijn geraakt. Immers volgens de catalogen van het personeel der Societeit wordt hij, te beginnen met 1770, «scriptor» genoemd, terwijl reeds vroeger van hem werd geschreven «curat litteras annuas». Het is niet waarschijnlijk dat de pater, die te *Maastricht* als schrijver bekend stond, en die gedurende zijn studietijd blijken had gegeven van groote theologische kennis, geen ander werk van beteekenis zou hebben geleverd dan de nader te noemen vertaling van een boek over gewetensbezwaren. Wellicht heeft BARTH veel verzameld en in portefeuille gehad, dat tengevolge van de suppressie ongedrukt is gebleven en met de andere Jesuïtenpapieren naar *Weenen* gezonden is en daar verloren geraakt.

Hieronder zal ik laten volgen de geschriften waarvan het bestaan bekend is. Zij zijn:

I. *Theses*, door BARTH als student publiek verdedigd «contra quocunque opponentes». Deze theses zijn in 't Latijn gesteld in druk verschenen. Mijn vader heeft exemplaren in zijn bezit gehad, die echter thans verloren zijn gegaan.

1°. Theses betreffende logica en metaphysica door BARTH met zijn medestudenten FERDINANDUS SIMON en JACOBUS ZEGHERS onder professor P. IGNATIUS SCHOECKEL te *Antwerpen* verdedigd op den 11den, 12den en 13den December 1752.

2°. Theses betreffende logica, metaphysica, physica generalis en specialis (met medestudenten?) onder professor P. FRANCISCUS LE FRANC te *Antwerpen* verdedigd op den 7den Augustus 1753.

3°. «Theses theologiae de Sacramentis in genere et tribus «primis (Sacramentis: Baptismo, Confirmatione, Eucharistia) in «specie, quas, praeside R. P. ARNOLDO ROBERTI Soc. JESU, Sacrae «theologiae professor, defendent P. BARTHOLOMAEUS VAN BERKEL «et P. JOSEPHUS GHESQUIÈRE ejusdem Societatis, LOVANI, in «collegio Societatis JESU, die 14 Decembris 1762» — gedrukt te *Leuven* bij JOANNES JACOBS.

4°. «Theologia, quam» enz. als boven — zelfde professor, zelfde studenten defendenten.... «die 26 et 27 Julii 1763» — gedrukt te *Leuven* bij JOANNES JACOBS.

Deze J. GHESQUIÈRE heeft later een zeer grooten naam gemaakt. Hij is geweest voortzetter der Bollandisten tijdens de suppressie, schrijver van de «*acta Sanctorum Belgii*».

Uit deze zoogenaamde «actus publici» blijkt, dat BARTHOLOMAEUS een der beste studenten in de theologie is geweest tijdens zijn studietijd.

II. Boeken over godsdienst en zedeleer.

Slechts een enkel boek is door BARTH uitgegeven, namelijk eene vertaling in 't Nederduitsch van een werk van Pater DE FRAULA. Hoewel de naam des vertalers niet is bekend gesteld, zoo blijkt uit de «bibliothèque des écrivains de la Compagnie DE JESUS», van DE BACKER-SOMMERVOGEL, dat deze Hollandsche uitgaaf aan BARTH moet worden toegeschreven. De titel van dit boek, dat ik niet gezien heb, is:

«Geestelijke samenspraecke over de scrupulen tusschen eenen «Zielbestierder en eene Godminnende Ziele, onder de Naemen «van EUDOXIUS en THEOPHILA. Eerst in de Fransche tael geschreven door den Eerw. Pater FRANCISCUS DE FRAULA, van «de Societeit JESU. Ende nu te saemen met eenige naerdere «bemerkingen van den voornoemden schrijver, in de Nederlandsche tael overgeset door eenen Priester der zelve Societeit. — «Tot *Brussel* bij FRANCISCUS 't SERSTEVENS, 1773», in 8°.

III. *Preeken.*

Van af 1766 tot aan de suppressie van de Orde komt BARTHOLOMAEUS in de catalogen van het personeel der Vlaamsche provincie voor als «concionator festivus» of «dominicalis». Hieruit blijkt voldoende dat hij een goed redenaar, een prediker met groote zeggingskracht is geweest. Anders zou hem de onderscheiding niet te beurt zijn gevallen om tot feestredenaar te worden gekozen uit zoovelen, die tengevolge van hunne opleiding de gave des woords wel bezeten zullen hebben.

Onze neef, Pastoor KAREL VAN BERCKEL, bezit een groot aantal preeken, door BARTH nagelaten. In deze verzameling vond ik echter, behalve de zijne, ook vele die blijkens datum, handschrift of andere kenteekenen van een anderen prediker — Jesuït of Franciscan — afkomstig moeten zijn. Ik zal hieronder slechts die preeken opnoemen, waarvan ik met zekerheid weet, dat BARTH ze opgesteld en uitgesproken heeft. Ik zal voor ieder jaar de volgorde der data aannemen, eerst van de vaste feestdagen, daarna van de veranderlijke.

Bij nagenoeg al zijn preeken geeft BARTH de namen op van beroemde kanselredenaars of schrijvers, die hij geraadpleegd heeft; bijv. «ex VANALESTI et TEXIER», «ex anonymo et «BORDONI», «et variis» enz. De namen veelvuldig door hem genoemd zijn: BORDONI, VANALESTI, FABRI, SEGNERI, CARACIOLI, SINISCALCHI, BULONDE, CALINO, SEGAUD, DALIER, CROISSET, GRIFFET, CHEVASSU, TEXIER, DE LA COLOMBIÈRE, SIMON DE LA VIERGE, BOURDALOUE, MASSILLON, PALLU, TAUSCH en andere die onleesbaar zijn.

Hoewel BARTH den 18den September 1762 tot priester is gewijd, heeft hij vóór dien, reeds van af 1754, vele preeken gehouden. Zijn auditorium bestond dan uit de studenten. Het was destijds gebruikelijk dat aan enkele seminaristen werd toegestaan, zich op deze wijze in het prediken te oefenen.

a. Preeken, door BARTHOLOMAEUS gehouden vóór zijne wijding tot priester.

1. Sexagesima 1754 in 't Convict te *Antwerpen*. — Lucas VIII: 7.
2. H. Aloysius 1755 idem. — I Timot. VI: 12.
3. H. Aloysius 1756 idem. — II Corinth. XII: 3.
4. Palmzondag 1756 idem. — I Corinth. XI: 28.

5. H. Aloysius 1757 in 't Convict te *Antwerpen*. — Ps. CXLII.
6. Allerheiligen 1757 idem — Ps. LXXXIII: 5.
7. Sexagesima 1757 idem. — Sap. I: 11.
8. H. Aloysius 1758 idem. — Jerem. III, Job XXII: 19.
9. Sexagesima 1758 idem. — Jerem. VI.
10. Allerheiligen 1759 idem. — Levit. XXIII.

De jaartallen der ondervolgende, hoogst waarschijnlijk ook in het Convict te *Antwerpen* gehouden, preeken zijn onbekend.

11. Maria Lichtmis. — Lucas II: 22.
12. H. Joseph. — Matth. I: 16.
13. Maria Boodschap. — Lucas I: 30.
14. H. Joannes Nepomucenus. — Eccles. LI: 30.
15. H. Aloysius. — Ps. CIII: 4.
16. H. Petrus en Paulus. — Joan. XXI: 16.
17. Maria geboorte. — Eccles. XXIV.
18. Allerheiligen. — Ps. LXXXIII: 5.
19. H. Franciscus Xaverius. — Ps. XCII: 5.
20. H. Stephanus — Acta VII: 56.
21. Zondag in 't Octaaf van Kerstmis. — Lucas II: 39.
22. Paschen. — Marc. XVI.
23. 5de Zondag na Paschen. — Joan XVI: 23.
24. Sacramentsdag. — Ps. CX: 4.
25. 5de Zondag na Pinksteren. — Matth. V: 24.
26. 2de Zondag van den Advent. — Matth. XI: 2.
27. 3de Zondag van idem. — Joan I: 26.
28. idem (ander jaar) — Over 't gewetensonderzoek. — Joan I: 19.
29. idem (ander jaar). — Joan I: 19.
30. Feestdag onbekend. — Joan. I: 19.
31. idem. — II Machab. XII: 46.
32. idem. — Job XIX: 21.
33. idem. — Prov. VIII: 17.
34. idem. — II Machab. XII.
35. idem. — Eccles. XIV: 14.
36. idem. — Over den aflaaf.
37. idem. — Isaias I.

b. Preeken, door BARTHOLOMAEUS gehouden als priester.

Jaartal onbekend.

38. Tweede Paaschdag — Bij de zusters Victorinen te *Antwerpen*.

- Lucas XXIV : 15. Deze preek moet gehouden zijn vóór medio 1766.
39. Woensdag van 't jubilee van 't scapulier — In de St. MARTINUS kerk te *Wijk* bij *Maastricht*. — Prov. VIII : 35.
40. Bij 't sluiten van dit jubilee — Ter zelfder plaatse. — I Reg. VIII : 65, 66.
41. Octaaf van 't tweede jubilee van den H. Rozenkrans of MARIA der Overwinningen — Bij de paters Dominicanen te *Maastricht*. — Genes III : 24.
- Deze drie laatste te *Maastricht* gehouden preeken zijn blijkbaar na medio 1766 uitgesproken.

1763.

42. H. Franciscus Xaverius — plaats onbekend. — Ps. LXXVIII:5. Herhaald in 1766 in de Jesuïten kerk (in Templo nostro) te *Maastricht*.
43. 3e Zondag na Paschen — Te *Boischot* (wellicht *Beerschot* nabij *Antwerpen*, waar de Jesuïten een gesticht hadden?) — Joan XVI : 16.
44. Feestdag onbekend — «In refectorio» — Matth. VIII: 24. — Herhaald in 1768 bij de vernieuwing der geloften te *Maastricht* en nogmaals in 1770 in de congregatie der gehuwden te *Maastricht*.

1764.

45. Maria Hemelvaart — Bij de zusters Victorinen te *Antwerpen*. — Lucas X : 42. Herhaald in 1767 in de Jesuïten kerk te *Maastricht*.

1765.

46. Maria Geboorte — In de St. Jacobus kerk te *Antwerpen*. — Cant. VI : 9. Herhaald in 1772 in de Jesuïten kerk te *Maastricht*.
47. H. Stephanus — In de St. Jacobus kerk te *Antwerpen*. Matth. V : 44, 45.

1766.

48. Nieuwejaar — In de St. Jacobus kerk te *Antwerpen* — Num. XVIII. Herhaald in 1767 te *Maastricht*.
49. Driekonigen — In de St. Jacobus kerk te *Antwerpen*. — Matth. II : 11. Herhaald in 1767 in de Jesuïten kerk te *Maastricht*.

50. H. Joannes de Dooper — Bij de zusters Victorinen te *Antwerpen*. — Matth. XI : 11.
51. Onbevleete Ontvangenis — In de Jesuïten kerk te *Maastricht*. — Eccles XXIV : 25.
52. Paschen — In de St. Jacobus kerk te *Antwerpen*. — Rom. IV : 25.
53. Feestdag onbekend. (Pinksteren ?) — In de St. Jacobus kerk te *Antwerpen*. — Acta II : 4, Joan XIV. Herhaald in 1767 in de Jesuïten kerk te *Maastricht*.

1767. Alle te *Maastricht* uitgesproken in de Jesuïten-kerk, tenzij eene andere plaats vermeld wordt.

54. Bekeering van Saulus — Bij de vernieuwing der geloften. — Acta IX : 6. (Niet in het kerkgebouw gehouden).
55. Maria Lichtmis. — Lucas II : 22.
56. H. Petrus en Paulus — Bij de vernieuwing der geloften. Acta IX : 16 (niet in het kerkgebouw gehouden).
57. Dezelfde feestdag — Ephes II : 19, 20. Herhaald in 1773 ter zelfder plaatse.
58. Allerheiligen. — Matth. V : 2--12, Apoc VII : 4.
59. Joannes de Evangelist. — Joan XXI : 20.
60. Tweede Paaschdag. — Lucas XXIV : 31 (waarschijnlijk niet in de Jesuïten kerk gehouden).
61. 17e Zondag na Pinksteren. — Over de naastenliefde. — Matth. XXII : 39.
62. 18e idem. — Over de boosaardige gedachten.
63. 19e idem. — Matth. XXII : 14.
64. 20e idem. — Joan IV : 52. — Herhaald in 1773 ter zelfder plaatse.
65. 22e idem. — Matth. XXII : 21, 22.
66. 23e idem. — Matth. IX : 18.
67. 24e idem. — Matth. XXIV : 30. Herhaald in 1771 ter zelfder plaatse.
68. 2e Zondag van den Advent. — Matth. XI : 7, 8.
69. 3e idem. — Over het medelijden jegens arme kinderen. Joan I : 26. Deze preek is gehouden op verzoek van het bestuur der «Societeit van arme jongelingen» bij gelegenheid van eene collecte.
70. Feestdag onbekend. — II Corinth VI : 2. Herhaald in 1772 ter zelfder plaatse.

1768. Alle te *Maastricht* uitgesproken in de Jesuïtenkerk, tenzij eene andere plaats vermeld wordt.
71. Zondag na Nieuwejaar. — Hebr. III : 13. — Herhaald in 1772 ter zelfder plaatse.
 72. 1e Zondag na Driekoningen. — Lucas II : 49.
 73. 2e idem. — Joan. II : 2.
 74. Maria Lichtmis — In de Congregatie der jongelingen. — Lucas II : 22.
 75. H. Joseph — Bij de zusters Sepulchrinen. — Matth. I : 16.
 76. H. Joannes vóór de Latijnsche poort — Bij de zusters van de derde Orde van den H. Franciscus. — Joan. XXI : 20.
 77. Drievuldigheid. — Matth. XXVIII : 19.
 78. Allerheiligen. — Levit II.
 79. O. L. V. Opdracht in den tempel. — Galat. VI : 14.
 80. H. Franciscus Xaverius — Apoc XIV : 13.
 81. Septuagesima. — Matth. XX : 15.
 82. 1e Zondag na Paschen. — De vrede van het geweten is in leven en dood de grootste troost. — Joan XX : 19.
 83. 3e idem. — Over de noodzakelijkheid en het nut der tegenspoeden. — Joan. XVI : 20.
 84. 4e idem. — Over de eeuwigheid. — Joan. XVI : 5.
 85. 5e idem. — Over het gebed. — Joan. XVI : 23.
 86. Zondag in 'toctaaf van Hemelvaart. — Over de gedachte aan den dood — Deze preek is gehouden bij de oprichting der Congregatie van den goeden dood te *Maastricht*.
 87. Zondag in 'toctaaf van Sacramentsdag. — Het is vooral de onkuischheid die zich verzet tegen 't Sacrament des Altaars — Lucas XIV : 20.
 88. 4e Zondag na Pinksteren. — Lucas V : 11.
 89. 5e idem. Over de gramschap. — Matth. V : 22.
 90. 6e idem. — Over de Goddelijke voorzienigheid. — Marc. VI.
 91. 9e idem. — Over den aan de tempels verschuldigten eerbied. — Lucas XIX : 45.
 92. 11e idem. — Marc. VII : 35.
 93. 12e idem. — Lucas X : 25.
 94. 15e idem. — Feest der Engelbewaarders. — Ps. XC : 11.
 95. 16e idem. — Over de heiliging van den Sabbath. — Lucas XIV : 3.
 96. 18e idem. — De zonden zijn de bronnen der kwalen.

97. 3e Zondag van den Advent. — Over het ware geluk. — Joan. I : 23.

1769. Alle te *Maastricht* uitgesproken in de Jesuïtenkerk, uitgezonderd N°. 99.

98. Maria Lichtmis. — Lucas II : 22.
 99. Dezelfde feestdag. — Bij de vernieuwing der geloften. — Lucas II : 22.
 100. H. Petrus. — Ephes. I : 22, 23.
 101. Maria Hemelvaart. — Lucas X : 42.
 102. Maria Geboorte. — Ps. XVIII. — Herhaald in 1773 terzelfder plaatse.
 103. 4e Zondag na Pinksteren, — Lucas V : 5.
 104. 6e idem. — Marc. VIII : 2.
 105. 20e idem. — Joan. IV : 53.
 106. 21e idem. — Over de aalmoezen. — Matth. XVIII : 33
 107. 22e idem. — Over de restitutie. — Matth. XXII : 21.
 108. 23e idem. — Matth. IX : 18.
 109. 24e idem. — Matth. VIII : 4.
 110. 25e idem. — Over 't vertrouwen op God. — Matth. VIII : 26.
 111. 27e idem. — Matth. XIII : 31.
 112. 2e Zondag van den Advent. — Over de weelde. — Matth. XI : 8.
 113. 3e idem. — Over de hedendaagsche gesprekken. — Joan. I : 23.
 114. 4e idem. — Lucas III : 4.

1770. Alle te *Maastricht* uitgesproken in de Jesuïtenkerk, uitgezonderd N°. 115, 118 en 130.

115. 5e Zondag na Driekoningen — In de congregatie der gehuwden. — Matth. XIII : 25.
 116. Maria Boodschap. — Lucas I : 28.
 117. Allerheiligen. — Matth. V : 12.
 118. H. Elisabeth. — Bij de zoogenaamde 'grauwe Zusters. — Philip. IV : 12.
 119. H. Franciscus Xaverius. — Cant. I : 15.
 120. 2e Vastenavond. — Over de vasten. — Matth. IV : 2.
 121. Sexagesima. — Over het woord Gods. — Lucas VIII : 11.
 122. Paschen.
 123. 2e Zondag na Paschen. — Joan. X : 16.
 124. Zondag in 't Octaaf van Hemelvaart. — De verblindheid

- des geestes is de straf der zonde. — Joan. XVI:2. Herhaald in 1772 terzelfder plaatse.
125. 2e Zondag na Pinksteren. — Over de onzedelijkheid. — Lucas XIV:20
126. 3e idem. — Over de kuischheid. — Lucas XV:7.
127. 12e idem. — Lucas X:24.
128. 15e idem. — Over de gedachte aan den dood. — Lucas VII:12.
129. 16e idem. — Over de nieuwsgierigheid. — Lucas XIV:1.
130. Feestdag onbekend. — Bij de vernieuwing der geloften. — Lucas I:39, 40.

1771. Alle te *Maastricht* uitgesproken in de Jesuïtenkerk, uitgezonderd N°. 132 en 137.

131. Nieuwejaar. — Lucas II:21.
132. H. Joseph. — Bij de zusters Sepulchrinen. — Ps. LXXXVIII:25.
133. H. Aloysius. — II Petrus I:4
134. H. Petrus en Paulus. — Matth. XVI:18.
135. Maria Hemelvaart. — Cant. VIII:5.
136. Onbevleete Ontvangenis. — Matth. I:16.
137. 5 December 1771. Lijkrede op den overleden Prins Bisschop van *Luik*. Graaf d'OULTREMONT — in 't Latijn «Oratio in funere CAROLI NICOLAI ex comitibus d'OULTREMONT, Episcopi et Principis Leodiensis, — volgen nog vele titels — habita in *Divae Virginis Templo* V Kal Decembres a P. BARTHOLOMAEO VAN BERKEL Societatis JESU sacerdote». Gedrukt te *Maastricht* — superiorum permissu — bij H. LANDTMETER. Een gedrukt exemplaar is in de bibliotheek der pastorie van de O. L. V. Kerk te 's-Gravenhage.
138. Zondag in 't Octaaf van Kerstmis. — Lucas II:34.
139. Vastenavond. — Over de boetvaardigheid. — Lucas XIII:3.
140. Sacramentsdag. — Joan. VI:57.
141. 20e Zondag na Pinksteren. — Over den vrede in huis. — Joan. IV:53.
142. 22e idem. — Over de restitutie. — Matth. XXII:21.
143. 24e idem. — Matth. VIII:24.
144. 3e Zondag van den Advent. — Over de Goddelijke tegenwoordigheid. — Joan I:26.

1772. Alle te *Maastricht* uitgesproken in de Jesuïtenkerk, uitgezonderd N°. 148, 158 en 166.

- 145. 2e Zondag na Driekoningen. — Joan. II : 4.
- 146. Maria Lichtmis. — Lucas II : 32.
- 147. 5e Zondag na Driekoningen. — Over de hel; de straf der verdoemden. — Matth. XIII : 30.
- 148. H. Joseph — Bij de zusters Sepulchrinen. — Apoc. XIV : 13.
- 149. Maria Hemelvaart. — Cant. VIII.
- 150. O. L. V. Opdracht in den tempel — Eccles. VII : 27.
- 151. Onbevleete Ontvangenis. — Lucas I : 49.
- 152. H. Franciscus Xaverius — Hebr. VII : 26.
- 153. Septuagesima — Matth. XX : 6.
- 154. Sexagesima — Lucas VIII : 8.
- 155. Hemelvaart — Marc. XVI : 6.
- 156. 3e Zondag na Pinksteren. — Gods goedheid jegens de zondaren. — Lucas XV : 1.
- 157. 4e idem — Over den doodstrijd des zondaars. — Lucas V : 5.
- 158. Dezelfde feestdag — In de congregatie der gehuwden. — Matth. XVI : 26.
- 159. 5e Zondag na Pinksteren. — Over de gramschap. — Matth. V : 22.
- 160. 6e idem. — Over de meedoogendheid jegens de armen — Marc. VIII : 2.
- 161. 7e idem — Matth. VII : 19.
- 162. 8e idem. — Over de voorbereiding tot den dood — Lucas XVI : 3.
- 163. 12e idem. — Lucas X : 31.
- 164. 14e idem. — Niemand kan God en de wereld tegelijk dienen. — Matth. VI : 24.
- 165. 15e idem — Lucas VII : 14.
- 166. Feestdag onbekend. — Bij de vernieuwing der geloften — Exod. XIII.

1773. Alle te *Maastricht* uitgesproken in de Jesuïtenkerk, uitgezonderd N°. 169.

- 167. Maria Lichtmis. — Lucas II : 22.
- 168. H. Aloysius. — Sap. IV : 14.
- 169. Dezelfde feestdag. — Bij de vernieuwing der geloften. — Colos. IV : 2.

170. Quinquagesima. — Over de doodzonde — Lucas XVIII : 33.
171. Hemelvaart. — Marc. XVI : 19.
172. Sacramentsdag. — Joan. VI : 58.
173. 18e Zondag na Pinksteren. — Matth. IX : 3. Pinksteren is in 1773 den 30sten Mei gevierd. De 18e Zondag daarna was dus 3 October. Den 21sten Juli was de Breve «Dominus ac Redemptor» geteekend geworden. Boven deze preek lezende «Bonum videre, malum credere plusquam humana «malitia est». — «Ecce quidam de scribis dixerunt intra se : «hic blasphemat», zou men meenen toespelingen aan te treffen op de suppressie der Jesuïten Orde. De preek bevat er echter geen enkele; ze heeft van 't begin tot het einde een herderlijk karakter.
174. 21e Zondag na Pinksteren. — Matth. XVIII. Dat deze preek, waarvan het opstel niet is gevonden kunnen worden, is uitgesproken, is bekend uit den bij H. LANDTMETER te *Maastricht* uitgegeven «nauwkeurige Almanach» voor 1788, waarin voorkomt eene geschiedenis van de laatste levensperiode der Societeit te *Maastricht*. Ik lees daarin «en «den 24 (October 1773) smorgens ten elf uren, wierd de «laatste Misse gedaan door den Heer KETTENIS, zavonds ten «5 het laatste Sermoen door BARTHOLOMEUS VAN BERKEL, en «eindelijk ten 6 uren het laatste Lof door P. WALRI. Het voor«werp dezer Predicatie was Matt. 18 van den in Hegtenis «geworpen knecht door den onbarmhertigen Medeknecht».
- Deze preek, van welks inhoud mij niets naders bekend is, was de laatste door BARTH in de Jesuïtenkerk gehouden. Na afloop van het lof dat op de prediking gevolgd was, kwam de Brabantsche Vice-Hoogschout den vergaderden Jesuïten het plakkaat der Hoogmogenden dd. 15 October 1773 voorlezen, onder aanzegging het klooster, de kerk en de schoolgebouwen te sluiten en «te veranderen van ge«waad».
175. 10 November 1773 — te *Meersschen* bij *Maastricht* (*Meersen*) in de kerk aldaar bij de lijkdienst van den heer SOMYA — «in funere domini SOMYA» — I Thes. IV : 13. Uit den inhoud der lijkrede blijkt dat de afgestorvene priester, waarschijnlijk pastoor, in deze kerk is geweest. Deze rede is door BARTH gehouden als gesecculariseerd priester.
- Latere preeken zijn niet gevonden.

Bij vergelijking van de aantallen preeken in de verschillende jaren gehouden, blijkt dat deze verzameling zeer onvolledig is, en dat BARTH stellig veel meer preeken heeft uitgesproken dan die, waarvan de opstellen bewaard gebleven en hierboven vermeld zijn.

Voor zoover nuttig, zij aangeteekend dat in de jaren 1763 tot en met 1773 Pinksteren is gevallen respectievelijk op 22 Mei, 10 Mei, 26 Mei, 18 Mei, 7 Juni, 22 Mei, 14 Mei, 3 Juni, 19 Mei, 7 Juni en 30 Mei en de eerste Advent op 27 November, 2 December, 1 December, 30 November, 29 November, 27 November, 3 December, 2 December, 1 December, 29 November en 28 November.

IV. *Gedichten.*

BARTHOLOMAEUS was een goed dichter. Dit blijkt duidelijk wanneer hij een onderwerp bezingt naar eigen vrije keus, een onderwerp dat hem boeit, waarvoor zijn hart klopt. Dan komen zijn groote talenten tot hun recht. Ook al is 't onderwerp van minder verheven aard, wanneer er aanleiding is tot geestige scherts, levert de dichter soms alleraardigste poëzie. Maar toch zijn niet al zijn gedichten van groote waarde. Zijne familieleden en vrienden maakten veelal misbruik van zijne hulpvaardigheid en gebruikten hem als gelegenheids dichter, die hun verjarings en huwelijks gedichten moest leveren; soms binnen enkele dagen, terwijl BARTH overladen was met werk. Al was de goedgehartige man altijd bereid aan die verzoeken te voldoen, hij was natuurlijk niet altijd in de vereischte stemming en soms waren de opgegeven onderwerpen al te prozaïsch om aanleiding te kunnen geven tot dichterlijke gedachten. Van daar dat naast prachtige poëzie van zijne hand, gelegenheids gedichten worden aangetroffen, die niet boven 't middelmatige staan. En — 't was de geest van den tijd — in huwelijks- en andere feestgedichten vinden we veelal dat gezwollene, dat overdrevene bij de feestdichters in de vorige eeuw gebruikelijk.

Het oudste gedicht dat ik van BARTH gevonden heb, is gedateerd 1748 — toen hij 20 jaar oud was, — het laatste draagt 't jaartal 1796 — toen hij den 68jarigen leeftijd had bereikt. Ongetwijfeld heeft hij in de 48 tusschenliggende jaren een zeer groot aantal verzen gemaakt. Ik heb alle reden tot deze onderstelling, omdat ik gezien heb, hoe vruchtbaar hij is geweest in

de weinige jaren, waarin hij copie heeft gehouden van zijne gedichten. De andere zijn echter bijna alle verdwenen. Zelfs heb ik gedichten, waaruit mijn vader citaten gegeven heeft, die hij dus gezien heeft, niet meer kunnen ontdekken. Zeker zijn ze na zijn overlijden, evenals de andere die te loor gegaan zijn, bij een schoonmaak of eene verhuizing opgeruimd geworden.

Ik kan dus alleen opgeven de weinige proeven van BARTH's dichtkunst, die voor ons gespaard zijn gebleven. Aangezien hij dikwerf dichtte ten behoeve van anderen, zoo komt soms onder zijne gelegenheidsverzen, die in druk verschenen zijn, een andere naam voor dan de zijne. Alleen dan, wanneer ik de stellige zekerheid had dat hij de dichter is geweest, heb ik ze hem in zoodanig geval toegerekend.

Alle hieronder volgende gedichten, met uitzondering van die waarvan ik de vindplaats opgeef, komen voor in een aan onzen neef Pastoor KAREL v. B. toebehoorend cahier met opschrift «Carmina Flandrica», waarin BARTH behalve zijn eigen gedichten ook die van anderen heeft geschreven. Deze laatste laat ik echter onvermeld.

1. «Eeuwgezing op het derde hondert jarig jubelfeest der «Heeren Aelmoessenieren, geviert binnen *Antwerpen* 1758».

Dit gedicht, bestaande uit 476 verzen en gevolgd door een jaarschrift, is *gedrukt* geworden, doch niet onveranderd, blijkens de aantekening in 't Latijn aan den voet. Wat er echter in veranderd is, blijkt niet aangezien geen gedrukt exemplaar gevonden is. BARTH schijnt 't oordeel van zijn vriend, pater OVIJN S. J. te hebben gevraagd en deze heeft de 17 eerste verzen door andere vervangen (die echter m. i. niet beter zijn). Althans ik vind:

2. «De eerste veerzen van het dicht der Aelmoessenieren gelijk «die door den Heer OVIJN verandert zijn».

Ook over een lierzang op de Aelmoessenieren schijnt BARTH 't oordeel van OVIJN te hebben gevraagd.

3. «De lierzang naer het eeuwgedicht voor de Heeren Aelmoessenieren, geviert den 10 December 1758, gelijk mij die van «den Heer OVIJN toegezonden is». Deze zang is ook *gedrukt*, maar niet onveranderd (*impressum sed hinc inde mutatum*).

Dat OVIJN, door BARTH als bevoegd criticus erkend, ondanks enkele aanmerkingen den jeugdigen poëet bewondert, blijkt uit

de volgende gedichtjes. In het eerste wordt eene toespeling gemaakt op een bloemstuk van DANIEL SEGERS. Deze schilder (1590—1661), die eene eeuw te voren zeer beroemd was geweest, heeft behoord tot de Orde der Jesuïten, als frater. OVLIN kon hem dus broeder van BARTH noemen.

a.

«Heeft SEGERS kunstpinceel een lenteschat geteelt
 «Waerop men d'honigbie zoo gretig ziet vergaeren;
 «VAN BERKEL gij hebt ons een dichtstuk meêgedeelt,
 «Dat uwen naem niet min als zijnen zal bewaeren.
 «Gaet voort mijn PILADES, vertoont aen *Nederland*
 «'t vermogen van de tael opdat het leert waerdeeren
 «De zuiverheid, den zwier en kracht der poesij
 «Gelijk men 't voormaels zag de kunstpaneelen eeren
 «Uws broeders en 't bedrog van zijne schilderij».

b.

«Streeft op uw geleerde vlerken
 «Naer den Vlaemschen Helicon
 «En vertoont er uwe werken.
 «Al de straelen van de zon
 «Zullen daer niet in ontdekken
 «Als veel schoonheid zonder vlekken».

BARTHOLOMAEUS betuigde pater OVLIN zijn dank in de volgende regelen :

4. «De honigbij verlokt op SEGERS bloemtafreelen
 «Kon zijn kunstlievend hert met zulk een vreugd niet streelen
 «Als mij verrukt ô vriend, uw ongeveinsde lof;
 «Geen wonder; zijn paneel bedriegt een bloedloos diertje;
 «Mijn dichtstuk, wat verschil, bekoort geen bij, geen miertje,
 «Maer eenen fenix uit APOLLOOS lauwerhof».

Met de voorgaanden zang op de Aelmoessenieren staan in verband de volgende gedichten :

5. «Voor het knechtgens huijs op het derde jubilé der Aelmoessenieren 10 December 1758».
 («Zinnebeeld: Een vogelken op een putters huijsken.
 «Spreuk: Mijn moeijt en vlijt
 «Strekt tot profijt»).

6. «Hetzelve in 't kort».

Jaarschrift op id.

7. «Voor het maegdenhuijs».

(«Zinnebeeld: Vogelkens die in den duijster hangen en
«op een orgelken leeren».

«Spreuk: Men moet ze sluijten
«Om wel te fluijten»).

8. «Anders in 't kort».

Jaarschrift op id.

9. «Voor het vondelingen huijs».

(«Zinnebeeld: Een klokken de kiekxkens vergaederende
«onder haere vleugelen.»

«Spreuk: Dat hier wordt vergaert
«Is veijlig bewaert»).

10. «Anders».

Jaarschrift op id.

Hierop volgen de gedichten die door BARTH gemaakt zijn
ter vervanging van de sub 9 en 10 genoemde.

11. «Voor het vondelingenhuijs».

(«Zinnebeeld: Een nest goudvinken, die met de pen worden
«opgevoed».

«Spreuk: Onheil en druk
«Baeren geluk»).

12. «Anders in 't kort».

Jaarschrift op id.

13. «Voor het huijs der zinneloose.»

(«Zinnebeeld: Een geblinde vink.»

«Spreuk: Ik heb de kost en geen verdriet
«Al heb ik al mijn zinnen niet
» mis » van » » iet»).

14. «Anders in 't kort».

Jaarschrift op id.

15. «Lierzang ter eere van den Zeer Eerw. Pater GABRIEL
«BEAUFORT, vierende het 25jarig jubelfeest zijner intrede in de
«Seraphijnsche Order van den H. FRANCISCUS binnen *Delft*, den
«9 van Wijnmaand in het jaar 1758». Deze zang is *gedrukt*
geworden.

16. «Feestlied» naar aanleiding van dit jubilé.

Deze pater BEAUFORT was pastoor der St. JOSEPHS kerk te *Delft*.

17. «Lied op het half jubelfeest van den Heer COLLAERTS».

Deze was pater bij de St. JOSEPHS kerk te *Delft*.

18. «Zegezing op den jubeltriomf der standvastige deugd en «Godminnende juffrouwe ELISABETH VAN CRIMPEN na eene «vijftig jaarige overwinninge over den duivel, de wereld ende «het vleesch in den loffelijken staat der geestelijke dochteren «onder den regel van den H. Vader FRANCISCUS» (in 1757 te *Antwerpen gedrukt*.)

19. «Het staale harte — eene halve eeuw onaffscheidelijk «gehecht aan den magneet der Goddelijke liefde, verbeeldt in «de standvastige deugd en Godt minnende juffrouw CORNELIA «STAAL, vierende het 50jarig jubelfeest van de verwisseling van «het aardsch in een Engelsch leven in den staat der Geestelijke «dochteren onder de bestiering der Societeit JESU. Op den «feestdag van den Engelschen Jongeling ALOYSIUS GONZAGA. «Binnen de stadt *Utrecht* den 21 van Zomermaand des jaars «1755». Van dit gedicht is een *gedrukt* exemplaar in het bezit van onze tante LOUISE. Het jaarschrift geeft als schrijfster aan JACOBA HOUWERT. Doch 'tis stellig en zeker dat BARTH de dichter is, die deze verzen heeft gemaakt voor zijne tante wier vriendin juffrouw STAAL was.

Mijn vader gaf in zijn opstel een lang citaat uit een ander gedicht, door BARTH ter eere van 't zelfde jubilé gemaakt. Dit fraaie dichtstuk, dat waarschijnlijk onder den eigen naam des dichters is gepubliceerd geworden, is echter verloren gegaan.

20. Gedicht zonder titel op het Christen jubilé der tante van BARTH (Juffrouw HOUWERT) die 50 jaren «klopje» was geweest.

21. In de bibliotheek van de H. TERESIA-kerk in *den Haag* bevindt zich een boek getiteld: «Het nieuwe testament ons «Salichmaeckers JESU CHRISTI», met platen dd° 1646. Aan de eene zijde van een schutblad staat: «Dit boek is mij ter ge- «dagtenisse geschonken door mijnen oudoom NICOLAUS PROOT «a° 1755» get. «BARTH VAN BERKEL». Aan de andere zijde heeft BARTH den 6den Mei 1794 een gedicht geschreven ter eere van de eerste H. Communie van MARTINUS, zoon zijns broeders, die

naar hij mededeelt door hem in der tijd is gedoopt, en aan wien hij dit boek schenkt bij deze gelegenheid.

22. Onze oom WILLEM bezit een lief maar zeer kort gedrukt gedichtje, dat gelegen heeft onder 't dekblad van een horloge, dat BARTH aan zijn peetkind HENDRIK ADRIAANSZON, onzen grootvader, bij diens eerste H. Communie vereerd heeft (12 April 1796).

23. «Gelukwensch aan den Zeer Eerwaarden Heer N.N., Gode «zijne eerste onbloedige offerhande opdragende in *Antwerpen* «den 18en van Wintermaand 1757». (Wiens naam achter deze N.N. schuilt, is onbekend.)

24. Onze tante LOUISE bezit een perkamenten prentje, voorstellende CHRISTUS aan 't kruis met de H. Maagd en JOANNES. Aan de keerzijde is een gedicht van BARTH geschreven, waarvan de beginletters der regels den naam «LISETTE HOUWERT» vormen (BARTH's tante).

25. «Templiers» Latijnsch gedicht.

26. «Op de beeltenissen van de HH. IGNATIUS en XAVERIUS».

27. «Op de beeltenis van JESUS tusschen JOSEPH en MARIA».

28. «Op twee beeltenissen d'eene van JESUS, MARIA, JOSEPH, «d'andere van de H. TRESIA».

29. «Op twee beeltenissen d'eene van MARIA en JESUS, spelende «met JOANNES en d'andere van de H. ELISABETH, vereert aan L.» (zijne tante ELISABETH HOUWERT).

30. «Op de beeltenisse van JESUS, MARIA, JOSEPH».

31. «Op een beeltenis van MARTINUS, geschonken aan mijn «vader».

32. «Op de wonde der zijde CHRISTI» (uit 't Latijn)

33. «Op 't houwelijk»

(«1e zinnebeeld: twee leeren tegen een steunende,

«Spreuk: Als zij zoo vereenigt staen

«Kan men veilig opwaerts gaen;

«2e zinnebeeld: Eenen die een ladder regt op een platten

«grond; een jonksken dat daer tegen staet,

«Spreuk: Gelijke noodzaekelijkheid

«Al doet d'een meer arbeid;

«3e zinnebeeld: Twee catrollen daer de koorde twee of
«drijmael doorloopt;
«Spreuk: Samenspanning maekt ligt
«Het zwaerste gewicht.)

34. «In victoriam Austriacorum et liberationem *Pragae*—1757».

35. Vertaling van een Latijnsch gedicht op de overwinningen van Prins CAREL en DAUN op de Pruisen.

36. «Op het ontvangen van een fraai boek van den Heer N. PROOT: Klinkdicht 29 November 1758». (NICOLAUS PROOT was de oudoom van BARTH.)

37. «Op een tabakpijp». Vertaling uit 't Fransch.

38. Een partij vertalingen in dichtmaat van 17 Latijnsche gedichtjes van 2—4 regels en van 8 Fransche van 2—12 regels. De vertalingen zijn stellig door BARTH gemaakt. Of hij eenige der Latijnsche en Fransche verzen vervaardigd heeft, is onzeker.

39. «Godts wonderde bestieringe tot de deugt en vreugtrijke «echtverbintnisse van den Heere HIERONIJMS VAN BEURDEN «de jonge en Mejuffrouwe ELISABETH HOUWERT: vereenigt bin- «nen Utrecht den 16 van Louwmaandt 1757.» *Gedrukt*. Deze VAN BEURDEN die gehuwd was geweest met eene zuster van BARTH, nam nu als derde vrouw zijne en BARTH's tante.

40. «Op het huwelijk van L. H.» zang en tegen zang met duo. Dit is hetzelfde huwelijk. L. H. is LISETTE = ELISABETH HOUWERT.

41. «Air op de bruiloft van J. v. B. en E. E. H». Dezelfde bruiloft. J. v. B. = HIERONIJMS VAN BEURDEN, E. E. H. = ELISABETH EVERHARDA HOUWERT.

42. «Klinkdicht op het eerste verjaaren van den troudag van «J. VAN BEURDEN, den 17 Febr. 1758».

43. «Ter troufeeste van A. C. en M. T. H. binnen Utrecht, «1755».

44. «Air op hetzelfde».

45. Fransch liedje op hetzelfde.

46. «Als ik aan L. het liedje zond voor de bruiloft van A. «C. en M. T. H. Dit gedicht, bevattende 126 verzen is afgebroken

met «desunt reliqua». Deze L. is BARTH's tante ELISABETH HOUWERT.

47. «Verjaardicht ter eere van den Heer HIERONIJS VAN «BEURDEN op zijn Ed 75en verjaardag, den 5 van de Zomermaand 1760». Dit gedicht dat gedrukt is geworden, betreft den vader van BARTH's zwager HIERONIJS. Vader en zoon werden onderscheiden als «den ouden» en «den jongen».

48. «Op het verjaaren van mijn waarde en zeer geëerde tante «MARGARETHA HOUWERT, als haar Ed 33 jaren bereijkt had, den «20 Junij 1748». In het bezit van tante LOUISE.

49. «Op het verjaaren van tante ELISABETH EVERHARDA HOUWERT, als zij 26 jaaren bereijkt had». In het bezit van tante LOUISE.

50. «Op het verjaren van mijne moeder».

51. «Ter verjaring van mijne moeder» (40 jaar).

52. «LAURA — Veltzang of Herderszang verjaargedicht» (1756). Door mijn vader geciteerd. In zijn herderszangen noemt BARTH zijne stiefmoeder «LAURA», zijn vader «DEUGDRIJK», zijn broeder HERIBERT «JONKHART» en zichzelf «DANKHART».

53. «Ter verjaargetijde van mijne moeder, den 29 Nov. 1757».

54. «Op het verjaren van mijne moeder, den 29 Nov. 1758 «klinkdicht». Door mijn vader geciteerd.

55. «Op het verjaren van mijn vader». (53 jaar).

56. «Op het verjaren van mijn vader» (1755). Door mijn vader geciteerd.

57. «Ter verjaring van mijn vader, oud zijnde 56 jaren, den «11 Nov. 1756».

58. «DEUGDRIJK Veldzang ter verjaringe van mijn vader, 11 «Nov. 1757 in 't convict». Door mijn vader geciteerd.

59. «Brief aan J. M. H». Deze brief op rijm is gericht aan BARTH's tante J. M. HOUWERT, klopje. Aan het slot staat: «de rest was in proza.»

60. Brief op rijm door BARTH den 10 September 1779 uit *Delft* gericht aan zijne zuster LETJE, die zich toen op een bruiloftspartij bevond; namelijk die van hun broeder ADRIAAN met

MARIA VAN WAYENBURG. Dichterlijke waarde heeft deze rijmelarij niet, maar dit briefje is uit een historisch oogpunt belangrijk, omdat er duidelijk uit blijkt dat BARTH destijds bij zijne stiefmoeder verblijf hield, dat hij te *Delft* woonde.

V. *Brieven.*

Van de wellicht duizende brieven door BARTHOLOMAEUS geschreven, zijn er slechts 23 teruggevonden, die bijna alle gedateerd zijn in zijn noviciaatstijd te *Mechelen* of in de laatste maanden van zijn verblijf als student te *Utrecht* Letterkundige waarde hebben deze brieven niet. Als BARTH schreef voor 't publiek, wijdde hij veel zorg aan zijn stijl. Wat hij voor de pers geleverd heeft is, even als wat hij van den kansel heeft uitgesproken, voortreffelijk van stijl, onberispelijk wat vorm en inhoud betreft. Maar als hij aan zijne ouders schreef, bracht hij zijne gedachten op 't papier naarmate zij zich vormden, even als men in den familiekring spreekt, zonder te streven naar de beste woordenkeus, naar de fraaiste zinswendingen. Interpunctie ontbreekt veelal. Voor ons, die BARTH als schrijver, als redenaar en als dichter reeds kennen, is 't een voorrecht, dat wij hem nu uit die brieven, waarin hij als 't ware met de pen heeft gekeuvelde, leeren beoordeelen in zijn intiem leven, dat we nu den mensch kunnen doorgronden, zooals deze werkelijk was, niet zooals hij zich uiterlijk vertoonde. Geen beter bronnen voor de studie van het karakter van overledenen dan hun in onbewaakte oogenblikken neergeschreven vertrouwelijke brieven. Gelukkig hij die op deze wijze bespied, in de achting van den lezer zijner brieven rijst. — zooals BARTH.

Ik zal hieronder de bedoelde brieven vermelden die, met uitzondering van den laatsten, alle in het bezit zijn van onze tante LOUISE.

1e. — 5 Februari 1749 uit *Utrecht* aan zijne stiefmoeder te *Delft*. De inhoud is op blz. 84 door mij volledig opgegeven.

2e. — 11 Februari 1749 uit *Utrecht* aan zijne ouders te *Delft*. De inhoud is op blz. 97 door mij volledig opgegeven.

3e. — 21 Februari 1749 uit *Utrecht* aan zijne ouders. Bevat Godsdienstige beschouwingen. Handelt verder over zijn toetreden tot de Orde der Jesuïten en behelst familie aangelegenheden. Ik vestig de aandacht op 't volgende in den brief voorkomende, dat historische waarde heeft, omdat er uit blijkt dat BARTH,

hoewel zijn naam ontbreekt in het album studiosorum werkelijk colleges in de rechten heeft gevolgd :

«nu verwagte met verlange het antwoord van den Eerw. «Pater Provinciaal en DUJARDIN en sal in die tusschentijd om «mij te diverteeren de collegies nog waarnemen en dan teegen «Paaschen t' huijs koomen tensij UEd. anders van mij geliefde «te dispooneeren»

4e. — 27 Februari 1749 uit *Utrecht* aan zijne ouders. Dank voor den brief zijns vaders. Dankbaarheidsbetuigingen aan zijne ouders. Over zijne roeping, over Godsdiensit aangelegenheden en familie zaken.

5e. — 18 Maart 1749 uit *Utrecht* aan zijne ouders. Bericht der verzending van eenige goederen. Regeling van het vertrek naar *Antwerpen*. Huishoudelijke en familieaangelegenheden.

6e. — 17 April 1749 uit *Antwerpen* aan zijne ouders. Bericht van zijne aankomst te *Antwerpen*. De reis daarheen wordt aldus beschreven :

«Vooreerst sijn wij 's maandags 's morgens om half 5 van «*Utrecht* vertrokken en dien avond sonder 't minste voorval tot «*Donge*, 2 uurtjes van *Breda* gearriveerd. Van daar wederom te «4 uren op reijs gegaan, sijnde 's avonds om 5 uren te *Antwerpen*, daar 's woensdags 's morgens om 6 uren van d'Eerw. «Pater praepositus ontfange ben en in de Societijt aange- «noome» enz.

Verder bijzonderheden, familieaangelegenheden en opgave van afgelegde bezoeken. Verzoek de viool te zenden met muziek, vooral solo's.

7e. — 24 April 1749 uit *Mechelen* aan zijne ouders. Mededeeling dat hij zich zeer gelukkig gevoelt in zijn nieuwen staat, dat pater DE SMET hem zal bezoeken en dat zijne geregelde studien weldra zullen aanvangen.

8e — Waarschijnlijk omstreeks begin Mei 1749 uit *Mechelen* aan zijne ouders. Gelukwensch met de bevalling zijner stiefmoeder. Betuigingen van gehechtheid en liefde aan zijne ouders. Verder particuliere en familieaangelegenheden.

9e — 28 Mei 1749 uit *Mechelen* aan zijne ouders. Dankbaarheidsbetuigingen. Familie zaken. Verzoek om muziek.

10e. — 27 Juni 1749 uit *Mechelen* aan zijne ouders. Bericht van een bezoek van den Delftschen Franciscaner pater BEAUFORT. Godsdienstige beschouwingen betreffende zijne broeders en zusters.

Over familie en huishoudelijke aangelegenheden. Verzoek om muziek.

11e —? Juli 1749 uit *Mechelen* aan zijne ouders. Over Godsdienstige, familie en huishoudelijke aangelegenheden.

12e. — 8 Januari 1750 uit *Mechelen* aan zijne ouders Godsdienstige beschouwingen. Verder over familiezaken.

13e. — 17 Augustus 1750 uit *Mechelen* aan zijne ouders Beschouwingen over 't voordeel voor de ziel, verbonden aan eenige financieele schade die de familie ondervonden heeft Over Godsdienstige aangelegenheden en de opvoeding zijner broeders. Klachten over gebrek aan boeiende stof voor brieven, tengevolge van zijn isolement

14e — 21 December 1750 uit *Mechelen* aan zijne ouders. Kerst- en nieuwejaarswensen Bevat verder uitsluitend Godsdienstige beschouwingen

15e — Begin 1751; (ongedateerd) uit *Mechelen* aan zijne ouders Bericht dat hij den 22sten April zijne geloften zal afleggen. Godsdienstige beschouwingen Over de bijwoning van de plechtigheid en uitnoodigingen. Over geldzaken, familieaangelegenheden enz.

16e. — 8 April 1751 uit *Mechelen* aan zijne ouders De geloften zullen in geen geval worden uitgesteld, zoodat zijne ouders de reis een dag moeten vervroegen. Over de ziekte van tante ELISABETH (HOUWERT).

17e — 15 April 1751 uit *Mechelen* aan zijne ouders. Over de geloften en de bijwoning er van door verschillende personen Het is tijds genoeg als men Woensdag avond te *Mechelen* is. In dezen brief staat o. a.

«Hoe seer dat ik volgens onsen reegel tragte de noodeloose «geneegenheid tot ouders en familie af te leggen, kan ik nog «tans niet loochenen. dat ik seer naer mijn lieve Moeder ver- «lange en dat mijne vreugd ten uijtersten groot soude zijn, waer «dat het konde geschieden (dat ik wel weet, niet kan zijn), «dat ik haer Ed. hier soude mogen sien Ondertusschen hoope «dat sij voor deese mijne en nog veel andere krankheden haere «krachtige gebeden tog gelieft te storten en besonderlijk voor «deese mijne aenstaende verbintnisse die seeker geen kleijne «saek is».

Verder bevat de brief bijzonderheden van verschillenden aard.

18e. — 31 Mei 1751 uit *Mechelen* aan zijne ouders. Gods-

dienstige beschouwingen. Familie en huishoudelijke aangelegenheden. Als proeven van zijn schertsenden schrijftoon over onderwerpen die daartoe aanleiding gaven, schrijf ik uit dezen en den volgenden brief eenige regels over :

« U. W. E. vrindelijke en ouderlijke gedurige opofferinge ver-
 « stouten mij wederom een beedelslag te waegen. Of het waer
 « is dat den mensch alle seeven jaeren verandert, dat weet ik
 « niet, maer dat wel, dat alle menschen veranderlijk sijn, en
 « dat al dat onder de son is, veranderlijk is. Onder deese mij
 « dan reekene, so moet ik seggen dat ik eene groote lief-
 « hebber van de beste groenen thee ben geworden. Wat dunkt U ?
 « Is dat eene slegte verkiesing ? De Boerhavense suiker, die de
 « saus van is, en trek ik ook geen viese mond van. Waerom
 « ik hertelijk versoeke of U. W. E. mij een pond van het eerste,
 « van het tweede een quantiteit die U. W. E. sal believen, als
 « maer geen schip vol en is, dat is te seggen al te veel als gij
 « meijnt dat drij menschen in drij maenden soude kunnen con-
 « sumeeren, toe te senden. Ik sal dan in de naeste brief dankje
 « seggen. Send het maer op *Rotterdam* aen de Hr STEENACKER,
 « meldende wat het inhoud, of het misschien contrebande waeren,
 « om er een pourbande van te maeken.»

19e. — 28 Juni 1751 uit *Mechelen* aan zijn vader :

« Hebbe het gesonde op den 25 deeser ontfangen, waerover
 « U. W. Ed. uijt ten herten bedanken en mij over U. W. Ed. goed-
 « hertigheijd niet genoeg kunnen verwonderen, gemerkt U. W. Ed.
 « hetgeen ik spitsgewijs gevraagd hadde, so nauwkeurig en over
 « mildelijk gesonden hebt, want de suiker wel voor een regiment
 « soete kinderen genoeg soude zijn. Dog hierin en hierom soude
 « mijne dankbaerheijd so veel te grooter moeten zijn, hoe veel
 « te meerder dat uwe mildheijd is. Den Heemel hoope ik, sal
 « die en duizend andere diergelijke geneegentheeden, daer ik
 « van U. W. Ed. so meenigmael voorkoomen ben, met sijne milde
 « en wenschelyke zeegen loonen. De suiker daerentusschen sal
 « ik wel sorg draegen dat ze van de vliegen niet geconsumeert
 « word, tenzij dat gij ons omdat wij swert zijn voor vliegen
 « soud willen debiteeren.»

Verder handelt de brief over familiezaken.

20e. — 15 Juli 1751 uit *Mechelen* aan zijne ouders. Over familie-
 zaken en huishoudelijke beredderingen betreffende kleeren. Deelt
 zijn plan mede om eene reis naar *Delft* te maken.

21e. — Datum onbekend, waarschijnlijk in de eerste helft van 1751, blijkens den inhoud uit *Mechelen* aan zijne ouders. Bericht dat hij voorloopig nog te *Mechelen* zal blijven. Over de ziekte zijner zuster ALETTA. Familieaangelegenheden.

22e. — 15 Juni 1760 uit *Leuven* aan H. VAN BEURDEN JR. en diens vrouw te *Utrecht* (den echtgenoot zijner overleden zuster die met juffrouw HOUWERT — BARTH's tante — gehuwd was). Ter begeleiding van een op verzoek der echtgenooten gemaakt gedicht op de verjaring van den 75 jarigen ouden Heer VAN BEURDEN — zie N°. 47 der door mij opgegeven gedichten. Dit gedicht is lang na den feestdag ontvangen en gedrukt geworden.

23e. — 3 Februari 1784 uit *Delft* aan de Barones DE CRASSIER geb. BOTEN te *Maastricht*. Gelukwensch met haar huwelijk. Dit geheel van de bovengenoemde verschillend schrijven vinde hieronder eene plaats als proef van BARTH's briefstijl.

«Madame.

«C'étoit à Utrecht que me fut remise l'agréable lettre, dont
«vous m'avez honoré. Je m'y trouvois à cause d'une maladie
«très dangereuse, dont ma bellesœur fût attaquée au commen-
«cement de cette année. Graces à Dieu elle est convalescente
«depuis peu. Voilà Madame la raison qui m'a fait retarder la
«reponse, espérant que vous aurez la bonté d'excuser ce delai
«et de croire que, si ce n'est pas avec le même empressement,
«c'est du moins avec le même bon coeur et les mêmes senti-
«ments d'estime et d'amitié que j'ose me ranger dans le nombre
«de ceux, qui s'intéressent le plus à tout cequi peut faire votre
«bonheur, et qui en conséquence vous ont offert leurs compli-
«ments de félicitation sur votre engagement. J'applaudis, Madame,
«à votre choix, d'autant plus que j'ai eu l'occasion d'examiner
«et d'apprécier le caractère et les mérites de monsieur votre
«époux dans sa jeunesse; je suis même assez vain pour me
«flatter d'avoir eu quelque part dans son amitié et dans celle
«de ses illustres parents, pour qui je conserve le souvenir le
«plus respectueux.

«Je vous prie d'agréer mes vœux; ils sont sincères et s'ils
«sont exaucés, le bonheur vous accompagnera toute la vie, le
«malheur vous fuira, vos vertus se perpétueront dans votre
«postérité; en un mot, le ciel accomplira tous vos désirs et
«vous fera goûter pendant nombre d'années toutes les douceurs

«qu'une flatteuse espérance vous a fait entrevoir dans cette union. C'est le coeur qui parle et qui vous assure que personne ne peut être avec une plus parfaite estime et plus sincère attachement :

Madame

«votre très humble et très
«obéissant serviteur,

«Delft, ce 3 fev. 1784.

B. VAN BERKEL.

«Je vous prie de faire mes très humbles compliments à Monsieur votre cher epoux, Monsieur et Madame DE CRASSIER et Famille et Mademoiselle votre soeur, Monsieur votre beaufrère.»

Deze brief is, even als de brieven door BARTH als Utrechtsch student verzonden, dicht gelakt met ons familiewapen, terwijl hij dit in zijn Jesuïtentijd niet gebruikt heeft.

Van dit stuk maakte ik elders gebruik bij mijn onderzoek naar de verblijfplaatsen van BARTH toen hij geseculariseerd priester was.

VI. Aanteekeningen betreffende de familie.

Deze in mijn bezit zijnde aanteekeningen van de hand van den pater betreffen BARTHOLOMAEUS, BARTH's grootvader, en diens broeder en zusters Zij beslaan, wijd uiteengescreven slechts zes bladzijden groot 10 × 15 cM. Er blijkt uit dat BARTH zeer weinig van zijne voorouders afwist. Hij kende zelfs den naam van zijn overgrootvader niet. Het voornaamste van wat hij betreffende zijn grootvader heeft gemeld, vindt men hiervoren in de «inleiding» door mij afgeschreven. Betreffende zijne oudtantes en zijn oudoom deelt hij zeer weinig, niet veel meer dan namen, mede.

BIJLAGE C.

Reliquiae.

Hoewel 't woord dat ik als opschrift boven deze regelen schreef, meestal gebezigd wordt om de vereerde overblijfselen van heiligen aan te duiden, zoo is er niets tegen dat ik daaraan nu de ruimere oorspronkelijke beteekenis toeken. Hieronder wensch ik op te geven welke voorwerpen die aan BARTH toebehoord hebben, door hun gebruikt zijn of op hun betrekking hebben, nog bestaan. Uitteraard heb ik op mijn beperkt onderzoeksterrein niet alles gevonden, en zal er na 't in druk verschijnen van dit geschrift nog menig voorwerp ontdekt worden, dat in mijne lijst had moeten zijn opgenomen. Maar een onvolledige opgaaft is in ieder geval beter dan geene.

I. *Brieven* aan en over BARTH en andere geschriften.

In de Bijlage B is volledig vermeld welke pennevruchten van BARTH ontdekt zijn geworden: zijne theses, het door hem uitgegeven boek over «de scrupulen», zijne preeken, zijne gedichten en zijne brieven.

Onze Neef, Pastoor KAREL v. B., is bovendien in het bezit van eene partij preeken door BARTH bewaard, doch door andere kanselredenaars opgesteld, waarvan enkele van zeer ouden datum, en in het boek waarin BARTH eenige zijner gedichten heeft geschreven, komen ook afschriften voor van gedichten zijner vrienden en van bekende groote dichters.

Van MARTINUS v. B. bestaan nog drie brieven, die hij aan zijn zoon BARTH heeft geschreven. Zij bevinden zich bij tante LOUISE.

1e dd. 7 Februari 1749, waarbij hij aan BARTH toestemming geeft om priester te worden. In extenso medegedeeld in Bijlage A.

2e dd. 23 Februari 1749, handelende over BARTHS roeping en over zijn aanstaand intreden in de Societeit JESU.

3e dd. 12 April 1749. MARTINUS heeft van den knecht die BARTH begeleid heeft naar *Antwerpen*, zijn behouden aankomst vernomen, hij vraagt inlichtingen over de storting van gelden, deelt mede dat HERBERT ziek is, verlangt BARTH's adres te *Mechelen* te kennen met 't oog op de aanstaande bevalling van diens stiefmoeder en wenscht hem geluk in zijn nieuwen staat.

Van de brieven die BARTH ontvangen heeft van zijn vriend pater OVIJN S. J. zijn er nog drie over, die in mijn bezit zijn.

Zij zijn alle drie geschreven te *Kortrijk* en geadresseerd «aan den Burger BARTHOLOMEUS VAN BERKEL in de Brouwerij van de P tot *Delft* in *Holland*».

In den brief dd 25 April 1795 begint de pater mede te deelen dat podagra en chiragra hem zoodanig gekweld hebben, dat hij verhinderd is geweest eerder te antwoorden. Hij bericht verder het overlijden van zijne zuster GENOVEVA en drukt zijn leedwezen uit over het afsterven van «vriend VAN DER AA». Daarna volgt: «Ik bedanke U. E grootelijks voor de aengenaeme «tijdjinge, dat alles in *Holland* gerust is, en dat het bezoek van «de Fransche troupen niet lastig gevallen is, waervoor ik niet «weinig bekommert was Bij hun eerste inrukking in deze stad «is het niet vriendelijk afgeloopen. Zedert dien tijd hebben wij «niet te klagen, als van de contributien en requisitien, die «natuurlijke gevolgen zijn van den oorlog. Alle menschen 't zij «hier, 't zij elders zijn in de vaste hope, dat er binnen kort «eenen generaelen staet te volgen, maer hoedanig de conditien «zullen wezen, is een raedzel. De gevoelens dies aengaende ver- «schillen hemels breede, maer dewijl ik DAVUS ben, en niet «OEDIPUS, zal ik mijn herssens daarmede niet vermoeien.

«Ik wensche veel geluks aen uwen gebuerman, en alle de «andere van onze religie met de ampten, die zij bekleeden; «maer ik oordeele, dat de grootste omzigtigheid voor hun «noodig is, want indien bij de vrede artikelen de stadhouder- «lijke regeering herstelt word, de minste misslagen zouden hoog «opgenomen worden, en in het haetelijkste daglicht gestelt zijn. «Hoe het ook gaet, ik hope, dat den moderantismus ten opzigt «van den godsdienst zal plaets grijpen en voortduuren.

«Indien mijnen hoogen ouderdom, en gewoonlijke krankheden
 «geen onvermijdelijke hinderpaelen waeren, ik zou niet onge-
 «negen zijn, om mijn wooning in *Holland*, daer ik mijnen besten
 «levenstijd heb doorgebracht, op nieuws te vestigen, ten einde de
 «goede inzigten, die ik heb, en door andere vruchteloos heb
 «tragten werkstellig te maeken, door mij zelf in perzoon uit te
 «voeren, want ik verbeelde mij, dat met deze revolutie daertoe
 «bekwaemer gelegenheid zou wezen

«Hope, dat het huis in de *Schoolsteeg* niet bezet is, en dat
 «de burgerlyke vergaeding in de kerk niet lang plaets zal
 «grijpen.

«Volgens het gemeen gerugt zijn alle de levensmiddelen in
 «*Holland*, gelijk hier, zeer schaers en duur, men voegt er bij
 «dat den zeehandel, die de ziel van *Holland* is, volkomen ver-
 «nietigt is. Indien dit waeragtig is, zal het de grootste armoede
 «en deze oneindige wanorders veroorzaaken.

«Ik bidde dat den hemel U. E. daarvoor behoeft.

«Maer hoe gaet het te *Amsterdam* met onzen vriend VAN RHIJN ?

«Hoe te *Rotterdam* met THOMASSEN ? &c. &c.

«Verzoeken op alle vriendschap, dat U. E. mij dies aengaende,
 «en alle andere zaaken, die het welwezen der vereenigde pro-
 «vincien betreffen, maer bijzonderlijk U. E. geEerde familie, belieft
 «kennis te geven. Verzekert Mejuffrouw ALETTA van mijn nederig
 «respect, den Heer ADRIANUS insgelijks, en ik vleie mij, dat U. E.
 «overtuigt is, dat de hoogagting voor uwen perzoon in mij zoo
 «diep gewortelt is, dat de dood alleen haer kan omstooten.
 «Terwijl ik haeren slag geduldig afwachte, heb ik de Eer mij
 «nogmaels te noemen. Zeer ouden getrouwen en waere vriend,

«U. W. E. bereidw. Dienaer,

«J. B. O.

«Mijn adres is J. B. O. nevens het beenhuis in de *Leistraet*
 «tot *Cortrijk*. De groetenis aan P. TIJSMANS met bekendmaeking
 «van de dood mijner suster »

Opmerkelijk is het dat OVIJN, die zijn andere brieven voluit
 geteekend heeft, hier alleen de initialen van zijne namen opgeeft.
 Aangezien hij in zijn brief klaagt over de «stremming der post-
 cursen» zoo zal hij wellicht gevreesd hebben dat zijn geschrift
 in verkeerde handen zou vallen en daarom zijn naam verzwegen
 hebben.

De vrees van den gemoedelijken pater, dat BARTH'S «gebuer-

man» ADRIAAN zich in de politiek zou compromitteeren door te groote heftigheid, was vrij ongegrond. Reeds den 10 April te voren was ADRIAAN, omdat zijn «patriottisme» den heethoofden der partij al te gematigd voorkwam, bij de volkskeuze uit de municipaliteit verwijderd.

De brief van OVIJN dd. 30 September 1795 handelt geheel over kerkelijke aangelegenheden en eindigt aldus:

«In afwachting van het antwoord op de voorschreve vraeg-
«punten eindige ik dezen misschien alreeds te langdraedigen
«brief, en verzoeke mijn groetenisse uit de grond des hart aen
«de Heer ADRIANUS, zijn Huisvrouw en kinderen, ook particu-
«lierlijk aen Juffrouw ALETTA, die ik wensche altijd *alerta* te
«zijn, en naer mij op het ernstigste gerecommandeert te hebben
«in U. W. E. dierbaere vriendschap, teekene ik mij» enz

De woordspeling zal wel wat ironisch bedoeld zijn geweest. ALETTA leed aan inbeelding en meende in 't geheel niet te kunnen loopen, terwijl iedereen overtuigd was dat ze met goeden wil wel dienst van hare beenen had kunnen hebben.

In den brief dd. 14 Mei 1796 die ook in hoofdzaak handelt over kerkelijke zaken, lees ik, volgende op de doormijn vader in zijn opstel geciteerde van waardeering jegens BARTH getuigende woorden:

«Ik moet hierbij voegen dat ik verandert ben van wooning,
«die veel ruimer en plaisantiger is als voortijds. Och, of ik
«voor mijn dood het geluk mogt hebben U. W. E. of iemand van
«de geëerde familie daar in te ontfangen! Het adres is aan
«J. B. OVIJN priester in de *Doornijkstraat* te *Cortrijk* in *Vlaan-
«deren*. Hiermede zou ik mijnen brief hebben geeindigt en reeds
«over 6 a 7 dagen afgezonden; maar ik verneme van verscheide
«kanten, dat Holland bedreigt word met een tegen-revolutionaire
«inrukking der Pruissische legermacht, waardoor het reeds geschiet
«is dat er een groote menigte van Hollanders hun land verlae-
«ten om zig in *Brabant*, *Vlaenderen* en aangrenzende provin-
«cien neer te zetten. Ik vleie mij, dat den roep en de vrees
«grootter is als de zaak, maar 't zij zoo 't zij, dit zal behalven
«mijne ziekte, die zedert acht dagen merkelyk ten besten gekeert
«is, den lust teenemaal benemen, van mij op reis te begeven,
«hoezeer mijn affaires dit vereischen. Bijaldien het mogt gebeu-
«ren, dat U. W. E. genoodzaekt wierd ook buiten het vaderland
«een plaets van rust en veiligheid te zoeken, weest verzekert,

«dat ik U. W. E. met open armen zou ontvangen, en mij zelf «geluk wenschen de gelegenheid gevonden te hebben, om mijnen «boezemvriend meer met daaden als met woorden te overtuigen «dat ik ben en onveranderlijk blijven zal» enz.

«P. S. Verzoeke Mejuffrouw U. W. E. suster, den Heer ADRIANUS, «zijn gemalinne en familie uit mijnen naam te groeten met «wensch van een zalig hoogtijd van Pinxteren. Ook hetzelve te «doen aan de weduwe VAN DER POLDER, PIETER TIJSMANS, LENA «mijn gewese dienstmaegd en alle andere die mijner nog indag- «tig zijn. Gelieft het ingeslote briefje op de schuit of post te «laeten bestellen. Weest ook zoo goed mij van tijd tot tijd te «vereeren met een lettertje van U. W. E. hand. Zij zijn mij «*super mel et favum* zoet. Amen : hoc est *fiat sive fiet.*»

Bewonderenswaardig is de geestkracht van dezen ouden pater. Ondanks zijn hevige kwalen, die hem noodzaken, «een letiere of draegstoel» te bezigen om naar de kerk te gaan, ondanks «zijn leeftijd», dien hij opgeeft «circa 82 jaeren» te bedragen heeft OVLIN — dit blijkt uit zijn brieven — er werkelijk ernstig over gedacht naar *Holland* te reizen om daar zelf de belangen van zijn voormalig kerkje te behartigen.

Zoo als in de toelichting op de chronologische tafel is medegedeeld, zond ADRIAAN na BARTH's overlijden gedrukte communicatiebrieven rond van twee verschillende redactien. Van ieder dezer is een exemplaar bij tante LOUISE.

II. Boeken aan BARTH toebehoord hebbende.

Bij onze tante LOUISE vond ik eene partij ingebonden dictaten van BARTH, tijdens zijn studietijd eigenhandig door hem geschreven. Het schrift is zeer regelmatig, duidelijk en net. Bewonderenswaardig zijn de vele lastige teekeningen betreffende cosmographie (tractatus de mundo) en betreffende phijsica (elementa opticae). Die aantekeningen, alle in de Latijnsche taal zijn :

1e in quarto : «Phijsicae specialis pars altera sive tractatus de mundo».

2e in quarto : «Geometriae practicae elementa faciliora». Eerst wordt de «arithmetica» behandeld, daarna de «trigonometria rectilinea», de «geometria practica», de «algebrae seu logisticae speciosae principia faciliora». Daarop volgen de «elementa opticae» en «catoptricae».

3e in octavo : «Tractatus de incarnatione divini Verbi, dic- tante R. P. ENGELBERTO CORNET». 1760—14 Aug. 1761.

4e in octavo: «Prologomena et quaestiones selectae e veteri testamento, dictante R. P. JACOBO FRETECAMP». 1760—14 Aug. 1761.

5e in octavo: «Tractatus de actibus humanis, beatitudine et angelis, dictante R. P. ARNOLDO ROBERTI». 1760—14 Aug. 1761.

6e in octavo: Tractatus de Deo uno et trino», einde 13 Aug. 1760.

7e in octavo: «Quaestiones selectae in novum testamentum» gevolgd door «Commentarius in psalmos».

8e in octavo: «Tractatus de jure et justitia».

9e in octavo: «Considerationes ad morbi molestias constanter ferendas».

10e in octavo: «Tractatus de fide» (defectus). Begint bij Caput II § 80.

Van Oom WILLEM ontving ik een achttal bladzijden van een dictaat over de Hebreuwsche taal. Het vervolg ontbreekt echter.

Uit de beide eerstgenoemde boeken is mij gebleken dat de studie der mathematische en phijsische wetenschappen destijds bij de Jesuïten reeds tot een hoog peil was opgevoerd. BARTH heeft den gewonen cursus in deze vakken gevolgd en wat er in deze dictaatboeken staat, hebben dus alle Jesuïten in dien tijd moeten leeren. Waarlijk, 't is zeer begrijpelijk dat de onroomsche Vorsten FREDERIK II en CATHARINA II deze mannen, die aan hun strenge zeden en hunne uitstekende methode van onderwijzen een zoo breede veelzijdige ontwikkeling paarden, als opvoeders der jeugd op prijs zijn blijven stellen, toen de Orde, om grooter onheil te voorkomen, had opgeofferd moeten worden ter wille van de vijanden van den Godsdienst, de zeden en het gezag.

In de bibliotheek van de pastorie der St. TERESIA-kerk in *den Haag* bevindt zich een boek getiteld «Het nieuwe testament ons Salichmaeckers JESU CHRISTI» met platen dd° 1646, dat BARTH in 1755 van zijn oudoom N. PROOT had gekregen en den 6 Mei 1794 aan zijn neefje MARTINUS heeft geschonken. Zie bijlage B onder de gedichten.

Onze neef Pastoor KAREL v. B. bezit de volgende aan BARTH toebehoord hebbende boeken:

1e BOURDALOUE pensées. 2 tomes.

2e CLÉMENT sermons. 2 tomes.

3e GRIFFET sermons. 4 tomes.

4e DE SEGAUD pensées.

5e PETRI CANISI catechismus parvus latine et teutonice.

6e BECANI analogia V. ac N. Testamenti.

7e IGNATHI DE LOYOLA major Dei gloria viris apostolicis per exercitia spiritualia proposita 1660.

8e Brevarium Romanum 4° — 1724 — met kopergravuren.

9e DREXELIUS 19 tom.

10e SCHREVELII lexicon graeco-latinum. Dit boek is door verschillende familieleden gebruikt. Op 't schutblad leest men «ex libris B. VAN BERKEL 1745» en daarna volgen «H. A. A. VAN BERKEL *Hageveld* 1 October 1823» (mijn vader) «B. VAN BERKEL» *Catvici ad Rhenum* 1831 (onze oom BARTH, later notaris) en «K. C. VAN BERCKEL Seminarium *Hageveld* 1872» (thans pastoor te *Nibbixwoude*).

Deze weinige boeken slechts zijn teruggevonden, terwijl 't bekend is dat BARTH eene welvoorziene boekerij heeft bezeten. De overige boeken zijn verdwenen, waarschijnlijk in den loop der jaren bij gelegenheid van jaarlijksche schoonmakerijen opgeruimd. Ook zijn verdwenen de platen waarvan BARTH eene verzameling heeft gehad, de talrijke geschreven en gedrukte muziekstukken en zijne violen, waaronder er moeten zijn geweest van beroemde makers.

III. *Bidprentjes.*

Ik bezit twee bidprentjes van BARTH. Het zijn perkamenten blaadjes, aan de eene zijde vertoonende eene gravure, aan de andere zijde: «Bid voor de Ziel van Zaliger den Zeer Eerwaarden «Pater BARTHOLOMAEUS VAN BERKEL, Priester der Societeit Jesu. «Overleden te *Delft* den 10 September 1809 in den ouderdom «van 81 jaren en bijna 2 maanden. — De Heer is voor die «alleen, die Hem op den weg der rechtvaardigheid en waarheid «met gedult afwachten. — Eccli 34. Vers 22. — R. I. P.».

In de brevieren van BARTH heeft mijn vader de volgende bidprentjes gevonden:

a. *van familieleden en verwanten.*

Deze zijn alle op perkament en vertoonen aan de eene zijde eene gravure, aan de andere zijde als volgt:

«Bid voor de Ziele van Zaliger JOHANNA ANTONIA HOUWERT, «weduwe van MARTINUS VAN BERKEL. — Overleden binnen *Delft*, «den 16 Januarij 1790. — R. I. P.»

«Bid voor de Ziele van Zaliger ALETTA FRANCISCA VAN BERKEL. — «Overleeden binnen *Delft*, den 20 April 1797. — Die den Heere

«vreest, zal het wel hebben in zijne uitersten, en op zijn sterfdag «gezeegend worden. — Eccl. I. v. 13. — R. I. P.»

«Bid voor de Ziel van Zaliger den Heer JAN FRANÇOIS VAN «LILAAR Heere van *Stoutenburgh*, overleeden op *Stoutenburgh*, «den 26 September 1792. — R. I. P.»

«Bid voor de Ziel van Zaliger JOANNES VAN WALJENBURG, «overleeden binnen *Amsteldam*, den 9den April 1796 in den «ouderdom van ruim 65 jaaren. — Requiescat in pace.»

«Bid voor de Ziel van Zaliger ARNOLDUS JOANNES VAN «WALJENBURG, overleeden den 21 Meij 1797 in *Amsterdam*. Die «den Heere vreest, zal het wel hebben in zijne uitersten, en op «zijn sterfdag gezeegend worden, Eccl. I. v. 13 — R. I. P.»

«Bid voor de Ziel van Zaliger JAN GEORGE TEN SANDE over- «leeden den 31 December 1779, Requiescat in pace.»

«Bidt voor de Ziele van Zaliger HENDRIK TEN SANDE, over- «leeden in *Amsteldam*, den 23sten Maart 1781. R. I. P.»

«Bid voor de Ziel van Zaliger den Heere LUDOVICUS VAN «TOMPUTTE DE LA TOUR, overleden binnen *Rotterdam*, den 19 Junij «1802 in den ouderdom van 35 jaren en 4 maanden. — Een ijder, «die U dient, Heere! weet voorzeker, dat zijn leven, zoo het «beproefd word, gekroond zal worden. — Tob. 3, vers 21. — «R. I. P.»

b. *van personen niet aan ons verwant.*

Deze zijn ook op een enkele uitzondering na op perkament. Zij betreffen :

den Zeer Eerw. pater GABRIEL SCHOENMAKERS, oud 50 j. «Roomsch zendeling van het order der Eerw. paters Minder- «broeders». Overleden te *Delft* 27 April 1795 ;

den Zeer Eerw. pater JACOBUS DE GRAAUW «van 't ord : van «den H : Vader Aug : Missionarius». Overleden te *Amsterdam* 18 October 1780 ;

den Eerwaarden Heer PAULUS VAN DER BURG, R. C. priester, sedert Augustus 1774 pastoor te *Voorschoten*. Aldaar overleden 21 November 1805 in den ouderdom van ruim 64 jaar ;

den Eerwaarden pater MATHIAS VALKENBORG, overleden 12 Augustus 1745. (Dit is beschreven, niet bedrukt) ;

den Heer ANDREAS JOANNES VAN HOPPE, voorheen kapitein proprietaire in Hollandschen dienst, overleden te *Delft* 20 December 1803 in zijn 64ste levensjaar. Begraven in de Nieuwe Kerk (de gereformeerde kerk) ;

Mejuffrouw JOANNA ELISABETH VAN DER WAART, overleden te *Leiden* 15 Februari 1790.

MARIA DROOG, overleden te *Delft* 4 Maart 1804, oud 28 jaar en 10 maanden. Begraven in de Oude Kerk (de gereformeerde kerk).

c. *bidprentjes betreffende levenden.*

Een perkamenten blaadje, aan de eene zijde met gravure, aan de andere zijde beschreven «prions l'un pour l'autre. Vous «savez mon nom et moi le votre Sr. F. DE WIGMAN».

Een perkamenten communieprentje, beschreven. «Veel geluk «juffrouw ADRIANA HOUWERT. Derthien jarige bruid CHRISTI». De kapitaal geschreven letters vormen een jaarschrift: 1757.

Ten slotte moet ik een plaatje vermelden met een achterschrift, waarvan de uitlegging veel hoofdbreken gekost heeft. De op perkament gedrukte gravure stelt voor eene fontein, waaruit geleerden, priesters en leeken, water komen scheppen, — 't water der Thomasische philosophie. Boven op de fontein staat de «doctor angelicus». Engelen houden een lint vast, waarop we lezen «bene de me scripsisti THOMA». Aan de andere zijde is met een flinke hand 't volgende geschreven:

«Lugu Luctoinus sucendo nierno du fusti szneto hzes «zegntem du prprrztouinu zd stediz.»

Het ziet er uit als oud Hollandsch schrift, maar dit kon 't niet zijn. Grieksch kon 't ook niet zijn, hoewel er vele malen de Grieksche letter γ in voorkomt. Latinisten konden 't geschrevene niet lezen. Eindelijk werd de oplossing gevonden in de pastorie van de O. L. V. kerk te 's *Gravenhage* en wel in hoofdzaak door Pastoor PHILIPPENS. De schrijver heeft 't volgende willen uitdrukken:

«Lege lectiones secundi nocturni de festo Sancti hujus, agentes «de preparatione ad studia.»

Ongetwijfeld is deze lezing de ware, want de tweede nocturne in 't brevier bevat eene korte levensbeschrijving van St. THOMAS en daarin «nunquam se lectioni aut scriptioni dedit, nisi post orationem» en verder «NEAPOLI cum ad imaginem crucifixi vehementius oraret, hanc vocem audivit: Bene de me scripsisti THOMA». Dit laatste lezen wij ook op het prentje.

Om tot deze oplossing te komen heeft men een enkelvoud, door den schrijver onnadenkend gebezigd, moeten veranderen in een meervoud en bijna alle klinkers door andere vervangen

De schrijver is waarschijnlijk bekend geweest met zeer vele talen van verschillende stammen, en daardoor zullen de juiste klanken, die door de klinkers in de verschillende talen worden uitgedrukt, door hem verward zijn. Als men nagaat dat 't Latijn door de verschillende volken verschillend wordt uitgesproken, dan kan men 't zoo vreemd niet vinden dat een groot taal-kenner en beoefenaar van Aziatische talen, oud wordende, zich op deze wijze vergist. De vergissingen wijzen volgens een bevoegd beoordeelaar op de waarschijnlijkheid dat de schrijver een Portugees is geweest. Een niet gewaagde onderstelling is dus, dat de verstandige raadgeving tot BARTH is gericht door een zeer ouden Portugeeschen pater, die wellicht missionaris geweest was. En dit moet geschied zijn gedurende BARTH's studietijd. Hoe jammer dat wij den naam van den ouden pater niet kennen!

IV. *Voorwerpen tot Godsdienstoefening.*

In de toelichting op de chronologische tafel is reeds vermeld dat bij tante LOUISE bewaard worden een overblijfsel van een waarschijnlijk van BARTH afkomstig kasuifel en een lessenaartje, waarop zijn missaal vermoedelijk gerust heeft bij 't Mis lezen. Ook werd uitvoerig het truweeltje beschreven, door BARTH met het schootsvel gebruikt toen hij op 5 jarigen leeftijd den eersten steen der St. JOSEPHS-kerk legde, welke voorwerpen ook in het bezit zijn onzer tante.

Oom WILLEM bewaart met eerbied een van BARTH afkomstig ivoren Christusbeeldje aan 't kruis, waarvóór de Godsdienstige pater menig gebed ten behoeve van het nageslacht zal hebben gericht tot Hem dien 't voorstelt.

V. *Kerkelijke documenten.*

Oom WILLEM heeft mij de volgende documenten geschonken:

1e een door pastoor BEAUFORT op 8 April 1749 afgegeven extract uit het doopboek betreffende den doop van BARTH. Dit stuk, dat dienst heeft moeten doen bij de opneming van BARTH in de Jesuïtenorde, is geschreven op papier dat gestempeld is met 't Hollandsch «klein segel» van 12 stuivers.

2e een attest van FR. DOMINICUS DE GENTIS ord. praed. Bisschop van *Antwerpen*, die verklaart dat door hem den 21 September 1752 te *Antwerpen* aan BARTH de tonsuur is verleend.

3e een attest van denzelfden Bisschop, die verklaart dat hij

op denzelfden datum ter zelfder plaatse aan BARTH de lagere orden heeft verleend.

4e een attest van JOANNES HENRICUS Graaf van *Franckenberg* en *Schellendorf*, Aartsbisschop van *Mechelen* enz. enz., die verklaart dat hij den 6 Maart 1762 te *Leuven* aan BARTH het subdiaconaat heeft verleend.

5e een attest van HENRICUS GABRIËL Bisschop van *Antwerpen*, die verklaart dat hij den 5 Juni 1762 te *Leuven* aan BARTH het diaconaat heeft verleend (*Leuven* behoorde tot het diocees van den Aartsbisschop van *Mechelen*. Diens zetel schijnt vacant te zijn geweest of de titularis afwezig).

6e een besluit van denzelfden Bisschop dd. 15 Mei 1764, waarbij aan BARTH in het diocees *Antwerpen* tot aan het onderzoek in den zomer van 1768 bevoegdheid tot biechthooren en preeken wordt verleend. Het stuk bevat een zeer uitvoerige «instructio pro confessariis» en een dergelijke «pro concionatoribus»

7e het in deze brochure herhaaldelijk besproken document, waarbij den 6 Juni 1792 aan BARTH jurisdictie is verleend in de Hollandsche missie onder de door mijn vader medegedeelde voorwaarden.

Gedrukt zijn de titels van Graaf CAESAR BRANCADORO Aartsbisschop van *Nisibe* enz. enz.; het overige, namelijk de adresseering, de groet, de overwegingen en het besluit zijn geschreven. De onderteekening onder het «Datum *Amstelodami* hac die 6 Junii 1792» luidt «CAESAR Archiep Nisibensis». Ter zijde staat een klein wapen in rood lak. Onder de handteekening heeft «ALOJSIUS CIAMBERLANI vice superior missionis», blijkbaar eigenhandig, eene verklaring geschreven dat hij de aan BARTH verleende jurisdictie continueert zoolang hij Hoofd der missie zal zijn, en daaronder staat een wapen eveneens in rood lak.

VI. Portretten van BARTH.

Van BARTH bestaan drie portretten, alle besproken in het door mijn vader opgestelde levensbericht.

Het portret in olieverf, voorstellende BARTH als kind met zijne ouders, is het eigendom van onzen oom JAN.

Het in 1784 gemaakte portret is door mijn vader beschreven, doch vermoedelijk was 't toen achter glas, zoodat hij 't niet scherp heeft kunnen bekijken zooals ik, bij schuin invallend

licht, waarbij mij bijzonderheden in 't oog gevallen zijn, die aan mijn vader ontsnapt zijn. Het portret, thans in het bezit van tante LOUISE, is in 1784 gemaakt door H. A. BAUR. Het is niet in waterverf, doch in gekleurd krijt — craijon noemt BARTH 't in zijn testament. De pater is afgebeeld in zittende houding. Zijne kleeding is een zwarte jas en een zwart vest. Een kleine jabot is zichtbaar. Het hoofd is gedekt door een gepoederd pruikje met 2 rijen krullen. In de op de tafel rustende rechterhand houdt BARTH een boek op welks rug wij lezen C. O. N. C. — T. R. I. D. en dat dus handelt over 't Trentsche concilie. Onder die hand ligt op de tafel een papier of perkament, onderteevend «GANGANELLI». Dit document stelt dus zeker de breve «Dominus ac Redemptor» voor, al is deze in werkelijkheid niet met een familienaam onderteevend. Tegen den achterwand hangt eene schilderij, voorstellende een kruisdragende gebukt loopende figuur (CHRISTUS), en een knielende figuur (BARTH). Boven den kruisdrager is eene figuur geteevend, die wellicht de verheerlijkte H. Maagd voorstelt, maar aangezien het krijt door ouderdom veel geleden heeft, zoo is dit zeer twijfelachtig.

Waarschijnlijk is het portret van de hand van HENRICUS ANTONIUS BAUR te *Harlingen*, geb. 1736, † 1817.

De in 1793 door J. F. gemaakte silhouet, door mijn vader mede beschreven, is in mijn bezit.

Het kleine portret in gekleurd krijt, van onzen grootvader, toen deze een kind was, 't geen aan BARTH heeft toebehoord, bevindt zich bij tante LOUISE.

VII. *Rekeningen van BARTH.*

Onder de bij onze tante LOUISE berustende papieren vond ik een pak rekeningen, door BARTH betaald, toen hij te *Delft* zijn eigen huishouding voerde. Over de jaren 1802 tot en met 1806 schijnt de verzameling tamelijk compleet te zijn. Van vroegeren datum vond ik niets, over 1807 slechts enkele rekeningen, en van lateren tijd geene.

Uit de rekeningen blijkt dat BARTH, die trouwens al diep in de zeventig was, erg met zijne gezondheid gesukkeld heeft. De Med. Doctor WILLEM VERBRUGGE bracht hem in 1802, 1803, 1804 en 1805 respectievelijk 60, 111, 81 en 84 visites, terwijl de rekeningen van den apotheker H. C. VAN DER BOON MESCH

over deze jaren bedroegen *f* 52 — 4 *st.*, *f* 62 — 2 *st.*, *f* 38 — 12 *st.* en *f* 36 — 10 *st.* In 1803 deed chirurgijn CORNS VAN DER WINKEL een kleine operatie aan een van BARTH's vingers.

BARTH was in 1802 medelezer van de Leijdsche en Rotterdamsche couranten, die de boekverkoopers C. POELMAN EN ZOON hem verstrekten; in 1803 abonneerde hij zich bovendien op de Binnenl. Bat. courant en in 1805 schijnt hij uitsluitend de Staatscourant en de Schiedamsche courant te hebben gelezen.

Zijne boeken kocht hij meestal bij de wede J. DE GROOT EN ZOON, soms bij BULJS EN DERKSE. We zagen dat hij de «Vaderlandsche historien» van WAGENAAR heeft gekocht, de «bedenkingen van eenen wijsgeer over den Godsdienst» door HAMELSVELD, «de Roomsche Catholyken gewaarschuwd», de «triumph der Roomschegezinden op de Jansenisten» en een contrageschrift, de almanakken van MAGNUS en van 't Nut van Algemeen, enz.

Muziekstukken kocht hij door tusschenkomst van de manufacturen handelaars FALGER en KNITTEL, Duitschers die zich te Delft gevestigd hadden.

In 1802 e. v. heeft BARTH door HENDRIK RADEMAKER het orgel der St. JOSEPHS-kerk laten verfraaien, verven en vergulden.

Al had hij, zooals uit dit feit blijkt, eene bijzondere sijmpathie voor deze kerk, vroeger door zijne ordebroeders bediend; exclusief was hij niet. Uit eene quitantie van G. HILLEN dd. 1804 blijkt dat hij jaarlijks *f* 20 contribueerde «tot goedmaking der koste van de nieuwe of tweede Roomsche kerk».

Onder de geregeld terugkeerende contributiën vinden wij ook die voor de «Rumfordsche soup societeit», waarvan G. TAS secretaris was. Jaarlijks werd *f* 4 betaald. Dit is zeker eene soepuitdeeling voor de armen van alle gezindten geweest.

Een enkelen keer ging de pater uit rijden, waarschijnlijk met zijn neefjes. In 1804 is hij eens met eene «koets» naar 't *Boschhek* gereden, eens met een «wagen» naar Rotterdam. In 1805 bezocht hij weder eens 't *Boschhek*. Deze rijtuigen heeft H. ROBBERS hem verhuurd.

Zijn gewone wijnen kocht hij bij G. HAGEMAN en bij M. HULSTMAN; den wijn voor 't Misoffer en de fijnere foorten bij JOH. WIEGMAN, boter bij LEENDERT STOLK, turf bij SIMON RYLAARSDAM, kaarsen bij P. GEERAAT, spek en aardappelen bij P. VAN HELVERT, vleesch bij G. A. MELJER, manufacturen bij

FALGER en KNITTEL, doch flanel bij DE BLAAUW EN ZN., zijn kleeren bij C. SMIDTS, P. J. BRÜCKEL en J. SLIJTERS, schoenen bij H. VAN DEN BOOGAARD, hoeden bij R. BOVENKERSK. Zijn goed werd gewasschen door PIETER SMEELE, na diens dood door ANTONIE VAN DER HEIDE. Zijn barbier en pruikenmaker was J. HARLEES, zijn horlogemaker H. KARIS, zijn koperslager J. VAN DER TAS. J. TRONCHET en LEFEVRE waren behangers en gordijnenmakers, G. KARIS was smid en slotenmaker, W. KROON glazenmaker en A. DE VROOM metselaar.

VIII. *Testamentaire beschikkingen.*

Deze zijn, op eene na, reeds besproken in de toelichting tot de chronologische tafel.

1e Acte gepasseerd voor notaris GUILIELMUS EENENS te *Antwerpen* op 9 Augustus 1766, waarbij BARTH aan zijne stiefmoeder afstaat het restant der erfenis van wijlen FRANÇOIS BODART en echtgenoot JOANNA SCHIJF.

2e Testament gepasseerd voor notaris Mr. JACOBUS VAN KOETVELD te *Delft* op den 20 Januari 1798.

3e Codicil dd. 10 April 1803.

4e " " 18 Januari 1806.

5e " " 8 Juni 1809.

BIJLAGE D.

Naam, wapen en portretten van de familie van Berckel.

BARTHOLOMAEUS heeft zijn geslachtsnaam altijd geschreven zonder *c*. Om deze reden heb ik, hem noemende, deze letter ook weggelaten, terwijl daarentegen mijn vader aan den pater den familienaam heeft toegekend, zooals deze blijkens Kon. besluit dd. 18 Dec. 1857 volgens de oude en rechte spelling behoort te worden geschreven.

Zooals ALBERDINGK THIJM mededeelt, werd in de XIIIe en XIVE eeuw geschreven BERCLE, BERKEL, BERKELE en BERKELLE, in de XVIe en XVIIe eeuw BERCKEL, in de XVIIIe door eenige takken BERCKEL, door andere BERKEL. Ik voeg hieraan toe dat 't voorzetsel VAN veelal werd weggelaten, en dat in den ouden tijd, toen vele geleerden een Latijnschen uitgang aan hunne namen gaven, onze verwanten dit ook wel zullen hebben gedaan. Zoo lang het tegendeel niet gebleken is, zie ik in den Jesuït, doctor in de theologie, JOANNES BERCKELIUS, † 1576, een familielid.

Als men nagaat hoe vóór de vaststelling der Siegenbeeksche spelling, onze taal op de meest slordige wijze geschreven werd, — de door mij medegedeelde brieven en andere stukken leveren er de blijken van, — dan behoeft men zich waarlijk niet te verwonderen over 't willekeurig spellen van namen. Terwijl MARTINUS al begonnen was met 't weglaten der *c* uit den naam zijns vaders, ziet men op het troffeltje waarmede zijn zoon BARTHOLOMAEUS den eersten steen der St. JOSEPHS-kerk gelegd heeft, op de eene plaats den naam met *c*, op de andere zonder *c* gespeld. Nog opmerkelijker is 't voorbeeld door mijn vader

nog niet meder erkende Edel
Wapen

Van Berckel

- Meierij v.d Bosch - Zuid-Holland
in blaauw. 3 gouden sterren
2 en 1. Cehroonde helm.

Helmteeken 1 gouden ster tusschen
2 blaauwe olifantstompen of
3 muusveeren, eene blaauwe.
tusschen 2 gouden. Scheldthouders
2 wilden in natuurlijke kleen
omkrans en omgord met groen
loof. Leunende op hunne knodden.

Wapenspreuk

" Stella duce "

v. f.

Aerelfde spreuk als de familie Tex

Over Wapenschild der van Berckels zie, Se.
versbericht van Peter Bartholomaeus" Pl. 6, 139 en 140.
— Het folium versum is vande hand van
A. D. ~~Ernst~~ Zucker.

leed van den Protestantschen WILLEM VAN BERCKEL, waanteekening onder de scabinale acten geen *c* bevat, t zegel van die zelfde stukken zijn naam met *c* vermeldt. willekeur in de spelling vond men bij de namen van ste familiën. Ja zelfs ~~thans~~ duurt zij nog voort, vooral burgsche geslachten die in *België* en *Duitschland* ver-

BARTH Jesuït werd en na zijne secularisatie heeft hij even dichtgelakt met 't zelfde wapen dat wij gebruiken : deeld I en IV — drie gouden sterren op blauw veld ; — loopend schaap op lossen grond op groen veld. Dit s reeds gevoerd door zijn vader MARTINUS ; want 't oudste tante LOUISE bewaarde cachetten is blijkbaar van dezen, op de andere vlakken van het drievlakkige stempeltje a van HOUWERT voorkomt.

oude familiewapen van VAN BERCKEL, dat door enkele onveranderd is behouden, bestaat uit drie gouden sterren w met de spreuk «je vive en espoer».

komt dit schaap in het wapen van onzen tak? Ziehier ag, die op drie wijzen beantwoord is.

ste, aanneemlijkste oplossing, waaraan mijn vader de r heeft gegeven, die ook door THIJM is gekozen en door P in zijn «*Armorial général*», is deze :

amilie VAN BUIJTENE had een schaap op groen veld als Aangezien ARENT VAN B. PAUWELSZoon is gehuwd ge- met eene juffrouw VAN BUIJTENE, zoo is tengevolge van velijk ons wapen gequartelleerd met dit schaap. Mijn maakt de opmerking dat zoodanige quartelleering, destijds und niet, in *Brabant* wel gebruikelijk, bij onze voorvaders o Brabantsche herinneringen, op afstamming van de CKELS in *den Bosch*.

rapenkundige VAN DER LELY VAN OUDEWATER had een uitlegging. Deze beweerde dat veelal de Roomsche bleken van familiën die grootendeels tot 't Protestantisme overgegaan, als teken van hun lijdzaamheid en getrouw- n schaap in hun wapen namen, ter onderscheiding van ereformeerde bloedverwanten. Mijn vader durft deze g in 't geheel niet aan te nemen. Hij werpt echter de onderstelling op.

schaaap zou oorspronkelijk een everzwijn (of beer) zijn

geweest dat in den loop der tijden door minder nauwgezette stempelsnijders in een schaap hervormd is geworden. Dergelijke verandering van wapens is veelvuldig voorgekomen. Is deze onderstelling juist, dan is waarschijnlijk het wapen der familie BERWOUTS, van welke een paar malen eene dochter met een VAN BERCKEL is gehuwd geweest, met ons oorspronkelijk wapen gequartelleerd. Tegen deze bewering strijdt echter mijns inziens 't feit dat het gouden veld waarop in 't wapen van de BERWOUTS de beer voorkomt, door de stempelsnijders dan in groen zou zijn veranderd. Er vóór pleit dat de beer even als 't schaap loopend is voorgesteld.

Het is evenwel hier de plaats niet om over deze quaestie uit te weiden.

De drie portretten die van BARTHOLOMAEUS bestaan, hebben mijn vader en ik reeds uitvoerig beschreven.

Even als ik elders, waar de gelegenheid zich voordeed, bijzonderheden betreffende de familie heb medegedeeld, al hadden ze niet rechtstreeks op BARTH betrekking, zoo wensch ik hier te vermelden dat de reeks der portretten van onze rechtstreeksche voorouders, tot en met BARTHOLOMAEUS ARENTSZOON, in ons bezit is. Deze portretten, alle in olieverf, zijn van mijne grootmoeder overgegaan op mijne moeder. Ze bevinden zich thans ten huize van mijne zusters BERTHA en CLARA. Zij stellen voor:

1e BARTHOLOMAEUS ARENTSZOON VAN B., 1664—8 Dec 1724.

2e Zijne echtgenoot APOLLONIA WITTEBOL, gen. PAARDECOOPER, overl. 18 Maart 1744.

3e MARTINUS VAN B., 11 Nov. 1700—7 Juli 1758.

4e Zijne tweede echtgenoot JOANNA ANTONIA HOUWERT, 1722—16 Jan. 1790. Van deze stammen wij af. De eerste vrouw van MARTINUS, die de moeder van BARTH S. J. is geweest, GLJSBERTA VAN DER STOOP, overl. 30 Jan. 1732, komt voor in de met olieverf geschilderde familiegroep waarbij haar echtgenoot en hare kinderen ook afgebeeld zijn. Dit schilderstuk behoort toe aan onzen oom JAN.

5e ADRIANUS JOSEPHUS VAN B., 24 Nov. 1751—14 Aug. 1812.

6e Zijne eerste echtgenoot MARIA GERARDA VAN WALJENBURG, 1756—8 Juli 1798. Van deze stammen wij af.

7e Mr. HENDRIK VAN B., 5 Mei 1783—15 Maart 1862.

8e Zijne echtgenoot GLJSBERTA MARIA ALBERTINA VAN DER KUN, 3 Oct. 1786—17 Febr. 1872.

Verder bevinden zich daar bovendien de portretten van mijne ouders.

In mijn bezit zijn, behalve de door mijn vader beschreven silhouet van BARTH, de tegelijkertijd in 1793 gemaakte silhouetten van ADRIANUS JOSEPHUS en zijne eerste vrouw, wier portretten sub 5e en 6e vermeld werden, van ALETTA FRANCISCA VAN B. en van den Sjarigen ARNOLDUS JOANNES VAN B.

Bij tante LOUISE bevinden zich een waarschijnlijk omstreeks 1784 gemaakt portretje in gekleurd krijt van ADRIANUS JOSEPHUS VAN B. en het elders reeds vermelde aan BARTH toebehoord hebbende portretje van onzen Grootvader toen deze 11 jaar oud was.

BIJLAGE E.

Over de Delftsche Jesuïtenstatie.

Pater P. G. BONGAERTS S. J. deed aan mijn vader eene opgaaf van de Jesuïten die te *Delft* werkzaam zijn geweest. Ik zal hieronder zijn brief mededeelen, en daaraan toevoegen eenige bijzonderheden, die ik elders vond, betreffende de Delftsche Jesuïtenstatie. Immers, er is een nauw verband tusschen deze en het onderwerp van mijn geschrift. De Jesuïten, stichters der ST. JOSEPHS-statie, zijn in den tijd der verdrukking van ons geloof de zielzorgers geweest van onze voorouders. Met Gods hulp hebben zij ons voorgeslacht behoed tegen afval tot 't Calvinisme of 't Jansenisme. En waarschijnlijk is de herinnering die de Jesuïten na hunne verdrijving uit *Delft* bij onze familie heeft nagelaten, van zeer veel invloed geweest op BARTH's besluit om toe te treden tot de Orde, waarvoor zijne ouders zóóveel achting en dankbaarheid gevoelden, hoewel zij zich allerhartelijkst ook aan de Franciscanen, opvolgers der Jesuïten te *Delft*, hadden gehecht.

In zijn brief dd. 13 November 1863 deelt P. BONGAERTS mede dat het hem, na lang zoeken in verschillende archieven, gelukt is eene, naar hij meent, volledige lijst op te maken van de paters der voormalige Jesuïtenstatie te *Delft*, de oudste en de bakermat van de overige. Te weten:

«Pater CORNELIUS DULJST, Delftenaar van geboorte, rigt te «*Delft* eene statie op in 't jaar 1592. Hij stierf daar den 21 Febr. «1612 en ligt begraven in de H. HIJPOLITUS-kerk in den noorde «lijken kruisarm. Op zijn grafsteen was een kelk uitgehouwen «nog zichtbaar honderd jaar later. In datzelfde graf rust pastoor «JOANNES SMITH, die te *Rome* zijnde, Paus CLEMENS VIII gesmeekt

«heeft Jesuïten naar *Nederland* te zenden. Een verzoek dat werd
 «ingewilligd door de afvaardiging van de P. P. CORNELIUS DUIJST
 «en WILLEM WILLEMSSEN DE LEEUW (van *Dordrecht*). Op deze
 «twee mannen van beproefde deugd was de keus gevallen van
 «den toenmaligen provinciaal OLIVERIUS MANARAEUS, wien de
 «generaal CLAUDIUS AQUAVIVA 's Pausen uitdrukkelijken wil
 «bekend had gemaakt.»

In een in 1640 gedrukt boek getiteld «Afbeeldinghe van d' eerste
 eeuw der Societeijt JESU» enz. lees ik betreffende deze zending
 der Jesuïten naar *Noord-Nederland* 't zelfde verhaal, maar uit-
 voeriger (SMETIUS = SMITH).

«Van de Hollandtsche missie. Het beghinsel van deze missie
 «is eerst uijt den ijver van twee wereldtsche priesters ghesproten,
 «waervan den eenen JOANNES SMETIUS, gheboortigh van *Leijden*,
 «den anderen MARTINUS DUNCANUS pastoor te *Delft* was. Dese
 «siende dat het gheloove in hun landt door de wapenen der
 «weder willighe Staeten daghelijeks soo seer achterwaerts ghingh,
 «datter van veertigh menschen schier niet een Catholijck en
 «bleef, hebben elck voor hun hooft, den eersten te *Roomen* bij
 «den Paus CLEMENS DEN VIII, den tweeden bij onsen Provinciael
 «van *Nederlandt*, aenghehouden, dat men hen de hulpe van de
 «Societeijt wilde toeschicken, naedemael sij die niet meer aen
 «de dolende inlanders, als aen d' ongheloovighe heydenen, daer
 «se met menigthe henen voeren, en behoorden te weijgheren.
 «Dus gheboodt den Paus aen P. CLAUDIUS onsen Generael, en
 «desen aen onsen Provinciael ('t ghene sij maer en sochten)
 «van eenigh volck derwaerts te seijnden. P. GULIELMUS DE LEEUW,
 «en P. CORNELIUS DUIJST (desen van *Delft*, den dien van *Dordrecht*
 «gheboren) wierden der in 't jaer 1592 door verscheijden wegghen
 «henen ghesonden. GULIELMUS hadde sijnen voet quaelijck
 «buijten de paelen van *Antwerpen* ghestelt, als hij in de handen
 «van een deel straetschenders viel, die hem uijtgheschudt, en
 «van alles berooft hebbende, soo langh achterael eens peerdts-
 «steert ghebonden en ghesleijpt hebben, dat sij hem heel ghe-
 «wondt en mismaeckt over doodt lieten ligghen. Niet veel beter
 «en voer P. DUIJST: 't scheen dat den duijvel d' oorloghe die
 «hij op sijnen hals sagh aenkomen, in dese twee leijdtsmannen
 «stutten wilde; dan, te vergheefs. Sij gheraecten beijdegader te
 «*Dordrecht*, hoewel soo ontharleweijt, dat GULIELMUS van sijns
 «moeders deure voor eenen bedelaer soude versonden zijn ghe-

«weest, en hadde hij aen haer gheene kennisse ghedaen, dat hij «kindt van den huijse was.»

Na van hun wonden hersteld te zijn, begonnen de beide missionarissen met ijver hun apostolischen arbeid. DE LEEUW belastte zich met *Overijssel, Utrecht en Gelderland*, DULST nam geheel *Holland* (de tegenwoordige twee provinciën) als arbeidsveld. Later kwamen JOANNES BARGIUS en ADRIANUS ARBOREUS hunne taak deelen. Een reuzentaak, maar de H. Geest gaf die vier mannen een buitengewonen steun.

De schrijver verhaalt dat DE LEEUW te *Dokkum* en later te *Leeuwarden*, — ook in *Friesland* was hij werkzaam, — gevangen genomen werd, en laat daarop volgen :

«In denselven strick viel P. CORNELIUS te *Delft*; dan hij «wierdt dadelijk wederom van den Schout om sijne krachtighe «welsprekentheijt ontslaghen. 't Schijnt dat Godt dese sijne «dienaers, als tweelinghen, met een ghelijck leven en sterven «heeft willen vereeren. Ghelijckerhandt sijn se in *Hollandt* ghe- «komen, ghelijckerhandt hebben se den tijdt van twintigh jaeren «aldaer ghearbeijdt, ghelijckerhandt sijn se in een jaer, rijk «van verdiensten, ghestorven, ghelijckerhandt nae hunne doot, «met eenen roem van heyligheyt en boven-natuerlijke wercken «vermaert gheweest.»

Pater BONGAERTS schrijft verder :

«Reeds in 1611, toen DULST om zijne zwakke gezondheid «niet meer werken kon, werd hem tot medehelper gezonden de «welbekende LODEWIJK MAKEBLIJDE, die na den dood van DULST «daar alleen verbleef tot 1621 (Mei). Sedert dien tijdt zijn er «voortdurend tot 1705 twee paters te *Delft* werkzaam geweest. «Daarom zal ik eerst de opvolgers van MAKEBLIJDE, vervolgens «die van den tweeden pater geven.

«MAKEBLIJDE † te *Delft* 7 Aug. 1630; begraven te *Voorschoten*. «Op zijn graf stond: «Godt maeckt hem blijde». Hij is de «ontwerper van den Mechelschen Catechismus» (in 1609 uitgegeven in 49 lessen).

Van MAKEBLIJDE vind ik in het bovenaangehaalde boek «*Afbeeldinghe*» enz. de volgende Delftsche gebeurtenis vermeld. Na verhaald te hebben hoe pater ROMAEUS door den Rotterdamschen Schout bijna aan 't altaar verrast was geworden, doch in een vaartuig had weten te ontsnappen, vervolgt de schrijver :

«Beter sal ick segghen, oft ergher, voer den Schout van *Delft*,

«met P. LUDOVICUS MAKEBLIJDE. Nauwelijck hadde hy hem «ghevanghen, of hy wierdt soo onghepaeijgh ontstelt, dat hem «de Doctoren het leven ontsiejden; maer so den Pater daerbij «ghekomen zijnde, een vierigh ghebedt over hem sprack, quam «hy terstondt tot sij selven, en wierdt ghenesen. Met dierghe- «lijke munte betaelen de Catholijcken, en wreken de Jesuiten «hun leedt.»

Kenschetsend voor de toestanden van het Catholicisme te *Delft* is 't geen MAKEBLIJDE — den 23 Augustus 1621 — aan den Apostolischen vicaris ROVENIUS rapporteerde (zie KNUTTEL I pag. 15, uit 't «Archief van de geschiedenis van het Aartsbisdom *Utrecht*» XIV).

«Sunt enim *Delphis* circiter duo Catholicorum millia
« in illo etiam numero sunt facile mille trecenti admo-
«dum tepidi; qui, nisi importune invitati, numquam coetus
«frequentabunt et quum passim cum Haereticis agant eorumque
«virulentia colloquia hauriant, magna cura multisque laboribus
«debent foveri.»

Mij bepalende tot de mededeeling dezer zuiver Delftsche bijzonderheden betreffende den beroemden MAKEBLIJDE, vervolg ik den brief van P. BONGAERTS, die schrijft dat MAKEBLIJDE wordt opgevolgd door:

«NICOLAUS DORPIUS; wordt naar *Belgie* teruggeroepen in het «begin van 1650; † te *Brugge* 30 Dec. 1650. Volgt:

«PETRUS MAES, nog datzelfde jaar naar *Belgie* teruggezonden.
«Opgevolgd door:

«ISAAC VAN DER MEIJE; † te *Delft* 6 Junij 1656.

«FRANCISCUS VAN DER MEERSCHEN, die er slechts 15 maanden
«bleef en in 1657 naar *Belgie* terugkeerde.

«HERMAN ISAACS, die in 1661 naar *Arnhem* werd verplaatst.

«PETRUS QUEVAL; was te *Delft* van 29 Sept. 1661 tot 1669,
«toen hij naar *Etten* werd gezonden.

«NICOLAUS CRABBE; † te *Delft* 10 April 1673; ligt begraven
«in de (protestantsche) kerk te *Voorburg*.

«GERARDUS SCHADE; komt te *Delft* den derden Zondag na
«Paschen 1673; † aldaar 20 Maart 1679; ligt begraven in de
«(protestantsche) kerk te *Schiplui*.

«PHILIPPUS DE PAUW; † 5 Sept. 1685.

«JACOBUS VAN SOMER; † 3 Oct. 1685.

«JOAN BAPTISTA MONTENS; † 20 Mei 1687.

«NORBERTUS VAN MOL; eerst gedurende twee maanden assistent
«(supplens genaamd); sedert 24 Augustus opvolger van MONTENS.
«Den 16 September 1705 verliet hij *Delft* tengevolge van het
«plakkaat der Staten.»

Hier zij opgemerkt dat de Delftsche Aartspriester VAN ERCKEL,
die de Jansenistische leer toegedaan was, een der kwaadaardigste
tegenstanders der Jesuïten is geweest, en zeer veel heeft toege-
bracht tot de uitvaardiging der uitzettingsplakkaten.

P. BONGAERTS vervolgt:

«De socius van MAKEBLIJDE was:

«ROELAND DE POTTERE; keert in 1662 naar *Belgie* terug;
«† 13 April 1675. In 1662 opgevolgd door:

«BALTHASAR VAN DER BEKE. Deze vertrok den 31 Aug. 1666
«naar *Amsterdam*; had tot opvolger:

«JOANNES BULTEEL, die in 1672 naar *Belgie* teruggeroepen,
«zijn voorganger tot opvolger kreeg:

«BALTHASAR VAN DER BEKE; † 12 April 1677.

«WILLEM VAN DER STOCK, die in 1684 — 7 Aug. — naar
«*Breda* werd verplaatst.

«BERNARDUS MICHIELS; † 1691.

«PHILIPPUS VAN TORRE is er gedurende twee maanden assistent
«geweest.

«LAURENTIUS VERBIEST; † 21 Sept. 1700; begraven in het graf
«van de H. W. geb. Jonkvrouwe VAN DER LET, niet ver van
«het mausoleum van den Prins van ORANJE.

«VOLCKAERT, uit *Gorcum* ontboden; assistent tot 30 Nov.

«LAURENTIUS DE BRIER (in 't jaar 1701 — November — was
«hier assistent. P. WILHELMUS VAN AELST, — GUIOT was zijn
«naam).

«Den Julij 1708 verliet hij de stad tengevolge van het
«plakkaat der Staten, drie jaren nadat zijn overste en mede-
«arbeider tengevolge van een zelfden door Jansenistische sluw-
«heid uitgedachten maatregel verbannen was.

«N.B. Tweede pater en opvolger wil niet zeggen: onder-
«geschikte. De oude M. S. gebruiken dat woord «successor»
«alleen als «plaatsvervanger» der overledene of vertrokkenene.
«Gewoonlijk zal de pater die overbleef, overste zijn geweest of
«geworden.»

Deze pater LAURENTIUS DE BRIER werd, zooals ik elders heb
medegedeeld, door BARTHOLOMAEUS VAN BERKEL, den grootvader

van den Jesuït BARTHOLOMAEUS, naar *Antwerpen* gebracht. Vermoedelijk is dit geschied in de laatste dagen van Juli 1708. Immers, den 16 Februari 1708 werd den 14 in *Holland* nog overgebleven Jesuïten te 's *Gravenhage* door den Heer ACKERSLOOT namens de Staten aangezegd dat ze binnen 3 maanden verbannen zouden worden, tenzij in dien tusschentijd de Godsdienstvrede hersteld mocht worden (d. w. z. dat ze zich zouden onderwerpen aan de Jansenisten en hunne leeringen). Den 23 Juli werden zij door boden van 't Hof gesommeerd dadelijk het vaderland te verlaten. — Zie BONGAERTS: de St. TERESIA-kerk.

Den 6en Januari 1709 hebben de paters Franciscanen de St. JOSEPHS-kerk te *Delft* in bezit genomen en den 12en daaraanvolgende de pastorie betrokken. De Jesuïtenstatie is geheel op hen overgegaan en tot heden gebleven.

Toch hebben er ondanks de plakكاتen na de verdrijving van pater DE BRIER nog Jesuïten te *Delft* verblijf gehouden en eenige herderlijke diensten verricht.

Reeds in September 1708 vestigde zich pater JOANNES CLUIJSEN, genaamd SANDERS, te *Delft*. Als geboren Delftenaar werd hem door de Stedelijke Regeering oogluikend toegestaan bij zijne familie te wonen. Echter naar 't schijnt, niet bij voortduring ongestoord. Althans blijkt de «St. TERESIA-kerk» van P. BONGAERTS — pag. 88 — bevond CLUIJSEN zich in 1732 in *den Haag* omdat hij uit *Delft* had moeten vluchten. Tot zijn dood, op 1 April 1745, heeft hij echter het zielzorgersambt, voor zoover hem dit mogelijk was, te *Delft* uitgeoefend. Hij had een klein kerkje in de *Schoolsteeg*, doch uitteraard was de kudde die hij om zich kon verzamelen, tengevolge van de storende invloeden, zeer klein.

Na zijn overlijden werd hij opgevolgd door pater JOAN BAPTISTA OVLIN, die binnen *Delft* niet geduld wordende, buiten de stad moest wonen en, zoo hij al mis mocht lezen in het door zijn voorganger gebezigde kerklokaal, op alle wijzen belemmerd, slechts zeer weinig nut heeft kunnen stichten. In 1766 werd hij uit *Delft* verjaagd en ging in *den Haag* wonen, nu en dan in stilte dienst doende te *Delft*. De pater bleef zijn kommervol bestaan leiden tot 1771, toen hij als superior naar *Tongeren* werd overgeplaatst.

Diep te beklagen zijn die beide mannen geweest. Niet omdat ze veel ellende hebben moeten doorstaan — CLUIJSEN en OVLIN

waren Jesuïten en telden dus dit leed niet. Maar omdat ze nagenoeg geen vruchten van hun arbeid konden zien, omdat die arbeid voortdurend belemmerd, bijna nutteloos moest blijven.

OVIJN is de laatste Delftsche Jesuït geweest. Toen BARTHOLOMAEUS VAN BERKEL in 1774 te *Delft* aankwam, was deze geseculariseerd priester. En na de herstelling der Orde heeft deze, de Franciscanen in het bezit latende der St. JOSEPHS-statue, afgezien van een werkring te *Delft*.

In de «acta» van den Apostolischen Vicaris SASBOUT VOSMEER 1592—1614, (Archief Aartsbisd. *Utrecht* I pag. 227) lezen wij :

«Anno 1592 quo Ill^s SASBOLDUS ordinatus fuit Vicarius Apostolicus, etiam Societas JESU auctoritate Papae CLEMENTIS VIII missa fuit in *Hollandiam* et adjacentes provincias, cum omnes «pene sacerdotes, qui in iis fuerant vel in exilium acti vel «sponte profugi excessissent. Itaque de mandato Pontificis, «CLAUDIUS AQUAVIVA Societatis Generalis illico scripsit ad Societatis Provinciale in *Belgio*, ut quot posset, in illam missionem «destinaret: destinati autem eodem anno P.P. CORNELIUS DULSTIUS «et GUILIELMUS LEONIUS. Sedem fixit hic *Ultrajecti*, ille *Delphis*; «ad illos accessit 1593 P. JOES BARGIUS, qui sedem fixit *Harlemi* — «illorum superior cum facultatibus ordinariis Rectorum in «collegiis.»

Betreffende den toestand waarin de Roomschen te *Delft* verkeerden in het begin der 17e eeuw vond ik verder nog in een rapport, dat MAKEBLIJDE den 11 Januari 1622 aan ROVENIUS zond : (Archief Aartsbisd. *Utrecht* XIV 171).

«Sunt *Delphis* duo circiter millia Catholicorum, e quorum «numero scio septingentos vel octingentos esse, qui vix ab anno «audierunt unam concionem. Quis illos juvabit? Scio etiam «ob pericula in urbe, exiguis conventibus, vix ab ordinario «sexcentos juvari posse, praesertim cum vesperi nullas congregationes habeat. Si de omnibus agatur, multo minus sufficit. «Accedit, quod saepissime morbo afflicetur, quo tempore nullus «juvari potest.»

Dat deze toestand treurig was, kunnen we ook zien uit een stuk van geheel anderen aard. Den 25 Mei 1635 rapporteerde

de Delftsche Schout FR. VAN SANTEN aan 't Hof (Bijdr. geschied. Bisd. *Haarlem* VII pag. 74), dat hij alle scheidingsmuren tusschen de door Roomschen bewoonde huizen heeft laten «blind» maken. (De naast elkander wonende Catholieken hadden in de scheidingsmuren verborgen openingen laten maken, al of niet met deuren gesloten. Daardoor kon dan de priester dien, tijdens hij de Mis in 't eene huis las, een overvalling door de politie bedreigde, langs de andere woning ontsnappen). Hij had alle scholen gevisiteerd om na te gaan of andere dan de «getolereerde boeken» werden gebruikt. (Er bestond een Calvinistische «index libr. proh.»). Hij schrijft «sal niet nalaten in het «toecomende mij te evertueren, om U. E. last volgende, de «superstitien en de pausgesinde leere uijt dese quartieren te «weeren en te stuijten, so veel mijns vermachts sal wezen.»

Ik moet echter hieraan toevoegen dat, zoo wellicht de Schout VAN SANTEN in werkelijkheid een zoo heftig papenjager is geweest als volgens zijn beweren, er onder zijne collega's elders wel waren die 't geld der pausgezinden minder verfoeiende dan hun superstitiën, mits behoorlijk betaald, soms 't oog wilden sluiten voor Godsdienst oefeningen die verboden waren. En ook de opvolgers van VAN SANTEN schijnen minder nauwgezet te zijn geweest dan hij. Als ik in KNUTTEL II pag. 302 lees dat blijkens een officieelen staat, de Delftsche Roomschen zelfs in de 10 jaren aan 1786 voorafgaande, in een tijd toen de verdraagzaamheid in de *Zeven Provinciën* zeer groot was, nog f 650 recognitie (!) hadden moeten betalen, dan stel ik mij voor dat ze vroeger, toen de plakaten nog streng gehandhaafd heetten te worden, door de opvolgende Schouten op groote schaal zijn geëxploiteerd geworden.

Dat te *Delft* het Jansenisme spoedig vasten voet heeft gekregen is, behalve aan de krachtige bemoeienis van den Jansenistischen pastoor van 't begijnhof JOANNES VAN ERCKEL, zeker ten deele te wijten aan het verblijf dat de bekende ARNAULD in 1681—1682 te *Delft* gehouden heeft. (KNUTTEL II pag. 7).

Ik vond een paar mededeelingen die afwijken van de door R. P. BONGAERTS gegevene. Volledigheidshalve laat ik ze hier

volgen, hoewel ik om verschillende redenen mag aannemen dat de opgaven van BONGAERTS de juiste zijn.

Bijdr. geschied. Bisd. *Haarlem* II pag. 429. CORNELIUS VAN DULJST zou van 1592—1614 zendeling te *Delft* zijn geweest BONGAERTS deelt mede dat DULJST reeds in 1612 gestorven is.

Archief Aartsbisd. *Utrecht* I pag. 111. JOES CLUIJSEN zou een Antwerpenaar geweest zijn, terwijl BONGAERTS hem een Delftenaar noemt.

BESLUIT.

Alvorens de pen neder te leggen, nog een paar woorden :

Een woord van dank tot den welwillenden lezer die, lezende of doorbladerende, meerder of minder bladzijden overslaande, belangstelling genoeg gehad heeft in de door ons behandelde onderwerpen om ons tot hiertoe te volgen.

Een verzoek om welwillende beoordeeling. Niet wegens de ongewone inrichting van dit boekje, die de lezing bemoeielijkt. In de inleiding immers heb ik reeds medegedeeld, dat de piëteit jegens mijn vader mij verplicht heeft zijn opstel onveranderd te geven, en ik dit dus heb moeten aanvullen door een afzonderlijk stuk. Maar wel wegens de gebreken die ongetwijfeld het door mij geleverde aankleven. Al weten mijne tijdgenooten dat ik — bruggen- en havenbouwer — geene opleiding heb gehad of studiën gemaakt, die mij geschikt zouden doen zijn voor geschiedschrijver; tegenover het nageslacht, waarvoor ik een onbekende zal zijn, wensch ik er op te wijzen dat ik thans een mij geheel vreemd terrein heb betreden, zoodat mijne schreden uitteraard niet die zekerheid konden hebben, noodig om mij voor misstappen te behoeden.

Ten slotte een woord van dank aan allen die mij behulpzaam zijn geweest bij 't verzamelen van gegevens voor deze monographie. Namen noem ik niet; zij zijn te vele; de lijst zou te lang worden. Slechts ééne uitzondering maak ik door Pastoor KAREL VAN BERCKEL te vermelden. Deze zoon van onzen Oom BARTHOLOMAEUS, aldus naar den pater genoemd, is de eerste VAN BERCKEL die na dien pater de priesterlijke waardigheid heeft ontvangen.

De eerste is hij. Maar de laatste zal hij voorzeker niet zijn! Ons geslacht heeft een zóó innig Roomsch karakter, dat 't te verwonderen zou zijn, wanneer in den loop der tijden niet meerderen de roeping zullen gevoelen om, veel beter nog dan zij dit als leeken zouden kunnen doen, als priesters te arbeiden:

Ad Majorem Dei Gloriam !

October 1897.

H. E. VAN BERCKEL.

INHOUDSOPGAVE.

	Bladz.
Inleiding.	3
Levensbericht door Mr. H. A. A. VAN BERCKEL.	20
Aanteekeningen en toelichtingen op het voorgaande	48
Chronologisch overzicht van het leven van BARTHOLOMAEUS.	56
Toelichtingen op de chronologische tafel en nadere bijzonderheden, niet voorkomende in het voorgaande levensbericht.	60
Bijlagen.	
A. Briefwisseling naar aanleiding van het besluit van BARTHOLOMAEUS om priester te worden.	84
B. Geschriften van BARTHOLOMAEUS: Theses. Boeken. Preeken. Gedichten. Brieven. Aanteekeningen betreffende de familie.	99
C. „Reliquiae”: Brieven. Boeken. Bidprentjes. Voorwerpen tot Godsdiensstofening. Kerkelijke documenten, Portretten. Rekeningen. Testamentaire beschikkingen.	124
D. Naam, wapen en portretten van de familie VAN BERCKEL.	138
E. Over de Delftsche Jesuïtenstatie.	142
Besluit	151

